

Så skapar vi socialt välmående bostadsområden

Slutrapport för branschinitiativ avseende
trygghetsskapande och brottsförebyggande åtgärder

December 2021

Förord

Fastighetsägare är en samhällsaktör med möjligheter och förmåga att bidra i det trygghetsskapande och brottsförebyggande arbetet, själva och tillsammans med andra.

Följande rapport är ett branschinitiativ som samlar privata och kommunala fastighetsägare, förvaltare och en av Göteborgs stads förvaltningar. Ambitionen att öka tryggheten och säkerheten i boendemiljön samt för medarbetare i fastighetsförvaltningen. Syftet är att metodutveckla det trygghetsskapande och brottsförebyggande arbetet inom de egna organisationerna och i samverkan med andra privata och offentliga aktörer.

Branschorganisationen Fastighetsägarna GFR och yrkeshögskolan Fastighetsakademin har gett Stiftelsen Tryggare Sverige och sociolog Maria Wallin uppdraget att ta fram en lägesbild över utsatta områden i Västsverige. Därefter att utifrån den ta fram en handledning för hur fastighetsägare kan arbeta för att minska problemen samt rekommendationer för att skapa socialt välmående bostadsområden. Arbetet påbörjades i mars och avslutades i december 2021.

Rapporten Så skapar vi socialt välmående bostadsområden består av två delar och en bilaga. I den första delen beskriver Maria Wallin den organiserade brottsligheten i Västsveriges utsatta områden. I den andra delen presenterar Stiftelsen Tryggare Sverige en bild över trygghetsproblematiken i utsatta områden och en handledning för hur fastighetsägare kan möta den.

De åsikter och förslag till åtgärder som framförs är rapportförfattarnas egna. Rapporten ska inte betraktas som juridisk rådgivning. För det fall trygghetsskapandeåtgärder vidtas måste fastighetsägaren och eventuella andra aktörer alltid säkerställa att åtgärderna följer aktuell lagstiftning och även i övrigt kan anses proportionerliga givet omständigheterna i det enskilda fallet.

Vi vill rikta ett tack till följande vilka möjliggjort framtagandet av rapporten: Ernst Rosén, Willhem, Robert Dicksons Stiftelse, SGS, Sigillet Fastighets AB, Stena Fastigheter, Wallenstam, Victoria Park, Bostads AB Poseidon, Bostadsbolaget, Gårdstensbostäder, Familjebostäder, Göteborgslokaler, Eksta, Aranäs, Fastighets AB Balder, Göteborgs fastighetsförvaltarförening, HSB Göteborg, HSB Mölndal, Halmstad Fastighets AB, Kungälvbostäder, Partillebo, Förbo, Alebyggen, KAB Fastigheter, Primär Fastighetsförvaltning och Arbetsmarknad och vuxenutbildningsförvaltningen i Göteborgs stad.

Christina Heikel
Näringspolitisk ansvarig
Fastighetsägarna GFR

Dennis Hultman
Kursansvarig
Fastighetsakademin

Innehåll

DEL 1: Den organiserade brottsligheten i Västsveriges utsatta områden 7

Författare Maria Wallin

DEL 2: En handledning för fastighetsägare att hantera trygghetsproblematiken i
utsatta områden 58

Författare: Arber Jasharaj, Stiftelsen Tryggare Sverige

BILAGA 1: Trygghetsproblematiken i utsatta områden ur ett västsvenskt
perspektiv 104

Författare: Arber Jasharaj, Stiftelsen Tryggare Sverige

DEL 1

Den organiserade brottsligheten i Västsveriges utsatta områden

– en beskrivning av problematiken och rekommendationer

Innehållsförteckning

Inledning	11
Introduktion	13
Bakgrund	13
Syfte och frågeställning.....	15
Metodbeskrivning	15
Intervjuer	17
Temat	17
Frågeställningar	17
Begreppsförklaring.....	17
Personlig erfarenhet från problemområdet.....	18
Avgränsningar	19
Resultatredovisning	20
Kunskap om de territoriella nätverken	20
Utvecklingen av territoriella nätverk i Göteborg med omnejd	20
De territoriella nätverkens funktion	21
Kärnan/huvudet	23
Undergrupp 1	24
Undergrupp 2	24
Rekrytering.....	25
Konflikter	26
Intervjuer med tjänstepersoner	27
Svårigheter i uppdraget och frågan om tystnadskultur angående utvecklingen i utsatta områden.....	27
Den kriminella strukturen och deras funktioner.....	30
Kärnan	31
Undergrupp 1 och 2.....	32
Normer och värderingar.....	33
Tystnad - författarens inledning	33
De kriminellas tystnad.....	34
Föräldrars tystnad.....	35
Tystnad inom offentlig förvaltning	35
Områdeskontroll.....	36
Konflikter	37

Möjliggörarna	39
Rekrytering	40
Indirekt rekrytering	41
Riktad tvångsrekrytering	41
Riktad belöningsbaserad rekrytering	42
Vem rekryteras?.....	44
Egen diskussion och slutsatser	45
Egen diskussion	45
Slutsatser.....	48
Rekommendationer, handlingsplan och strategi	49
Rekommendationer.....	49
Handlingsplan och strategi	49
Samverkan	50
Handlingsplan och förslag på struktur för arbetet mot organiserad kriminalitet.....	52

Inledning

Antisociala beteenden kopplat till lokala kriminella nätverk på gatunivå är ett problem som återfinns i många delar av Sverige. Nästan dagligen nås vi av nyheter om skjutningar och andra våldsdåd kopplat till de territoriella kriminella nätverken. Våldsdåden är inte längre koncentrerade till de tre storstadsområdena Stockholm, Göteborg och Malmö, utan förekommer idag även på mindre orter i olika delar av Sverige.

Under de senaste åren har Sverige utvecklats till att vara bland de ledande i Europa när det gäller statistik över dödligt våld med skjutvapen. I många av de europeiska länderna har det dödliga våldet med skjutvapen minskat men i Sverige har det sedan 2013 skett en stadig ökning.

Idag ligger det dödliga våldet med skjutvapen på ca 4 avlidna per 1 miljon invånare, medan det europeiska genomsnittet är ca 1,5 avlidna per 1 miljon invånare.

Den svenska ökningen när det gäller dödligt våld med skjutvapen återfinns i huvudsak bland brottsoffer som är 20–29 år. Inom denna åldersgrupp leder Sverige med 18 döda per 1 miljon avlidna. Motsvarande siffror i övriga Europa inom denna brottskategori och åldersgrupp är 0–4 döda per 1 miljon invånare¹. Dessa siffror borde säga oss något om det ökade dödliga skjutvapenvåldet bland unga vuxna män i Sverige och den tydliga koppling detta våld har till framväxandet och etableringen av de territoriella/lokala kriminella nätverken, som polis och socialtjänst har kunnat följa de senaste 15–20 åren.

Denna rapport har som syfte att sammanställa den kunskap som olika offentliga verksamheter har om denna typ av kriminella strukturer. Underlaget till rapporten består av ca 250 intervjuer med personalgrupper inom polismyndigheten Väst, olika kommunala verksamheter, samt personal inom olika fastighetsförvaltningar inom det geografiska undersökningsområdet. Jag har också arbetat ute vid ca 14 tillfällen med områdespolis i två polisenhetsområden i Polismyndighet Väst. Detta i syfte att kunna se om områdena förändrats sedan tidigare arbete med polis i yttre tjänst. Efter att ha sett områdena och mött de kriminella strukturerna ur det polisiära perspektivet är det min absoluta övertygelse att det är mycket svårt att göra en rättvis bedömning av områden och de kriminella strukturerna utan att befinna sig i miljön och själv kunna se problematiken. Detta då miljön på många sätt skiljer sig mot vad som kan ses som det normala i övriga delar av det svenska samhället.

Rapporten var från början tänkt att omfatta en beskrivning av de territoriella/lokala kriminella nätverkens normer, struktur, rekrytering och påverkan på boende och uppväxtmiljö, samt en handlingsplan för att få bort de kriminella nätverken från boendemiljön. Den vakne läsaren kommer dock bli varse att handlingsplanen snarare handlar om att motverka effekterna av det kriminella nätverkens inflytande i det offentliga rummet samt begränsa deras spridning till nya bostadsområden och delar av landet.

¹ BRÅ, Rapport 2021:8 ”Dödligt skjutvapenvåld i Sverige och andra europeiska länder”

Under arbetets gång har jag träffat många duktiga män och kvinnor som ägnar all sin arbetstid och kraft till att försöka motverka den kriminella utvecklingen. Jag vill här passa på att uttala min fulla beundran och tacka dem för de personliga uppoffringar de varje dag gör i sitt arbete.

Tack.

Maria Wallin

Introduktion

Bakgrund

Sedan slutet av 1990-talet har det gått att se en tydlig utveckling där vissa bostadsområden i Göteborg utvecklats till att bli socio-ekonomiskt utsatta områden. Denna utveckling har under de senaste 15–20 åren blivit allt tydligare och fått allt tydligare konsekvenser både på lokal och nationell nivå.

2004 kom den första större rapporten från polismyndigheten där man påtalade sambandet mellan ungdomskriminalitet och bostadsområden². Denna rapport ledde sedan till att Ung och Trygg bildades med syfte att skapa förutsättningar för skola, polis, åklagarmyndighet, socialtjänst och fritid för att gemensamt försöka motverka en begynnande men tydlig negativ utveckling vad gällde kriminella gäng och rekrytering i vissa bostadsområden i Göteborgs Stad. Tanken var att genom gemensamma krafter underlätta för tidiga individuella insatser för att motverka utvecklingen av kriminell livsstil och rekrytering till kriminella nätverk.

Under Ung och Tryggs paraply tog dåvarande chefen för ungdomspolisen initiativ till att skapa strukturerna för det som senare skulle bli SSPF-arbetet, det vill säga en samverkan mellan socialtjänst, skola, polis och fritidssektorn som syftar till att skapa tidiga insatser för att förhindra att barn och ungdomar i grundskolan rekryteras till kriminella strukturer. Även arbetet med sociala insatsgrupper startade. Även det arbetet syftar till att förhindra rekrytering till gäng i åldersgruppen 15–25 år.

2006 började en social oro i Backa med stenkastning mot bland annat polis och räddningstjänst samt omfattande bilbränder. Det fanns tydliga indicier att den sociala oron drevs av de lokalt kriminella nätverken.

2007 gjordes en polisiär lägesbild som för första gången påvisade den negativa utvecklingen av parallella system, släktbaserade kriminella nätverk och lokala kriminella nätverk med stark områdesidentitet³. De områden som var aktuella var samma områden som idag benämns som ”utsatta områden⁴”. I samband med att rapporten färdigställdes påbörjades ett arbete med att informera, föreläsa och utbilda både internt inom polismyndigheten och andra offentliga verksamheter. Man informerade om det oroande resultatet och att påtala vikten av samverkan för att stoppa den negativa utvecklingen.

2008 inträffade den första större konflikten med ett territoriellt nätverk inblandat. Det var den väpnade konflikten mellan Bandidos och den så kallade Gårdstensalliansen. Gårdstensalliansen bestod av flera kriminella grupper från hela nordost som gick samman för att med vapen förhindra Bandidos att etablera narkotikaförsäljning i Angered. Sedan 2008 har det varit årliga återkommande väpnade konflikter. I arbetet med att analysera och följa konflikterna har polisen, och till viss del även stadens

² Polismyndigheten Västra Götaland, Underrättelserapport, 2004

³ Polismyndigheten Västra Götaland, Maria Wallin ”Lägesbild Polisenhet Nordost”, 2008

⁴ Utsatta områden: Hammarkullen, Hjällbo, Lövgärdet, Gårdsten, Rannebergen, Bergsjön, Biskopsgården, Backa-Brunnsbo, Tynnered-Frölunda Torg

tjänstemän, fått en unik insyn i de olika normer och värderingar som finns i denna typ av kriminella miljö samt hur de påverkar områdena de bor i.

Det är svårt att säga när det riktade polisiära arbetet mot de kriminella gängen började. I princip följer polisen alltid olika former av kriminella nätverk. Det som kan skilja är hur man uppfattar det man ser. 2009 beslutade dock Länskriminalpolisen, Polismyndigheten Västra Götaland att arbetet mot denna typ av kriminell struktur skulle prioriteras. Sedan 2009 har det alltså funnits ett riktat och omfattande polisiärt arbete mot problematiken.

2009 och 2011 skrevs polisiära rapporter som analyserade bakgrunden till den sociala oro, med stenkastning och bilbränder, som då var aktuellt i nästan samtliga utsatta bostadsområden. I rapporterna blev sambandet mellan upploppen och de lokala kriminella nätverken tydligt⁵.

Mellan 2009–2013 skrevs upprepade polisiära lägesrapporter och områdesanalyser om aktuella bostadsområden. Ett arbete som 2013 resulterade i Trygg i Angered.

2011 började det komma in anmälningar till polis och socialtjänst rörande tvångsrekrytering av personer under 15 år till de lokala kriminella nätverken.

2013 NOA (Nationella operativa avdelningen) har sedan bildandet skrivit en rad rapporter som berör problematiken med territoriella gäng varav de mest välkända är rapporterna om utsatta områden.

2015 kom de första polisiära rapporterna om särskilt utsatta områden⁶.

Årsskiftet 2016–2017 släppte BRÅ (Brottsförebyggande rådet) rapporten ”Kriminella nätverk och grupperingar”⁷. Där tas bland annat problemen med de territoriella kriminella nätverken upp. Rapporten drar dock slutsatsen att aktiv rekrytering till gängen inte förekommer. Något som motsägs av professionell erfarenhet och alla de anmälningar som inkommit till socialtjänst och polis om tvångsrekrytering.

År 2016 startades projektet ”Ung i Öst” i SDF (Stadsdelsförvaltningen) Östra Göteborg. Målsättningen var att förhindra att individer i åldrarna mellan 15–25 år rekryterades till negativa nätverk, till till exempel territoriella gäng, radikala grupperingar och andra destruktiva miljöer. Några år senare startades ett liknande arbete upp i SDF Västra Hisingen som kallades ”Ung på Västra Hisingen”.

2021 kom ytterligare en BRÅ-rapport ”Dödligt skjutvapenvåld i Sverige och andra europeiska länder”. Rapporten jämför det dödliga skjutvapenvåldet i Europa. Den jämför statistik över anmälda skjutningar och dödsfall till följd av skjutvapenvåld⁸.

Kunskapen som idag finns hos tjänstemän inom Polismyndigheten och Göteborgs Stad om de kriminella nätverkens struktur har växt fram och den har även förändrats i och

⁵ Polismyndigheten Västra Götaland, Underrättelserapporter, 2009 och 2011

⁶ ”En nationell översikt av kriminella nätverk med stor påverkan i lokalsamhället” Polismyndigheten, 2015

”Utsatta områden-sociala risker, kollektiv förmåga och oönskade händelser”, Polismyndigheten, 2015

”Utsatta områden- social ordning, kriminell struktur och utmaningar för polisen”, Polismyndigheten, 2017

”Kriminell påverkan i lokalsamhället - En lägesbild för utvecklingen i utsatta områden”, Polismyndigheten, 2019

⁷ Daniel Vesterhav, Lars Korsell ”kriminella nätverk och grupperingar”, Brå rapport 2016:12

⁸ ”Dödligt skjutvapenvåld i Sverige och andra europeiska länder”, Brå Rapport 2021:8

med att nätverken har utvecklats. Sedan 2011 har det blivit allt tydligare att den kriminella ”svansen” består av minst 2 undergrupper. Detta har även presenterats vid olika föreläsningar och utbildningar inom polismyndigheten och för andra offentliga verksamheter.

Arbetet mot rekrytering till de kriminella gängen har pågått i många år i Göteborg och det finns nu ett behov av en metodutveckling inom detta arbetsområde. Detta då den kriminella miljön har förändrats radikalt de senaste åren. Det behövs en uppdatering av hur gängen ser ut, var de verkar och hur de rekryterar i olika områden.

Syfte och frågeställning

Syftet med denna rapport är att sammanställa den kunskap som tjänstemän i kommun och polismyndigheten i Västsverige har om de territoriella nätverken och deras påverkan på boendemiljö och uppväxtmiljö för barn och unga. Detta för att ta fram ett kunskapsmaterial som kan utgöra plattform för metodutveckling och framtagande av handlingsplaner mot de problem som de kriminella nätverken skapar i de bostadsområden där de är aktiva.

Den kunskap som sammanställs gäller de territoriella kriminella nätverkens:

- Struktur och funktion
- Rekrytering
- Social påverkan på boendemiljön och barns och ungas uppväxtmiljö och livsvillkor

Metodbeskrivning

Frågeställningarna besvaras med hjälp av ett grundmaterial som samlades in i två etapper. Den första etappen var under 2019–2020, med en uppdatering och komplettering gjord under 2021.

Etapp 1 består av samtalsintervjuer med 25 arbetsgrupper i Göteborgs Stad och Polismyndigheten Storgöteborg, polisregion Väst. Arbetsgrupperna bestod av 2 till 14 medarbetare. I genomsnitt deltog mellan 8 och 10 personer vid intervjutillfällena. Tre personer intervjuades individuellt. Uppskattningsvis har ca 200 personer bidragit med sina kunskaper under intervjutillfällena.

Under etapp 2 har intervjuerna i etapp 1 uppdateras. I etapp 2 har även fastighetsägare och arbetsgrupper som arbetar med bosociala frågor intervjuats. Intervjuer är även genomförda med polispersonal och kommunanställda i en del av de kommuner som berörts av projektet. Detta är ytterligare ca 50 personer.

En grundläggande förutsättning för att samtalsintervjuerna skulle kunna genomföras, var att de intervjuade kände sig trygga med att informationen de lämnade inte skulle gå att spåra tillbaka till dem. Detta underlättades av att det i de flesta fall redan fanns ett upprättat förtroende mellan respondenterna och intervjuaren.

Ett bekvämlighetsurval användes vid val av intervjupersoner. Urvalet har i vissa fall gått till så att en arbetsledare har vidarebefordrat kontaktuppgifter till olika arbetsgrupper, som sedan har kontaktats och intervjuats. I andra fall har arbetsgrupperna kontaktats direkt. Urvalskriterierna var att intervjupersonerna skulle arbeta direkt med problem relaterade till gängkriminalitet och/eller dagligen befinna sig i miljön och möta individer i riskzon och/eller med belagda kontakter till de territoriella/lokala kriminella nätverken. I första etappen har endast personal i de så kallade utsatta områdena intervjuats.

Bland intervjupersonerna återfinns ungdomsbehandlare, fältteam, ungdomssekreterare, tjänstemän som arbetar med föräldragrupper, personal på fastighetsbolag, fastighetsägare, personal inom IOFF (Idrott och föreningsförvaltningen), polisiär personal tillhörande IGV (Ingripandeverksamheten), Bravogrupper, kommunpolis, ungdomsutredare, utredare grova brott och annan personal som stämmer in på urvalskriterierna, men som av olika skäl inte vill omnämnas. Några få intervjuer har också gjorts med boende i områdena.

Intervjuerna var semistrukturerade och utgick från en samtalsmall som deltagarna fick resonera runt, se bilaga 1. Från början var tanken att intervjuerna skulle spelas in. Detta visade sig svårt på grund av ämnets karaktär och det latent hot som en del av arbetsgrupperna befinner sig i när de arbetar som en motkraft mot de kriminella strukturerna. En del arbetsgrupper motsatte sig direkt att intervjuerna spelades in. För att undvika att svaren skulle påverkas av valet av intervjudokumentation, förde intervjuaren i stället anteckningar. I slutet av intervjun gjordes en snabb genomgång av svaren för att säkerställa att svaren uppfattats på rätt sätt.

Informationen som framkom i samtalen sorterades sedan in i olika teman. Utifrån temana har sedan en kunskap byggts upp med hjälp av olika modeller för att visualisera resultatet.

I en del fall har intervjuaren haft en redan etablerad arbetsrelation med några av respondenterna i en arbetsgrupp. Detta kan ha viss påverkan på hur respondenterna väljer att svara och det kan påverka analysen av svaren. En redan upprättad relation har i många fall varit en förutsättning för att få respondenterna att ställa upp vid intervjutillfällena. I de fall en tidigare relation inte funnits har oftast någon nära chef gått in och garanterat författarens/intervjuarens trovärdighet och diskretion.

Intervjuer

Intervjuerna utgick från följande teman och ställde följande frågeställningar.

Teman

- De territoriella kriminella gängens uppbyggnad
- De territoriella kriminella gängens funktion
- De territoriella kriminella gängens rekrytering
- De territoriella kriminella gängens sociala påverkan på det offentliga rummet
- Det egna arbetet med de territoriella kriminella gängen

Frågeställningar

- Hur är de lokala gängen uppbyggda och vad är förutsättningen för deras verksamhet?
- Hur och varför rekryterar de?
- Hur använder de det offentliga rummet i sin kriminella verksamhet och för att bygga upp social kontroll i området?
- Hur påverkar de territoriella gängen boendemiljön samt hur påverkas uppväxtmiljö och uppväxtvillkor för barn och ungdomar?
- Vad fungerar i arbetet och vad behöver utvecklas?

Begreppsförklaring

I denna text förekommer både begreppet *lokala kriminella nätverk* och *territoriella gäng*. Båda begreppen beskriver samma fenomen och används för kriminella nätverk som är bundna till specifika geografiska områden som de starkt identifierar sig med, försvarar och kontrollerar. Deras kriminella verksamhet är dock inte begränsad till det egna territoriet, utan det geografiska området ska snarare ses som en plattform som de utgår ifrån och som de har som säkerhetszon. Under arbetets gång kommer begreppen *organiserad brottslighet* samt *lokal organiserad brottslighet* in i texten. Dessa två begrepp är bara ett annat namn för de territoriella kriminella nätverken.

Begreppsförändringen kan ses som en del av arbetsprocessen då det under arbetets gång har blivit alltmer tydligt att det vi kallar lokala/territoriella nätverk handlar om grovt organiserad brottslighet med stark lokal förankring i bostadsområden.

Släktbaserade kriminella nätverk är här en typ av territoriella kriminella nätverk, där den kriminella strukturens kärna består av individer som är släkt med varandra. De kan fungera som andra lokala kriminella nätverk och ha samma eller liknande system för rekrytering av barn/ungdomar, som inte tillhör slakten, i ”deras” område. Kärnan i det släktbaserade nätverken består dock av familjemedlemmar och deras nära allierade.

Parallella system används här för samhällssystem som fungerar oberoende av eller i opposition till ordinarie samhällsinstitutioner. De parallella systemen omfattar, förutom de territoriella kriminella nätverken även traditionella/kollektivistiska system, sedvanerättsystem, radikala religiösa och radikala politiska system, strukturellt våld, hypermaskulinitet, politiska system och alternativa ekonomiska system. I detta arbete

utgår författaren från att låg tillgång till ordinarie system kan stå i relation till ökat behov av parallella system och därmed anses systemen kunna påverkas genom tillgängliggörande av de ordinarie systemen.

Checkpoints är olika typer av kontroller som de kriminella sätter upp i ett bostadsområde. Det kan till exempel vara vägspärrar eller kontrollpunkter där passerande personer tvingas redogöra för namn och varför de rör sig ute i området. Det kan även ske genom att maskerade personer åker runt om i området för att göra kontroller på till exempel parkeringsplatser, hållplatser eller liknande.

Personlig erfarenhet från problemområdet

För att underlätta för läsaren att bedöma rapportens trovärdighet följer här en presentation av intervjuarens/författarens tidigare erfarenhet inom problemområdet.

Författaren har mellan 2006–2014 arbetat som strategisk och operativ analytiker på polismyndigheten Västra Götaland med att skapa kunskap om bland annat de territoriella kriminella nätverken. Sedan 2014 har författaren arbetat inom Göteborgs Stad med uppdrag rörande kriminella nätverk och de utsatta områdena i Göteborg.

Författarens erfarenhet bygger till stora delar på professionell erfarenhet som bland annat består av genomgång av stora mängder myndighetsmaterial från 2006 och framåt. Exempel på myndighetsmaterial är genomgång av cirka 90 000–120 000 polisiära anmälningar och förundersökningar^{9 10}, annan polisiär information¹¹. Även tidigare intervjuer och samtal har genomförts med polisiär personal, personal inom socialtjänst, skola, gymnasieskola, fritid, förskola, äldreomsorg, skolhälsovård, kriminalvård, ungdomsvård, sjukvård, räddningstjänst, bostadsbolag, politiker, vuxna - barn och ungdomar boende i aktuella områden, samtal med kriminella, fältstudier i form av operativt polisiärt arbete ute i områdena. De tidigare samtalen och fältstudierna har genomförts i samband med framtagande av beslutsunderlag och rapporter gällande parallella system, social oro, områdesbilder, väpnade konflikter, hedersrelaterat våld och territoriella kriminella nätverk.

Nästan alla de polisiära rapporterna som hänvisas till är underrättelserapporter och går att eftersöka genom att begära ut dem från polismyndigheten. Endast i undantagsfall hänvisas till dessa rapporter med polisiärt diarienummer. I mitt nuvarande arbete har jag inte tillgång till dokumenten och därmed inte kan eftersöka dessa nummer. När det gäller offentligt polisiärt material och annat offentligt material hänvisas dock enligt vedertagna regler.

⁹ Mellan åren 2006 - 2013

¹⁰ Varav ca 24 000 våldsbrott med målsägare/offer under 25 år, relationsvåld ej inräknat, ca 14 000 våldtäkter, ca 14 300 brott med gärningsman under 15 år, som riskerar att utveckla kriminell livsstil, ca 12 000 personrån med målsägare/offer under 18 år, ca 1000 brott med utpekad gärningsman kopplade territoriella nätverk, ca 500 brott kopplade till våldsam politisk extremism och resten bestående av samtliga brottskategorier, som exempelvis narkotikabrott, stöldbrott, mord, olika typer av grovt våld, olaga frihetsberövande, olaga alkoholhantering, övergrepp i rättsak, sexuella ofredande, våld i nära relationer, bilbränder, upplopp m.m.

¹¹ Olika loggar, PM, mötesanteckningar och dylikt

Avgränsningar

- Syftet med dokumentet är att sammanställa kunskap om och beskriva de territoriella/lokala kriminella nätverken, deras struktur, rekrytering och påverkan på boende och uppväxtmiljö. Det är därmed inte en lägesbeskrivning/lägesbild över olika bostadsområden.
- Dokumentet beskriver inte lokala skillnader inom den kriminella miljön, utan beskriver med generella drag hur systemet fungerar och verkar.
- Det finns en tydlig geografisk avgränsning till Västra Sverige med kommunerna Göteborg, Kungälv, Ale, Mölndal, Partille, Borås, Kungsbacka, Halmstad. Det betyder inte att territoriella kriminella nätverk återfinns i alla kommuner eller att de inte finns på andra platser. De geografiska avgränsningarna följer var de fastighetsägarna som deltar i projektet har sina fastigheter.
- Tidsrymden för projektet har varit 6 månader. Detta har gjort att analysen av materialet har begränsats till att rymmas inom den tidsramen och fokus har legat på sammanställningen av materialet.
- Problembeskrivningen av de kriminella nätverken är inte avgränsad till att gälla ett fastighetsägarperspektiv. De rekommenderade åtgärderna begränsar sig däremot till att gälla det som fastighetsägarna har rådighet över.

Resultatredovisning

I det som följer ska resultatet från intervjuerna redovisas. För att underlätta för läsaren ska resultatet först sättas in i sitt sammanhang. Redovisningen börjar med en sammanställning av kunskap från forskning, tidigare myndighetsrapporter och erfarenheter från tjänstepersoner från olika myndigheter verksamma i västra Sverige. Efter det sammanställande avsnittet av tidigare erfarenhet om de territoriella gängen följer en sammanfattning av intervjuerna. Redovisningen avslutas med en diskussion om hur fastighetsägare kan arbeta för att förhindra att ytterligare bostadsområden och stadsdelar hamnar under de territoriella kriminella nätverkens kontroll. Det tas även upp en grundläggande strategi och avgränsning för fastighetsägarnas arbete i de idag utsatta bostadsområdena, där de territoriella/lokala nätverken redan kontrollerar det offentliga rummet med bland annat öppen narkotikaförsäljning som följd. I vissa fall har det varit svårt att dra en tydlig gräns mellan redan existerande kunskap och ny information. Detta beror delvis på att resultatet från intervjuerna bekräftar den existerande kunskapen.

Kunskap om de territoriella nätverken

Detta avsnitt bygger till stor del på polisiära rapporter, föreläsningar och författarens egna erfarenheter från att ha arbetat med problematiken från 2006 fram till idag.

Utvecklingen av territoriella nätverk i Göteborg med omnejd¹²

Redan i slutet av 1990-talet såg forskare att det bland vissa grupper av ungdomar fanns en tendens till uppbyggandet av en gemensam identitet med utgångspunkt i bostadsområde och/eller postnummer¹³. Detta kanske inte var något nytt i sig. Det som blev nytt var när grupper av barn/ungdomar med begynnande antisociala beteendemönster började bygga upp en kriminell identitet (där de glorifierade brott, våld och vapen) med det egna bostadsområdet som central del i den gemensamma kriminella identiteten och relaterade det till rätten att begå brott i området eller vistas där. Denna utveckling blev tydlig när det började komma in information till ungdomsarbetare inom polis och kommun att om ”fel” ungdom rånade, snattade eller begick brott i ett visst bostadsområde blev de straffade med våld av det lokala ungdomsgänget. På detta sätt byggde de lokala kriminella nätverken upp kontroll över ”sina” geografiska territorium. Ett tydligt sådant exempel var Frölunda Torg där det lokala, brottsaktiva kompisgänget i Tynnered tog på sig rollen att vakta torget från andra ungdomar som ville begå brott där. Ett annat exempel var Backa som också hade ett kriminellt kompisgäng med uttalad områdesanknytning. Ibland hittade denna typ av konstellationer på namn men lika ofta hade de inget namn att samlas runt, utan det var det gemensamma bostadsområdet som enade dem¹⁴.

I början förekom många interna konflikter i dessa löst sammansatta kriminella nätverk. Med tiden skalades en del konfliktpersoner bort och de kriminella nätverken utvecklade

¹² Denna del bygger till stora delar på polisiär information och författarens arbeten mellan 2006–2014

¹³ Ove Sernhede, ”Alienation is our nation”, 2002

¹⁴ Polisiära lägesrapporteringar, ungdomspolisen, lägesrapporteringar kommunal fältverksamhet och fritid 2005–2007

en mer fast struktur. Detta möjliggjorde en kriminalitet som kräver en större organisation, som exempelvis droghandel, utpressning, grova stölder och organiserat snatteri.

2008 skedde den första stora förändringen när det gäller de lokala kriminella nätverken i Göteborg. Då gick den, av media, så kallade Gårdstensalliansen i konflikt mot Bandidos som ville komma åt narkotikamarknaden i Angered. Under Gårdstenskonflikten blev det, från polisiärt perspektiv, för första gången tydligt att denna typ av kriminella nätverk hade kapacitet till att organisera sig. De hade kapacitet till att bygga upp en organisation som kunde hantera underrättelse och som kunde organisera de strukturer som behövs för att kunna föra en väpnad konflikt. Sedan 2008 har det varit årligen återkommande väpnade konflikter i Göteborg med skjutningar, sprängningar och andra våldsdåd som följd.

Parallellt med utvecklingen av de lokala kriminella strukturerna i Göteborg och deras väpnade konflikter har vi kunnat se en spridningseffekt och uppbyggandet av liknande strukturer på andra platser i Västra Sverige. Exempel på områden med tydlig koppling till Göteborg är Kungälv, Mölndal, Ale, Halmstad, Borås och andra närliggande områden. Det finns dock områden som ligger nära Göteborg som har egna fristående lokala strukturer.

En annan viktig konsekvens av kriminaliteten har varit upplöppliknande händelser där maskerade personer har kastat sten på uniformerad personal inom exempelvis lokaltrafik, räddningstjänst, väktare och polis det har även förekommit omfattande bilbränder. I Göteborg pågick omfattande social oro under åren 2006, 2009 och 2011. Efter 2011 har denna typ av händelser minskat i Göteborg till att numera i första hand handla om direkta protester/bestraffningar när polis eller socialtjänst ingriper mot de kriminella strukturerna.

Idag kan vi på många håll i Västsverige se återkommande cykler av social oro, med stenkastning och bilbränder som resultat. Exempel på orter som drabbats av denna typ av händelser är Halmstad, Kungälv, Borås, Trollhättan och Ale.

Samtidigt som de territoriella kriminella nätverken skapats har vi kunnat se en framväxt av släktbaserade kriminella nätverk. Denna typ av kriminalitet kan vi bland annat se i Göteborg, Kungälv, Borås, Halmstad, Varberg och längs hela E6 ner till Malmö. Det är dock inte samma släkt som återfinns på alla dessa platser utan det kan vara olika släkter med olika etnisk bakgrund. De har dock tydliga gemensamma drag där slakten/familjen utgör kärnan i nätverket och dessa rekryterar sedan in till de andra nivåerna. Genom släktskapet tenderar denna typ av kriminella nätverk att bli mer transnationella och har ofta en större geografisk spridning på sin kriminalitet.

De territoriella nätverkens funktion

De territoriella nätverkens funktion och struktur är lättföränderlig och har förändrats relativt mycket under de år polis och kommun har kunnat följa deras framväxt och utveckling. Det förekommer en del områdesskillnader på lokal nivå i hur utvecklingen

har sett ut men på det stora hela fungerar de kriminella nätverken på samma sätt oavsett vilket bostadsområde det gäller. Detta gör att det är möjligt att utgå från en grundläggande gemensam grundstruktur och det är den som i första hand redovisas här.

Det mest specifika för de territoriella kriminella nätverken är att de är multikriminella, har ett bostadsområde som sin utgångsbas och ett starkt inflytande på den offentliga miljön i sitt hemmaområde. Aktörerna i gänget har ofta lekt och växt upp tillsammans, gått i samma skola och har sedan, ofta i tidig ålder (10-11 år) börjat begå mindre brott tillsammans. Med tiden har brotten blivit grövre och allvarligare och i och med detta har även behovet av kontroll över området ökat¹⁵.

Multikriminalitet innebär att de förutom narkotikahandel ägnar sig åt olika former av vinstdrivande brottslighet. Exempel på detta är illegala spelmaskiner, svart tobak, organiserat snatteri, stölder, grova stölder, bedrägerier, inkörningar¹⁶, matchfixningar¹⁷ och liknande. Stöldgodset avyttras ofta i lokala livsmedelsaffärer, kiosker och på olika annonssidor på internet som exempelvis Blocket eller Facebook-grupper. De sysslar även med stölder och försäljning av identiteter, utpressningar/kidnappning, misshandel och bötning. Information finns även om att vissa grupper bedriver beskyddarverksamhet och att affärsidkare får betala en extra avgift för att ha sin rörelse i området¹⁸. Detta gör att man behöver tänka i ett vidare mönster än bara narkotikabrottslighet när det gäller att beivra brott som dessa grupper begår. Detta gäller även grunden till varför människor dras in i kriminalitet. Det finns en utbredd idé om att det är pengarna och den sociala statusen genom pengar som är avgörande när det gäller den fortsatta individuella kriminaliteten. Denna utgångspunkt kan ifrågasättas. I stället för pengar kan huvudfaktorn antas vara anseende och social status, något som för vissa kan innebära materiella tillgångar men som för många andra kan handla om våldskapital, uppförandekoder och mycket annat. Detta perspektiv väljs här eftersom det ger möjlighet till en bredare analys av orsaker och därmed större möjlighet att hitta verk samma arbetsmetoder mot grupperingarna.

I alla områden som polisen definierar som utsatta områden återfinns idag en stark lokal kriminell struktur, ett så kallat ”territoriellt gäng”, som har starkt inflytande på det offentliga rummet, boendemiljö och utvecklingen i de berörda stadsdelarna. Detta är en problematik som Västra Sverige delar med andra platser i Sverige och Europa. Det territoriella/lokala kriminella nätverkets makt grundar sig till stor del i de kriminella individernas våldskapital och de står för ett mycket högt våldstryck i området. När det gäller denna typ av kriminella system har det under åren blivit alltmer tydligt att de har en hög våldintensitet, hög förmåga till organisation och hög förmåga till anpassning och kontinuitet. De kriminella bygger både sin personliga och sin grupps sociala status och

¹⁵ Polisiärt material, 2010

¹⁶ Inkörning är när stöldbrott begås genom att en bil körs in genom skyltfönster eller dörr och därefter töms affären på stöldbegärligt gods, till exempel exklusiva kläder, skor, väskor, parfym och dylikt.

¹⁷ Matchfixningar är när man manipulerar resultat i idrottssammanhang.

¹⁸ Polisiär information och erfarenhet

makt på våldskapitalt. Som för att bibehållas med jämna mellanrum påvisas genom olika typer av våldshandlingar i området¹⁹.

De territoriella kriminella nätverken kan ses som gatunivån av den organiserade kriminaliteten. Det innebär att de är den yttersta och mest synliga delen av det kriminella systemet. Andra kriminella grupperingar kan existera parallellt i ett bostadsområde, så länge de inte konkurrerar på gatunivån. Det betyder att vi fortfarande har problem med bland annat MC-kriminella, internationella brottsligor och andra nationella och internationellt förankrade kriminella organisationer. Hur hela det kriminella systemet hänger ihop på lokal, nationell och internationell nivå och hur det kan tänkas påverka det brottsförebyggande arbetet och samhällsutvecklingen är något som behöver utredas närmare.

Som tidigare nämnts är alla de territoriella/lokala kriminella nätverken som återfinns i de olika bostadsområdena mycket våldsamma och har oftast gemensamma drag. Det kan dock skilja sig på detaljnivå. Våldet som denna typ av kriminella system står för kan sägas utgöra maktbasen i de olika områdena och det glorifieras och blir ofta normsättande.

Hur många individer som kan kopplas till de olika territoriella nätverken har varierat över tid och från område till område.

Nätverken byggs i huvudsak upp av en kärna/huvud(/ledning) och två nivåer av undergrupper. Nedan beskrivs dessa i mer detalj.

Kärnan/huvudet

De territoriella kriminella nätverken består idag av en kärna av 5–10 individer i åldrarna 20–35 år. Detta är nätverkens huvud och består av en blandning av personer som varit med sedan gänget startade och personer som tillkommit när tidigare medlemmar dött, blivit bortkörda eller av andra anledningar inte finns kvar. I vissa områden är det bara 3 personer kvar från det ursprungliga nätverket. Dödligheten i grupperna är hög. De vanligaste dödsorsakerna är död i samband med konflikt, överdos eller trafikolyckor.

Kärnan/huvudet är de som styr och kontrollerar nätverket och deras territorium. Det är de som fattar beslut, bestämmer kriminell inriktning, rekryterar, driver konflikter, agerar bank och är mellanhand för att förse nätverket med droger och vapen. Det är också de som garanterar gruppens våldskapital och som bestämmer bestraffningar.

Någon eller några i kärnan sköter kontakter med andra kriminella grupper eller individer. Detta är nödvändigt för att skapa allianser, förhandla om fritt spelrum i händelse av konflikt och för att garantera sin kriminella marknad och kriminella varor till den, som exempelvis olika droger, svart tobak, vapen och liknande.

¹⁹ "En nationell översikt av kriminella nätverk med stor påverkan i lokalsamhället" Polismyndigheten, 2015

"Utsatta områden-sociala risker, kollektiv förmåga och oönskade händelser", Polismyndigheten, 2015

"Utsatta områden- social ordning, kriminell struktur och utmaningar för polisen", Polismyndigheten, 2017

"Kriminell påverkan i lokalsamhället - En lägesbild för utvecklingen i utsatta områden", Polismyndigheten, 2019

Det händer att individer ur kärnan flyttar från sitt ursprungsområde, det behöver inte betyda att de släppt kontrollen över sitt kriminella nätverk eller upphört med sin kriminalitet. När medlemmarna blir äldre finns en tendens att de mer sällan visar sig ute i området och istället låter sig företrädas av yngre medlemmar. När de väl visar sig ute tyder det ofta på att något är på gång att hända i området som gör att kärnan behöver bidra med sitt inflytande och våldskapital. Det kan handla om förhöjd risk för konflikt, skjutning eller större kriminell affärsuppbyggnad som kräver deras närvaro. Även om de ofta undviker att hantera de kriminella varorna kan viktiga leveranser ändå kräva att de övervakas av kärnan för att minimera risken för misstag och upptäckt. Deras närvaro kan också krävas för att styra upp andra viktiga händelseförlopp, ungefär som en general på ett slagfält.

Undergrupp 1

Undergrupp 1 består av cirka 10–30 personer mellan 15–20 år. I denna grupp finns säljare av stöldgods och narkotika, utförare, soldater, väktare, bärare och andra för systemet nödvändiga kategorier. Undergrupp 1 är ofta de som rekryterar de yngre som återfinns i undergrupp 2. De har ofta även ansvar för att hålla ordning på barnen, som ingår i undergrupp 2.

Det har under de senaste 4–5 åren skett en förändring vad gäller könsfördelningen i nätverken. Idag rekryterar de kriminella nätverken även tjejer som säljare. Än så länge har de inte använts som en del av våldskapitalet, men de kan få bära någons vapen och narkotika eller gömma vapen efter en skjutning då polisen har varit mindre benägna att visitera tjejer. Idag finns dock en medvetenhet om problematiken och därmed har polis och annan uppsökande personal anpassat sina arbetssätt.

I denna åldersgrupp hittar vi även personer som rekryteras eftersom de är duktiga på något, till exempel att meka med mopeder eller har andra specialintressen och kunskaper som nätverket kan använda i sin kriminalitet.

Undergrupp 2

Undergrupp 2 är den största gruppen och benämns ofta som svansen. Gruppen består av barn i åldrarna 8–15 år där de flesta är runt 11–13 år. I 11–13 års ålder rekryteras man som säljare eller som aktör till annan kriminell verksamhet, till exempel organiserat snatteri. Det finns uppgifter om att i vissa områden får de som rekryteras välja mellan att snatta eller att sälja narkotika.

De yngsta barnen används ofta till att cykla runt och bevaka området och rapportera om de ser polis, fält-, fritids- eller bostadspersonal och liknande, eller om de ser misstänkta personer som kan antas tillhöra en annan gruppering. De kan även få i uppgift att springa ärenden med paket, som kan innehålla pengar, narkotika eller liknande.

Rekrytering

Sedan 2011 har polisen och socialtjänsten i Göteborg fått in anmälningar som handlar om aktiv rekrytering av barn och ungdomar. I förarbetet till Brås rapport (2016:12) var Polismyndigheten Västra Götaland den enda polismyndighet som rapporterade in fall av aktiv rekrytering²⁰.

Göteborg började tidigt arbeta med rekryteringsfrågan och har därmed haft en relativ hög medvetenhet när det gäller rekrytering till kriminella gäng. Göteborg skapade tidigt ett riktat ungdomsarbete mot rekrytering genom ungdomspolisen, Ung och Trygg och SSPF.

Här följer en sammanfattning av tidigare erfarenhet inom Polisregion Väst och Göteborgs Stad gällande rekrytering av barn och ungdomar till territoriella kriminella nätverk.

I tidigare anmälningar till polis och socialtjänst framkommer det att det under många år förekommit aktiv och medveten rekrytering av barn och ungdomar till de lokala kriminella nätverken. Denna aktiva rekrytering har även visat sig varit riktad. Nätverken har bland annat inriktat sig på ungdomar med stark så kallad ”streetcred”, det vill säga ungdomar som andra barn och ungdomar ser upp till. De har även riktat in sig på personer med kunskaper som nätverket kan ha användning för. tex om någon är duktig på att meka med mopeder. Det har även funnits uppgifter om att nätverken rekryterar barnen/ungdomarna genom att befinna sig i miljöer där ungdomar vistas och genom att de haft en relativt tydlig strategi vid rekryteringen. Exempel på rekryteringsstrategier är att rekryterare arbetat inom offentlig ungdomsverksamhet, skolor, ungdomsvård, hänger vid fotbollsplaner och andra platser där ungdomar och barn uppehåller sig eller leker. De har ofta närmat sig genom att dela ut godis, vara en sjyst ”kompis” eller på andra sätt känna av vilka grupper av individer som är mottagliga för dem och vilka de kan ha nytta av. Om barnet/ungdomen inte frivilligt velat bli rekryterat har det i vissa fall gått över till att handla om försök att tvinga barnet/ungdomen genom olika former av våld och hot om våld.

I vissa områden har de lokala kriminella gängen i perioder haft mycket svårt att rekrytera. Detta har ofta, enligt samtal med berörda ungdomar, berott på att gänget skaffat sig rykte om att vara våldsamt eller att ungdomen bedömt gängkriminaliteten som en för farlig miljö. I de perioder som de kriminella gängen haft problem med rekrytering har deras kriminella verksamhet gått tillbaka och deras inflytande över det egna området minskat.

Rekryteringen har visat sig vara viktig av flera skäl. Det är bland annat ett sätt att nå nya köpgrupper för drogförsäljning genom att rekrytera ungdomar som kan sälja till sina kompisgrupper. De kriminella systemen behöver personer som kan bära vapen, droger och pengar, så att kärnan slipper hantera de kriminella varorna. Rekryteringen är också viktig för att upprätta och bibehålla kontroll över de kriminella nätverkens hemområde.

²⁰ Framkom vid samtal med författarna till Brås rapport

Det har funnits en generell bild av att gängen inte behöver rekrytera genom belöningar, påtryckningar och hot. Det har funnits en stark tro att de kriminella systemen drar ungdomar till sig genom snabba pengar och den sociala statusen som pengar kan bidra med. Detta verkar inte stämma i alla fall; hos både Polismyndigheten och socialtjänsten har det förekommit, och förekommer, ärenden med barn och ungdomar som inte vill rekryteras till lokala kriminella system. I många fall vill inte ungdomarna bli inblandade i det grova våld som ett medlemskap kan innebära, det vill säga bestraffningar, konflikter, skjutningar med mera. Det är därmed ingen självklarhet att barn och ungdomar hamnar i ett kriminellt gäng bara för att de bor och vistas i ett område som är under starkt inflytande av ett territoriellt kriminellt system.

De territoriella kriminella nätverken har varit begränsade till att rekrytera i sitt eget område.

Konflikter

Sedan 2008 har det förekommit årliga väpnade konflikter i den territoriella gängmiljön i Göteborg med omnejd. Konflikterna har visat sig vara lågintensiva med relativt långa perioder mellan varje våldshandling. Majoriteten av skjutningarna som skett har genomförts i det offentliga rummet ute i olika bostadsområden, men exempel finns även på skjutningar i krogmiljö och på andra allmänna platser så som badplatser och dylikt. En av de tidiga större skjutningarna var skjutningen på Näset 20 juli 1998, ytterligare en skjutning på samma plats ägde rum 2006.

Väpnade konflikter i kriminella miljöer med sprängningar och skjutningar är inget nytt. Det förkommer i princip i samtliga kriminella miljöer. Det nya, när det gäller de territoriella kriminella nätverken, är frekvensen²¹, de låga åldrarna på de inblandade och att skjutningarna ofta sker i bostadsområden utan hänsyn till att barn eller annan tredje part kan drabbas.

Konflikterna har förändrats över tid. Våldet har blivit mer dödligt. Det har gått från skjutningar med låg träffsäkerhet till skott mot huvud. De kriminella konflikterna har även förändrats till att omfatta inslag av blodshämnd, där en bror eller annan anhörig kan skjutas eller drabbas av annat grovt våld om ett kriminellt gäng inte får tag på den ursprungliga måltavlan²². Antalet sprängningar till följd av konflikt mellan rivaliserande gäng har också ökat under de senaste åren²³. Därmed har konflikterna blivit samhällsfarligare och i takt med att antalet vapendåd ökat har även samhällsfaran ökat, med ökat antal utomstående som blivit skadade och dödade av det kriminella konfliktvåldet. Detta bidrar till ett ökat säkerhetsproblem i det offentliga rummet.

²¹ Brå rapport 2021:8

²² Polisär information

²³ Brå rapport 2021:8

Intervjuer med tjänstepersoner

Vid intervjuerna ställdes frågor till tjänstepersoner inom Göteborgs Stad och polismyndigheten om de lokala gängens uppbyggnad, rekrytering och agerande i lokalsamhället samt vilken påverkan de får på det geografiska området. Generellt går att säga att de olika grupperna av informanter lämnar lika svar. Det är ingen av grupperna som lämnar helt olika eller motsägande uppgifter. Det är heller ingen som utelämnar någon problematik. De skillnader som går att se i svaren vad gäller detaljer är exempel på vilken typ av kriminalitet som nätverken ägnar sig åt, hur våldsbenägna de är och vilka tekniska hjälpmedel de använder i sin kriminalitet (appar och kommunikationsteknik).

Svårigheter i uppdraget och frågan om tystnadskultur angående utvecklingen i utsatta områden

Samtliga informanter är eniga när det gäller vad de upplever som fungerande arbetsmetod och de grundläggande förutsättningarna för att kunna jobba mot rekrytering och det kriminella inflytandet. Det som kan skilja sig mellan olika verksamheter är ledarskapet och hur öppet det går att prata om problematiken som rör utsatta områden och territoriella kriminella nätverk.

De intervjuade grupperna uppger att en av de viktigaste förutsättningarna för att kunna ha en uppdaterad lägesbild är att vara närvarande i området. De anser även att den vardagliga kontakten med de boende, barnen och ungdomarna i områdena är en förutsättning för att tidigt kunna upptäcka förändringar både på områdesnivå och på individnivå.

En förtroendefull relation är helt avgörande för att kunna hjälpa barn, ungdomar och deras familjer som riskerar att dras in i gängkriminaliteten. Det kan ta tid att bygga upp ett förtroende och det krävs stor flexibilitet angående var man kan träffa de som behöver hjälp. Detta då en del ungdomar kan vara ”portade”²⁴ av det lokala nätverket och därmed kanske inte kan komma till möten. Uppsökande verksamhet är viktigt och möjligheten att kunna åka hem och hämta personer till möten kan vara helt avgörande i vissa fall. De informantgrupper som i sitt arbete har uppdrag gällande individer i den kriminella miljön uppger att de ser en vinst i att skapa myndighetsövergripande gängteam. De skulle tillhöra samma arbetsgrupp med gemensamma chefer och vars huvuduppdrag skulle vara riktat mot det territoriella/lokala nätverket i deras stadsdel och inte mot en plats eller ett område. Några respondentgrupper uppger dock att de har ”tappat” ungdomar i och med att polisens namn står på samtyckesblanketterna²⁵.

Samtliga intervjugrupper påpekar även vikten av fungerande och förtroendefulla relationer inom den egna arbetsgruppen och organisationen. Det finns en tydlig skillnad mellan de intervjuade arbetsgrupperna när det gäller möjligheter att lyckas med sitt uppdrag. Skillnaderna är beroende av om arbetsgruppen upplever att de har stöd från sin

²⁴ Att vara portad innebär att vara förbjuden att röra sig på vissa platser vissa tider av dygnet.

²⁵ Samtyckesblanketten gör det möjligt för socialtjänst, skola, fritid och polis att dela information om en individ med varandra. I syfte att ta fram en gemensam handlingsplan för att hjälpa den unge bort från tex kriminalitet.

högsta ledning eller inte. Det framkommer även att det är viktigt för de olika grupperna som arbetar ute att de känner att sin organisation har förståelse för hur allvarlig och svår situationen kan vara i de utsatta områdena. Frågan om personalsäkerhet kommer upp under nästan samtliga intervjuer, antingen direkt eller indirekt i frågor som ställs till mig som intervjuare, vad jag tycker om aktuell grupps arbetsituation och hur jag bedömer konfliktnivån.

I många områden berättar respondenterna att arbetet med socialtjänst hos polis har fått som effekt att unga under 18 år ibland har mer respekt för socialarbetarna än för polisen. Detta ser samtliga informanter som en positiv utveckling och som ett tecken på att det arbetet fungerar väl.

I arbetet med att hjälpa ungdomar som befinner sig i den kriminella miljön eller som är i riskzon att hamna där är tidsfaktorn ofta avgörande. Det innebär att hjälpinsatser behöver kunna sättas in snabbt. Väntetider för att få nödvändiga insatser kan göra att man tappar ungdomen. Att behöva vänta några månader för att få vårdkontakt kan göra att ungdomen ger upp och faller tillbaka till sina gamla beteendemönster.

Intervjugrupperna är eniga om att arbetet med att förhindra rekrytering även behöver omfatta barn under 15 år eftersom de ser att rekryteringen börjar tidigt, men även då de ser att

15-åringar kan ha kommit väldigt långt i sin kriminella karriär. Olika arbetsgrupper har olika förslag på i vilken ålder de skulle vilja se insatser. De flesta vill dock se förebyggande insatser innan 10 års ålder.

Arbetsgrupperna tar upp problematiken med att kommunicera med föräldrar. Det kan vara svårt att få föräldrarna att se att deras barn har problem. En majoritet av informantgrupperna skulle vilja utveckla strategier för hur de skulle kunna kommunicera med föräldrar för att få med dem med i arbetet att hjälpa sina barn ut ur kriminaliteten. Många uppger också att de upplever att föräldrarna intar en passiv föräldraroll.

En av de intervjuade uttrycker detta som att: "[...] föräldrarna sitter på läktaren. De behöver komma ner på spelplan och bli aktiva med sina barn."

Samtliga arbetsgrupper har spontant lyft problematiken med de egna systemens bristande förmåga att förhindra rekrytering och bryta den negativa utvecklingen, när det gäller de territoriella kriminella nätverken. De uttrycker en frustration över att de inte alltid har tillgång till rätt verktyg och metoder för att nå ända fram och intervjugrupperna ger också uttryck för att behoven är större än resurserna.

Samtliga intervjugrupper ser att samverkan inte fungerar som de skulle önska. Det är i första hand brister i reala insatser som efterfrågas: "[...] det hjälper ju inte att prata om problemen. Vi måste ju göra något också[...]"

Alla arbetsgrupper har tagit upp brister inom sin egen organisation men även angivit svårigheter i samverkan, bristande kunskap och förståelse för problematiken utanför arbetsgruppen. Det finns tydliga hål att fylla i den sociala skyddsväven och det brister i

regelverket som styr arbetet att motverka de territoriella nätverken. Det gäller ofta saker man tidigare gjort men som nu på grund av omorganisationer och/eller sparkrav inte längre ingår i uppdraget eller inte prioriteras. Intervjugrupperna lyfter som ett exempel boendefrågan och möjligheten att ge skyddat boende. Ett annat exempel kan vara resursbristen inom barn- och ungdomspsykiatri som leder till långa väntetider och som gör att många ungdomar inte får den hjälp de behöver. Det kan även röra sig om möjligheten att arbeta uppsökande med de olika grupperna eller att kunna vara närvarande i det offentliga rummet.

Samtliga respondenter lyfter även problematiken med att de ofta möts av oförståelse av andra yrkeskategorier, både inom och utom sin egen organisation. Något de själva tror kan bero på en utbredd kunskapsbrist när det gäller de kriminella nätverken i stort och den faktiska omfattningen av problematiken. De uppger också att denna okunskap kan leda till att rätt åtgärder inte görs, att individer inte får den hjälp de behöver eller till att ärenden tar onödigt lång tid att handlägga. Ett exempel kan vara svårigheter att få ekonomiskt bistånd beviljat för nödvändiga insatser eller att arbetsgruppen får uppdrag som inte går att genomföra, bland annat på grund av personalsäkerhetsskäl.

Respondenterna återkommer ofta till frågan om olika verklighetsbilder och vad de kan leda till. De säger att det kan leda till konflikter mellan olika samverkansparter, i synnerhet om den bristande förståelsen leder till uteblivna beslut och insatser. En del uttrycker det som att: "[...] det råder en strid om lägesbilden och verkligheten [...]". Detta lyfter samtliga grupper som ett problem och några av respondenterna uttrycker hopplöshet. De säger att de upplever sig: "[...] vara ett alibi för att man jobbar med frågan[...]". Majoriteten av respondenterna ställer sig frågande till rimligheten i stadens mål att samtliga problem med utsatta områden och de territoriella kriminella nätverken ska vara lösta till år 2025. I samtliga arbetsgrupper som arbetar ute i områdena uttrycks en frustration över orimligheten i dessa mål och många tolkar målsättningen som att stadens beslutsfattare inte förstått omfattningen av problematiken. Detta har i vissa fall skapat känslor av stor uppgivenhet.

Majoriteten av grupperna som intervjuats berättar att de upplever att en politisk känslighet omger problematiken med de territoriella kriminella nätverken. Den känsligheten kan visa sig på olika sätt; Ett exempel är att negativa trender tonas ner eller tas bort i skriftliga inrapporteringar eller att dokument "fastnar" någonstans i organisationen. Andra uppger att de upplever sig "mobbad till tystnad" genom att de blir förminskade, isolerade, fråntagna uppdrag och liknande. Det framkom också att det finns en utbredd oro för repressalier från högre chefer om en tjänsteman skulle lyfta hur situationen ser ut eller göra uttalanden angående gängkriminaliteten som på något sätt påvisar en negativ utveckling i Göteborgs Stad. Repressalier som uppgavs var exempelvis att tjänstemän kunde bli offentligt ifrågasatta och framställas som inkompetenta och opålitliga. De fanns även en rädsla för att det skulle kunna påverka framtida möjligheter att söka nya tjänster eller "göra karriär". Denna problematik har

även varit föremål för en extern rapport framtagen 2021²⁶. I den rapporten bekräftas det som framkom vid intervjuerna, som genomförts inför den här rapporten. Av utrymmesskäl ställdes inga följdfrågor gällande denna problematik. Därför kan ingen djupare förklaring eller beskrivning av problemen lämnas här.

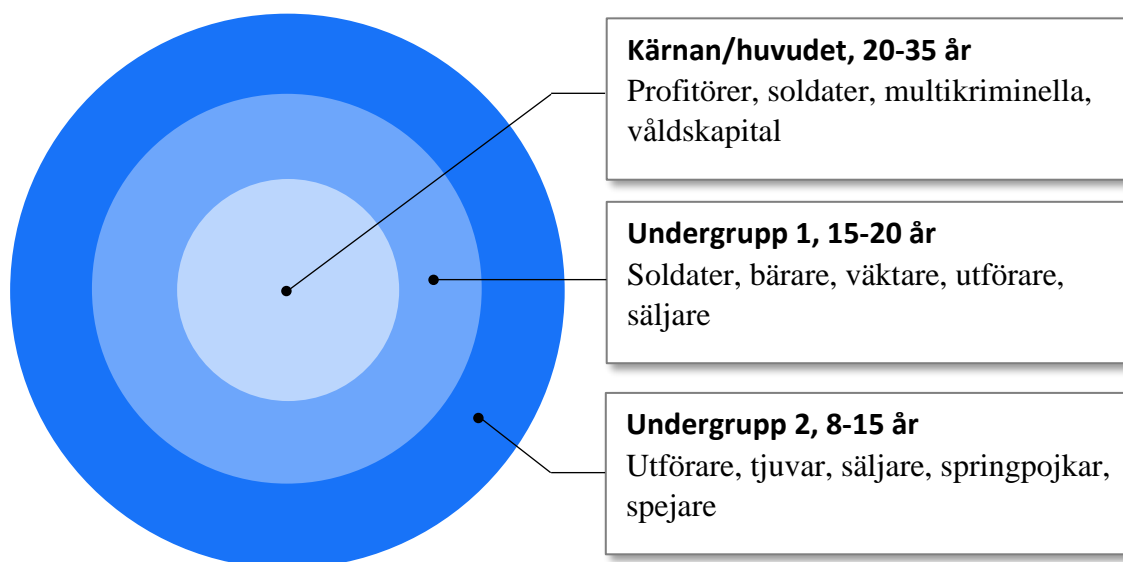
Generellt kan sägas att intervjugrupperna efterfrågar tydliga strategier, med ett riktat arbete mot de kriminella grupperingarna. De efterlyser även en mer öppen debatt och en generell kunskapshöjning om problematiken inte bara inom de olika organisationerna utan även bland befolkningen i stort.

Den kriminella strukturen och deras funktioner

Situationen i Västra Sverige, när det gäller de territoriella kriminella nätverken, uppges av samtliga intervjugrupper vara bekymmersam. En återkommande replik är: ”[...] det blir bara värre och värre [...]”.

Ingen intervjugrupp uppger att situationen med de territoriella kriminella nätverken blir bättre. I vissa fall kan den lokala kriminaliteten ha försvunnit från en plats bara för att dyka upp i ett angränsande område.

Som tidigare beskrivits består de territoriella kriminella nätverken av en kärna/huvud och två undergrupper. Tillsammans bildar de tre nivåerna ett effektivt kontrollsystem och möjliggör för nätverken att övervaka, kontrollera och bibehålla sin kriminella verksamhet i sina respektive områden. Se modell 2 nedan.

Modell 2

²⁶ Anna Ekström ”Tystnadskultur i Göteborgs Stad” 2021

Det är i första hand de två undergrupperna som rör sig ute i bostadsmiljön och därmed är det de yngre som är mest synliga. En del av respondenterna uppger att de tror att det kan göra att många tolkar det som att det är ungdomsgång och inte ser kopplingarna till den grovt kriminella äldre kärnan. Samtliga intervjugrupper uppger att de sett personer ur kärnan hälsa, prata och på andra sätt interagera med båda undergrupperna. Det vill säga att det går att länka även de yngre i undergrupp 2 till individer i den kriminella kärnan. I vissa områden är kontakten regelbunden, i andra områden mer sporadisk. Hur ofta de yngsta har kontakt med ledargruppen verkar vara beroende av hur mycket de i kärnan rör sig ute i området.

Kärnan

Som tidigare nämnts finns det skillnader på områdesnivå hur mycket de olika de kriminella nätverkens ledarnivå rör sig ute i "sitt" område. Detta beror på konfliktsituationen i staden. Respondenterna uppger att det går att se tydliga förändringar i rörelsemönster från denna nivå beroende på vad som händer i området. Det är relativt lätt att se när något "är på gång" i ett område eftersom kärnan vid dessa tillfällen ofta markerar sin närvaro och försöker vara mer gränssättande, både mot boende och tjänstepersoner. De kan bli mer aggressiva och lättirriterade av närvaro från polis, fältarbetare, ungdomsarbetare och andra personalgrupper som rör sig ute i områdena. Respondenterna uppger att de kan bli utsatta för både direkta och indirekta hot. Hur bemötandet från kärnan ser ut beror mycket på personalgruppens våldskapital. Det innebär att polis och kommunal personal och personal från fastighetsbolag kan bli bemötta på helt olika sätt. Detta tycks vara beroende av lokala skillnader i attityder mellan de olika lokala kriminella nätverken och beroende av vad som händer i den kriminella miljön just då. Detta gör att det är av största vikt att personalgrupperna själva kan riskbedöma läget från dag till dag. Personalgrupper inom kommunal verksamhet och inom fastighetsbolag efterlyser också mallar eller andra system för att kunna göra bedömningar av säkerhetsläget ute. De uppger även att de behöver mallar och system för att kunna göra egna konfliktbedömningar och hjälp med att utveckla arbetsmetoder för hur man kan jobba i de olika konfliktlägena, till exempel "grönt", "gult" och "rött"²⁷.

Generellt kan sägas att samtliga intervjugrupper uttrycker att de upplever att de saknar systematiskt arbete och arbetsmetoder mot denna nivå.

Arbetsgrupperna uppger att de lokala kriminella nätverken är expansiva för tillfället. I samtal med några av Göteborgs grannkommuner framkommer det att ledande personer från de territoriella nätverken i Göteborg har varit synliga och kan kopplas till uppkomsten av öppen narkotikahandel i respektive kommun.

Detta kan i förlängningen leda till att konflikter som pågår i Göteborg riskerar att omfatta även dessa kommuner²⁸.

²⁷ Polisiär bedömningsmall för konflikter

²⁸ Författarkommentar

Undergrupp 1 och 2

Samtliga arbetsgrupper vittnar om att trycket mot barn och ungdomar från de kriminella har ökat. Detta gäller i första hand i de utsatta områdena men det finns en risk att sprida sig även till bostadsområden med en stabil socio-ekonomi. Rekryteringen till de båda undergrupperna uppges ha ökat.

Antalet individer som kan länkas till de olika territoriella nätverken varierar kraftigt från område till område. Det verkar även finnas en tidsfaktor som påverkar antalet aktiva barn/ungdomar. Det verkar som att ju längre det kriminella nätverket funnits i området desto större bredd och förankring finns i form av antal individer. I vissa områden där det kriminella systemet är väl förankrat uppges antalet bekräftade aktiva personer i nätverken till 300–400 individer i åldrarna cirka 11–30 år.

Under det senaste året har kriminaliteten fördjupats, förvärrats och till viss del bytt karaktär. Samtliga arbetsgrupper i samtliga geografiska områden beskriver kriminaliteten som ”mer öppen” och de kriminella aktörerna på samtliga nivåer som ”mer orädda”. Flera beskriver det som: ”[...] de bryr sig inte om någon ser dem sälja narkotika öppet[...]”.

Många av respondenterna säger även att de upplever det som: ”[...] vi har förlorat kontrollen över situationen[...]”, eller: ”[...] vi har inga verktyg, inget vi gör hjälper[...]”.

Tvångsrekryteringen till soldater i de många pågående väpnade konflikterna uppges vara stor. Något som de flesta ser som ett säkert tecken på fortsatt hög konfliktnivå. Respondentgrupper vittnar om ungdomar som är rädda, då de utsatts för påtryckningar där kärnan vill att de ska mörda personer ur ett konkurrerande kriminellt nätverk. De uttalade hoten är ofta i form av grovt och/eller dödligt våld mot den pressade ungdomen och dennes familj.

Rekryteringen till säljare uppges ha gått ner i åldrarna och säljare kan vara så unga som 11–12 år. Liksom tidigare finns det ofta en tydlig social utsatthet hos de barn/ungdomar som rekryteras. Utsattheten kan bestå av tidigare traumatiserande våldsupplevelser, stark ekonomisk marginalisering, konfliktfyllda familjeförhållande, psykisk ohälsa, svag framtidstro, misslyckad skolgång, svag föräldraförmåga etcetera.

Vissa arbetsgrupper vittnar även om att rekryterade barn/ungdomar kan kallas ut under lektionstid av de kriminella om dessa behöver dem. Ett medlemskap i någon av undergrupperna innebär en skyldighet att följa de normer, gränser och order som ges från dem som står över i rang. Detta gör det tydligt för samtliga i intervjugrupperna att de territoriella kriminella nätverken är en form av organiserad kriminalitet och inte ungdomsgäng som hänger och begår småbrott tillsammans. Det finns ett system med ett tydligt äldre ledarskap som använder barn och unga i sin brottslighet. Detta ledarskap uppges även ha kopplingar till andra brottsliga organisationer både på lokal och nationell nivå.

De olika undergrupperna uppges garantera det kriminella systemets överlevnad genom att de olika nivåerna konstant fylls på underifrån. Tidvis kan detta leda till interna konflikter när någon individ vill uppåt i systemet snabbare än systemet tillåter.

Bestraffningarna är ofta hårda och kan leda till interna skjutningar, grovt våld eller mord.

I intervjumaterial finns information om föräldrar som försöker få ut sina yngre barn ur de kriminella grupperna och då utsätts för hot och våld. Detta behöver undersökas ytterligare för att fastslå förekomst och i sådana fall omfattningen. Det är dock tydligt att familjer hotas när det gäller de lite äldre ungdomarna (15–20 år). Det är också tydligt att hela familjen kan behöva skydd i de fall där detta sker. Hoten och våldet när någon vill lämna gör att det inte går att bedöma gängkriminalitet på samma sätt som individuell kriminalitet och det kan även behövas mer omfattande insatser under många år för att en individ ska kunna lämna kriminaliteten bakom sig.

Normer och värderingar

Samtliga respondenter berättar att det finns tydliga normer och värderingar som råder inom de olika territoriella kriminella nätverken. Intervjugrupperna uppger att det finns en struktur med uppförandekoder och bestraffningar om någon bryter mot de rådande normerna. Det är också tydligt att det finns strukturer för hur de olika nivåerna förhåller sig till varandra och olika roller.

Tystnad - författarens inledning

En grundläggande förutsättning för all grov organiserad kriminalitet är tystnad. Det går inte att bedriva en omfattande, delvis öppen kriminalitet om polisen eller andra myndigheter hela tiden skulle underrättas.

Områdestystnaden är en problematik som ofta lyfts som något väldigt problematiskt och som även utgör ett av grundkriterierna i NOA:s uppdelning av olika bostadsområden som utsatta, riskzon och särskilt utsatta²⁹. Problematiken med tystnaden och effekterna av den är därmed inte okända. I mina intervjuer framkommer dock att det kan finnas olika orsaker till tystnad och att det finns grupper som delar de kriminellas intresse av att problematiken inte benämns eller att brott inte anmäls. Jag har därför valt att dela upp problematiken i tre intressegrupper, det kan dock finnas fler. Det är viktigt att tillägga att det inte någonstans i mitt material framkommer att dessa andra grupper använder tystnad som en medveten strategi för att stödja de kriminellas verksamhet. Här antas därför att dessa grupper är omedvetna om den effekten deras tystnad har på den generella utvecklingen i områdena.

Under längre tid har det varit välkänt för polismyndigheten och andra delar av rättssystemet att de lokala kriminella nätverken använder våld, ”shaming”³⁰ och portning³¹ för att minska risken för att bli anmälda för brott och för att försvåra brottsutredningar. Det finns omfattande dokumentation, i form av utredningsmaterial

²⁹ ”En nationell översikt av kriminella nätverk med stor påverkan i lokalsamhället” Polismyndigheten, 2015

”Utsatta områden-sociala risker, kollektiv förmåga och oönskade händelser”, Polismyndigheten, 2015

”Utsatta områden- social ordning, kriminell struktur och utmaningar för polisen”, Polismyndigheten, 2017

”Kriminell påverkan i lokalsamhället - En lägesbild för utvecklingen i utsatta områden”, Polismyndigheten, 2019

³⁰ Shaming innebär skamläggning som en typ av straff

³¹ Portning innebär att reglera rörelsemönster, till exempel att man blir förbjuden att röra sig i vissa områden under vissa tider.

inom polismyndighet och socialtjänst, där det framkommer att personer som polisanmäler eller på annat sätt deltar i rättsprocesser bestraffas med våld, grovt våld och ibland dödligt våld. Idag har detta gått så långt att de boende i många områden inte längre vågar hälsa, prata med och ibland inte ens titta på polistjänstemän eller tjänstemän från staden. I vissa områden omfattar denna tystnadskontroll även fastighetsbolagens personal, butikspersonal och personal inom kommunal offentlig verksamhet. Dessa blir ofta starkt ifrågasatta, varnade och ibland hotade när de öppet ses hälsa på och prata med polis. De kriminella systemen använder olika strategier för att skapa tystnad i områdena. En del av dessa strategier kan ses som medvetna medan en del kan ses som omedvetna konsekvenser eller bieffekter av kriminaliteten i stort.

De kriminellas tystnad

Samtliga intervjugrupper tar upp att de lokala kriminella nätverken använder våld och hot om våld som en medveten strategi för att kontrollera och tysta ”sitt” bostadsområde.

Respondenterna uppger att våldet och hot om våld i samband med brottsanmälningar och vid medverkan i rättsprocesser är: ”[...] mer regel än undantag[...]”, och att föräldrar till barn som blivit utsatta för olika brott ibland vill ta tillbaka anmälan, antagligen på grund av hot från de kriminella. Det våld, eller hot om våld, som uppstår är i princip alltid grovt.

De kriminella ser samverkan med polis och övriga rättssamhället som en mycket allvarlig överträdelse mot de kriminella normerna. Det finns exempel på dödligt våld men också omfattande kränkingsvåld, människorov med efterföljande grova misshandlar, sexualiserat våld, förstörd egendom, hot mot familj, social bestraffning i form av portning, ”shaming” och ekonomiska bötningar. I många fall behöver man flytta på individer och deras familjer som ett direkt resultat av de kriminella nätverkens hot och våld.

I intervjuerna framkommer det att det inte bara är de boende som kan omfattas av det kriminella tystnadsvåldet utan även fastighetsbolagens personal, väktare, kommunal personal, butikspersonal och polis. Några tydliga exempel på detta kan vara stenkastning mot polis och räddningstjänst, hot och våld mot tjänstepersoner i samband med polisiära ingripanden eller annan myndighetsutövning.

De kriminella uppges kunna använda sitt våldskapital och områdestystnad till att tvinga småföretagare och lokala butiker att betala till de kriminella i området eller tvinga att sälja deras stöldgods, ha spelmaskiner, sälja olaglig tobak, droger, tvinga att tvätta pengar och så vidare. I vissa områden uppges även att butiksägare är en del av det kriminella övervakningssystemet. Detta genom att förmedla till de kriminella nätverken om vad de ser. Lokala butiker och pizzerior kan även fungera som lager och förvara kriminellt gods åt de kriminella, till exempel narkotika.

Resultatet av tystnadsvåld kan även ses i statistiken över anmälda brott. Många av respondenterna uppger att det inte går att bedöma situationen i de utsatta områdena med hjälp av brottsstatistik eftersom den bara omfattar antalet anmälda brott.

Intervjugrupperna säger att nergångar i brottsstatistik kan betyda att de kriminella nätverkens inflytande har ökat i ett område. På samma sätt kan ökad brottsstatistik i ett område vara tecken på att de boende vågar anmäla mer. Detta innebär att det behövs kvalitativ information från många olika informationskällor för att tolka utvecklingen i ett område. Respondentgrupperna utanför polismyndigheten berättar att de ofta försöker lösa problemet med ett internt informationsflöde i brist på ett större centralt system.

Flera respondenter säger att det är viktigt att känna till att brottsstatistiken kan relateras till de territoriella kriminella nätverkens områdesinflytande. De uppger att det finns en risk att informationen annars feltolkas och att de offentliga verksamheterna kan bidra med att osynliggöra de lokala nätverkens kriminalitet och påverkan på områdena.

Föräldrars tystnad

I intervjuer med arbetsgrupper som har kontakt med föräldrar framkommer det att det finns skamnormer som bidrar till svårigheter för föräldrar att erkänna och söka hjälp för sina barns kriminalitet. Detta uppges även bidra till ökad risk för konfliktfyllda samtal mellan föräldrar och tjänstepersonal i frågor som rör barnens negativa beteende och kriminella utveckling. Det kan gå så långt att insatser stoppas och/eller att föräldrar motarbetar insatser genom sin attityd. Respondenterna uppger att många föräldrar påtalar ett behov av information om de kriminella gängerna och hur rekryteringen går till.

Föräldrarnas tystnad på grund av skammen över sitt barns kriminalitet uppges kunna bidra till den generella områdestystnaden. Respondenterna efterlyser verktyg och sätt att samtala med föräldrar som gör att föräldrarna kan komma runt skambeläggningen. Detta för att få med föräldrarna in i arbetet för att stötta sitt barn.

Arbetsgrupperna uppger även att det förekommer fall där föräldrarna själva ber om hjälp. Därmed är det inte alla föräldrar som förnekar barnens antisociala utveckling. I de fall där förnekelse förekommer behövs dock metoder för att komma runt detta.

Tystnad inom offentlig förvaltning

Som tidigare nämnts ser samtliga respondenter skillnader i problembilder och lägesbilder inom och mellan olika offentliga verksamheter som ett stort och allvarligt problem. En tjänsteman sammanfattar det som: ”[...] det största problemet i Göteborg är att vi inte har några problem[...]”.

Skillnader i bilderna av verkligheten lyfts som nästan lika problematiskt som problematiken i sig.

De som jobbar ute i områdena och dagligen möter problematiken med de territoriella kriminella nätverken har en överstämmande bild oavsett inom vilken verksamhet man arbetar. Den yttre personalens lägesbild är också den bild som många boende återspeglar. Skillnaderna verkar ha samband med hur nära man är verkligheten och det finns en tydlig iakttagelse att ju längre en tjänsteperson befinner sig från den yttre verksamheten, ju större är benägenhet till att förneka eller bagatellisera problematiken.

Under uppdateringen av undersökningsmaterialet ställdes frågan till de deltagande arbetsgrupperna i Göteborgs Stad om det skett någon förändring i arbetsmiljön efter rapporten om tystnadskulturen inom staden³². Samtliga respondenter svarade att inga egentliga förändringar skett. I vissa avseenden har rapporten haft viss påverkan. För vissa arbetsgrupper har rapporten inneburit ett ökat tryck på att tysta personal. I andra förvaltningar ledde det till att frågan kom upp till diskussion, men någon långsiktig påverkan anser inte respondenterna ha skett. Det blir tydligt att det fortfarande upplevs finnas en majoritet av tjänstemän på ledande nivå som inte verkar kunna ta till sig omfattningen av problematiken med de territoriella kriminella nätverk. Detta uppges skapa problem i sig då det kan leda till att rätt insatser inte genomförs. Okunskapen anges också som ett stort problem då den kan underlätta för de kriminella att använda sig av de offentliga systemen på olika sätt. Exempel som ges är bidragsfusk, köp av tjänster av de kriminella för att motverka kriminalitet, ungdomsbehandling, ungdomsverksamhet, arbetslöshetsstöd, föreningsbidrag, stöd till avhopparverksamhet och dylikt. Det händer även att de offentliga systemen mot sin vilja legitimerar kriminella grupper och individer, till exempel genom att de görs till företrädare för olika intressegrupper, delar ut olika priser till dem, låter dem medverka i debatter, anställer dem inom ungdomsverksamheter och/eller att de lyfts fram som positiva krafter i sin omgivning. Detta uppges vara extra stor risk när det gäller de släktbaserade kriminella nätverken då det kan vara svårt att bedöma vem som är aktivt kriminell. Andra exempel som lyfts är när myndigheter använder sig av de släktbaserade kriminella nätverken eller medverkar för att underlätta medling och konfliktlösning. Resultatet av en sådan agerande upplever majoriteten av respondenterna som problematiskt och som ett sätt att ge vika för de kriminella systemen.

Områdeskontroll

De många och allvarliga konflikterna gör att många i kärnan i perioder inte kan visa sig ute i områdena på grund av risk för att bli skjutna eller utsatta för andra typer av grovt och dödligt våld från konkurrerande gäng. När kärnan inte kan röra sig ute är det undergruppernas uppgift att bevaka och larma om polis eller andra hot närmar sig eller rör sig i området. Personer som går runt med synliga kameror, väktare och polis har särskilt hög bevakning. Även stadens yttre personal (till exempel fältarbetare, personal inom äldreomsorg, fastighetspersonal och personal på sporthallar) bevakas. När konfliktnivån är hög ökar de kriminellas behov av kontroll och bevakning. Bevakning av tjänstemän uppges av respondenterna ske på daglig basis och kan ses som en del av de territoriellas metod att upprätta och upprätthålla makt i ”sitt” bostadsområde.

Områdeskontrollen och kontrollen över de boende i området bygger på en ständig närvaro. För att de kriminella ska kunna upprätthålla den nivå av närvaro som behövs använder de sig av de barn som är ute utan vuxna på gårdarna. Respondenterna uppger att barn från cirka 7-8 års ålder används som spejare. Äldre barn och ungdomar som är cirka 13-15 år kan få i uppdrag att statuera kriminell närvaro genom att vara i det offentliga rummet på gårdar, lekplatser, lokala torg eller på platser där mycket barn och

³² ”Tystnadskulturen i Göteborgs Stad” Anna Ekström, 2021

ungdomar samlas. Barnen får på detta sätt agera bärare av gruppens våldskapital och fungerar som någon form av kontrollanter och garantier för att alla i området följer den kriminella agendan som gänget satt. I konflikter förstärks områdesbevakningen av de äldre ungdomarna som är runt 16–18 år. Vid hög konflikt får dessa sköta all bevakning medan den inre kärnan går in och gömmer sig antingen i eller utanför det egna territoriet.

Nedan listas exempel från intervjugrupperna om hur bevakning kan ske:

- Visslingar och andra ljud som kommer från de boende och följer med hur tjänstepersoner rör sig i området.
- Barn/ungdomar kan placeras ut på strategiska platser, vid exempelvis kameror för att markera sin närvaro och att man inte bryr sig om statens försök att ta över kontrollen av platsen.
- Barn/ungdomar åker runt på moped, cykel eller el-sparkcykel och följer efter tjänstepersoner när de rör sig i området.
- Barn/ungdomar placeras på platser som ligger högt för att kunna överblicka området. Om det inte finns naturliga höjder kan de stå i byggnader som bra utsikt över ett område, tex trappuppgångar med fönster ut mot området, broar och dylikt.
- Drönare kan användas för att följa polisens rörelse.
- ”Checkpoints” där man stannar bilar och personer, med eller utan vapenhot, för att se vem det är och vad de har för ärende i området. Detta sker oftast vid konflikt.
- Mobilkedjor eller appar där områdets ungdomar och barn kan meddela var tjänstepersoner befinner sig.
- Tjänstemän blir filmade och fotograferade när de rör sig ute i områdena.
- Bilar filmas och fotas, särskilt civila bilar eller tjänstemännens privata bilar.
- Ingångar till kommunala arbetsplatser bevakas och tjänstemännen blir kontrollerade när de går in till sitt arbete.

Konflikter

Samtliga respondenter uppger att de kan se tydliga förändringar i den kriminella miljön när konflikterna börjar trappas upp. De uttrycker det i termer som: ”[...] att trycket från de kriminella ökar[...]”, eller: ”[...] det rör på sig i området[...]”. Ofta kan tjänstemännen se förändringar även i de boendes beteenden. Det kan bli lugnare i området med färre ”vanliga” boenden ute. Lugnet som då uppstår beskrivs som: ”[...] lugnet före stormen[...]”, och många av personerna i intervjugrupperna säger att de upplever att de ofta ”känner” när något är på gång att hända.

Ungdomar och barn visar ofta tydliga beteendeförändringar mot de tjänstemän som jobbar ute i områdena i samband med att konfliktläget ökar. Det kan vara undvikande beteende och/eller mer aggressiva beteenden. Exempel på undvikande beteenden kan vara att ungdomarna lämnar platsen, inte tar ögonkontakt eller vänder ryggen mot tjänstepersoner när de närmar sig. De kan sluta svara på tilltal och hälsa eller vara verbalt aggressiva och söka konflikt med tjänstemännen de möter. De kriminella

uppträder ofta mer stressat och det är ofta tydligt att de inte vill ha tjänstepersoner runt sig.

Ibland innebär det aggressiva beteendet en ökad risk för personalens säkerhet. Flera grupper inom staden uppger att detta ofta medför förändringar i var och hur de kan arbeta i respektive område.

Generellt går det att säga att det finns bestämda och tydliga konfliktbeteenden och många arbetsgrupper efterfrågar verktyg för att kunna bedöma konfliktnivån samt metoder för att förhindra upptrappning. De uttrycker även att de olika verksamheterna behöver tydliggöra sina respektive roller. Detta för att undvika att arbetsgrupper bara ”skickas ut”, utan att veta vad som förväntas av dem och utan en bedömning av säkerhetsläget, till exempel när en skjutning skett.

Som tidigare nämnts blir kärnans möjlighet att röra sig ute vid konflikt starkt begränsad. De kan röra sig ute för att visa upp sig av strategiska skäl, förhandla, begå brott eller genomföra ett angrepp mot en annan grupp. På grund av dödshot från andra gäng och förstärkning av polisär närvaro (som en konflikt ofta medför) är den inre cirkelns rörelsemöjligheter starkt begränsad. Detta innebär att de ofta har behov av att utöka antalet väktare under konfliktperioder. En tydlig signal för att konfliktrisk föreligger i ett område är att antalet personer som vill lämna miljön ökar. Detta gäller speciellt i den åldersgrupp som riskerar att bli direkt eller indirekt indragna i konflikten, det vill säga ungdomar som är runt 15-20-år.

Samtliga arbetsgrupper ser konflikterna som det allvarligaste fysiska hotet mot tredje person när det gäller de territoriella nätverken. Samtliga respondenter vittnar om att de kriminella konflikterna har stor inverkan på både det dagliga arbetet inom de olika verksamheterna och det dagliga livet för de boende. Särskilt drabbade blir ungdomar och unga vuxna män som vistas ute i det offentliga rummet. Det är tydligt att konflikterna medför ett ökat behov av att rekrytera ”soldater” till gängen. Något som ofta sker med hjälp av våld och hot om våld, både mot drabbade ungdomar och mot deras familjer.

Förutom förändringar i rörelse och beteendemönster förekommer även andra tydliga tecken på förhöjd konfliktrisk. I samtliga områden ser respondenterna användandet av skyddsvästar (bland de kriminella i undergrupp 1 och i kärnan) som ett säkert tecken på att en konfliktupptrappning har skett och att en skjutning kan vara på gång. Även i detta fall uppger många bland respondenterna att de vill ha tydliga rutiner för hur de ska hantera personer med skyddsväst. Polisen har rutiner, men i vissa stadsdelar och kommuner saknas rutiner för hur man ska bedöma ungdomar under 18 år som bär skyddsväst. Detta trots att de intervjuade är eniga om att bärandet av skyddsväst är det tydligaste tecknet på att individen är inblandad i en pågående konflikt.

Vid konflikt sätter de kriminella upp så kallade ”checkpoints”. Dessa kan vara mer eller mindre fasta och genomförs på olika sätt. De upprättas ofta vid strategiska infarter till respektive bostadsområde. Exempel på sådana platser kan vara hållplatser för kollektivtrafik, vid rondeller, påfarter in till bestämda gator, parkeringsplatser eller vid

gränser mellan områden där det rör sig mycket människor. De som i första hand kontrolleras är pojkar och män från cirka 11-12 år upp till 30 år, det vill säga personer som de kriminella tror skulle kunna utgöra ett potentiellt hot vid en konflikt eller som skulle kunna tillhöra en motståndarsida.

I områden med interna konflikter drabbas de boende särskilt hårt. Respondenterna uppger att det förekommer att barn som måste ta sig från en stadsdel till en annan (för att gå i skolan, besöka socialtjänst, gå till tandläkaren etcetera) stoppas varje gång de passerar en ”checkpoint”. De vittnar även om att de träffat barn och ungdomar som försöker ta långa omvägar för att komma runt de kriminellas ”checkpoints” men att de trots detta ändå blir stoppade på grund av att de kriminella i lyckats spärra av alla vägar in i området.

Gängen har svårt att glömma oförrätter och det är viktigt att varje form av kränkning återupprättas. Det gör att konflikterna är långlivade och i många områden ärvs de ner till undergrupperna i det kriminella systemet. I vissa fall finns ingen kvar av de ursprungliga kontrahenterna då dessa blivit mördade i konfliktens första del. De arbetsgrupper som jobbar riktat mot de kriminella nätverken är medvetna om detta. De säger också att om någon ur kärnan försvinner in i fängelse kan konflikten ta en paus under någon månad. I de fallen säger respondenterna att de skulle vilja ha metoder för att arbeta med de kriminella grupperna direkt när någon central kriminell individ försvinner. I andra fall kan konflikter blossa upp eller skapas när ledande kriminella försvinner från området då det kan uppstå konkurrens om att fylla tomrummet när någon sätts i fängelse.

I dagsläget finns inga tecken på att konflikterna håller på att avta. Respondenterna som arbetar direkt mot de kriminella nätverken uttrycker snarare oro över att konflikterna riskerar att utvecklas i negativ riktning.

Möjliggörarna

Runt de flesta av nätverken finns individer som på olika sätt bidrar till att möjliggöra och underlätta nätverkens kriminella verksamhet. Det kan gälla allt från att verka som målvakt för företag och att stå som fordonsägare på bilar till att bidra med information, hyra ut lokaler eller på olika sätt lobba för att normalisera beteenden och avkriminalisera individer i de territoriella kriminella nätverken. Ett exempel som en del av intervjugrupperna lyfter är när kommunal fritidsverksamhet, skola, fastighetsbolag eller andra aktörer anställer ungdomar med starka kopplingar till de kriminella nätverken. Det kan också vara kommunala verksamheter som låter kriminella vara i deras lokaler eller fastighetsägare som hyr ut lokaler till företag som är en täckmantel för kriminell verksamhet. Detta ses av respondenterna som problematiskt av flera skäl.

Nedan listas en del av det som respondenterna uppgett som problematiskt med att kriminella ungdomar anställs inom offentlig verksamhet eller hos fastighetsbolag och varför de ser detta som en del i att möjliggöra kriminaliteten:

- Ser inte att aktuell ungdom avstår från sin kriminalitet.

- Förlorad trovärdighet för den verksamhet som anställer den kriminelle när de fortsätter med sin kriminella aktivitet på sin fritid, exempelvis öppen narkotikaförsäljning.
- Förvirring av normer när kommun eller annan verksamhet legitimerar den kriminelle genom att ge hen en maktposition.
- De kriminella får tillgång till att rekrytera i grupper de annars kanske inte når.
- Det kan vara ett sätt för de kriminella att ”infiltrera” offentlig verksamhet
- Om konflikt pågår i området kan andra personer riskera att bli drabbade om det sker en beskjutning under arbetstid på arbetsplatsen.
- Om det finns en intern konflikt i området mellan rivaliserande gäng riskerar verksamheten att dras in i konflikten och förlora trovärdigheten gentemot andra ungdomar.

Rekrytering

I intervjuerna beskrivs att rekrytering av ungdomar och barn till de kriminella nätverken bedrivs på olika sätt. Utifrån den informationen har rekryteringen delats in i två huvudgrupper: *indirekt rekrytering* och *riktad rekrytering*. Kategorin *riktad rekrytering* kan sedan delas in i två undergrupper: *riktad tvångsrekrytering* och *riktad belöningsbaserad rekrytering*. Den tvångsbaserade rekryteringen sker med våld och hot om våld, riktat mot ungdomen och dennes familj. Den belöningsbaserade rekryteringen sker med hjälp av olika positiva förstärkningar. När ungdomen är ”fast” och om denne då skulle vilja dra sig ur övergår oftast belöningarna till våld och hot, som i tvångsrekryteringen.

I modell 1 är en del av intervjugruppens svar inlagda under de olika huvudkategorierna. Detta för att lättare visualisera intervjugruppens svar.

Indirekt rekrytering	Direkt rekrytering	
	Riktad tvångsrekrytering	Riktad belöningsbaserad rekrytering
<ul style="list-style-type: none"> - Socialiseringsprocesser - Glider in - Anhörighetskriminalitet - Kompisgäng - Värderingar, normer 	<ul style="list-style-type: none"> - Grov misshandel - Rån - Utpressning, bötning - Bevitna grov misshandel - Skendränkning - Skenavrättning - Hot om grovt våld - Hot mot familj 	<ul style="list-style-type: none"> - Ger belöningar, ex pengar, godis - Alternativ social status - Får ”hänga” med kärnan - Bjudna på pizzeria, restaurang, - Får åka med kärnan i deras bil. - Alternativ social status - Tillhörighet, gemensam id - Pengar

Modell 1

Indirekt rekrytering

Den indirekta rekryteringen kan liknas vid en socialiseringsprocess där barn och ungdomar socialiseras eller glider in i den kriminella miljön. Det kan börja med till synes oskyldiga tjänster, som att cykla runt och se om polis eller andra samhällsrepresentanter finns i området eller att barnet/ungdomen får springa ärenden med paket som kan innehålla till exempel narkotika eller pengar.

Det kan även handla om att barnet/ungdomen har kriminella syskon eller andra kriminella släktingar och dras med in i den kriminella miljön genom att utföra olika tjänster åt dem. Barnet/ungdomen kan även vara en del av ett kompisgäng där en eller några har dragits in i den kriminella miljön och barnet hänger med sina kompisar in i kriminaliteten.

Det kan även vara barn/ungdomar som på olika sätt identifierar sig med den kriminella miljön, delar deras normer och värderingar och på det sättet ser ett liv i kriminalitet som något att sträva efter. Det kan också vara så att barnen inte ser kriminalitet som ett bra liv men tror att det inte finns någon annan framtid för dem än att bli kriminella. Denna typ av tankar börjar ofta dyka upp hos dessa barn när de är runt 10–11 år. Detta skulle kunna bindas till barnen utvecklande av identitet och självbild.

Riktad tvångsrekrytering

Alla respondentgrupper i etapp 1 vittnar om att det förekommer riktad tvångsrekrytering. Detta framkommer även i samtal med boende³³. Den riktade tvångsrekrytering beskrivs ske när barnet/ungdomen inte vill gå med i nätverket eller vill ta sig ur det. Våldet och hoten riktas inte bara mot den unge utan även mot dennes familj, såsom föräldrar och syskon.

Nedan följer citat från några av intervjusamtalen:

”[...] Om man inte säljer, så dödar de en. Man måste sälja. Det finns inget val. [...]”³⁴

”[...] De hotade min son med att de skulle gå på hans mamma om han inte sålde. [...]”³⁵

”[...] En del söker sig till motståndargång bara för att få skydd från gäng som försöker rekrytera dem med våld. [...]”³⁶

”[...] Det kan börja som en anmälan om ett rån, misshandel eller olaga hot, som sedan visar sig vara ett rekryteringsförsök. Där till slut hela familjen hotas. [...]”³⁷

Utifrån svaren från intervjugrupperna blir det tydligt att de territoriella kriminella nätverken även tvångsrekryter till de väpnade konfliktgrupperna. Flera av respondenterna nämner att det finns ärenden där ungdomar måste flyttas och skyddas för att de har blivit utsatta för tvång, utpressning och dödshot i syfte att tvinga dem att döda någon i

³³ Cirka 20 personer som i samtalsform berättat om sina upplevelser. Samtalen har skett i samband med insamlandet av annan information till denna rapport

³⁴ Citat från samtal med ungdomsgrupp

³⁵ Citat från samtal med föräldrar

³⁶ Citat från samtal med intervjugruppen

³⁷ Citat från samtal med intervjugruppen

ett motståndargång. Respondenter som haft denna typ av ärende säger att det är av största vikt att hela av familjen flyttas då även de är utsatta för hot.

Hur grovt våldet är i samband med tvångsrekryteringen beror mycket på den lokala våldsnivån. I regel går dock våldet att räkna som grovt eller mycket grovt. I synnerhet om man tänker på att de som utsätts ofta är väldigt unga. Barnen/ungdomarna kan bli hotade men också utsatta för olika typer av våld. I vissa områden förekommer ärenden med ungdomar som körts ner till Göta älv och utsatts för tortyrliknande våld genom skendränkning. I andra fall rör det sig om kidnappningar, uppvisning av olika vapen, hot av familj, rån, olika grader av misshandel samt bevittna hur andra utsätts för beskjutningar och andra typer av grovt våld till exempel misshandel med verktyg, elpistoler och andra redskap eller sexualiserat kränkingsvåld.

Riktad belöningsbaserad rekrytering

I intervjuerna beskrivs att den belöningsbaserade rekryteringen kan ske på olika sätt. De som rekryteras kan få lite pengar eller ”hänga” med de äldre kriminella i undergrupp 1 eller med kärnan. De får åka med i de äldres bilar eller blir bjudna på restaurang av dem. Barn/ungdomar som rekryteras kan erbjudas en alternativ social kontext genom att bli hembjudna till rekryterarens familj och på andra sätt uppmuntras till att känna sig utvalda och som en del av något större - en tillhörighet. Det handlar även om social status där de utvalda får social status och våldskapital genom de äldre kriminellas uppmärksamhet.

Belöningarna som barnen kan få för att hjälpa de kriminella kan vara allt från godis och mindre summor till att bli bjudna på den lokala pizzerian och få synas tillsammans med det kriminella. Barnen kan bjudas hem till någon i den kriminella kärnan eller undergrupp 1. Vilka belöningar som erbjuds beror på hur gammalt barnet/ungdomen är och vad barnet/ungdomen kan användas till i den kriminella verksamheten.

Rekryteringen av barn och ungdomar är nödvändig för att gängen ska kunna expandera och för att behålla sin kontroll över sin hemmabas. De används för att underlätta kriminaliteten och för att bevara den kriminella områdeskontrollen genom nödvändig närvaro i området. Deras huvuduppgifter kan delas tre grupper: *bärare*, *löpare* och *väktare*.

De intervjuade arbetsgrupperna beskriver att de lokala kriminella nätverken ofta använder en kombination av alla tre sätten och det är endast när någon inte vill gå med eller vill dra sig ur som våld och hot används. Våldsnivån kan skilja sig mellan de olika nätverken. Detta har gjort att vissa konstellationer i vissa perioder haft svårt att rekrytera, även bland ungdomar som sysslar med kriminalitet. Det är alltså ingen självklarhet att man hamnar i gänget bara för att man bor i ett område som har under stark inflytande av ett territoriellt gäng. Några arbetsgrupper beskriver det som att det är en ”[...] balansgång att hålla människor under kontroll och skaffa sig respekt genom våld och att använda så mycket våld att människor börjar undvika en och till slut vänder sig mot en”.

Samtliga som intervjuats beskriver att rekryteringen är viktig. De ser olika anledningar till att de lokala kriminella rekryterar. Nedan följer några av de orsaker som informanterna uppger angående varför rekryteringen behövs:

- För att kunna expandera till nya områden och nå nya köpgrupper för drogförsäljning.
- Det behövs personer som kan sälja samt bära vapen, droger och pengar så att de äldre slipper hantera varorna.
- När det blir konflikt behövs soldater som kan vakta och försvara det kriminella nätverkets territorium och utföra mord och andra våldshandlingar som kärnan/huvudet i gruppen beslutar om.
- När någon i nätverket försvinner från området behöver den personen ersättas.
- Rekryteringen är viktig för att nätverken ska kunna bibehålla kontrollen över sitt hemmaområde och över vilka som rör sig i området.
- För att kunna skaffa sig en hög grad av kontroll över områdets invånare så att de inte kontakter polismyndighet, socialtjänst eller andra offentliga instanser.

I intervjuerna säger samtliga arbetsgrupper att de upplever ett ökat tryck mot ungdomarna från de territoriella kriminella nätverken. Det ökade trycket gäller både en ökad aktiv rekrytering och nätverkens behov att kontrollera vilka som rör sig i områdena. Samtliga informantgrupper säger att de upplever att fler ungdomar berättar om att portning används som ett sätt att reglera hur barn och ungdomar rör sig i området. Det kan till exempel innebära att man inte får vistas på vissa platser under vissa tider. Det kan skilja sig mellan de olika bostadsområdena när det gäller hur portning används och i vilken omfattning.

Från 15 år blir man som medlem en del av gruppens våldskapital och kan därmed få bära skjutvapen och bli indragen i nätverkets konflikter. Det innebär att man kan bli beordrad att döda någon, bli måltavla vid eventuell konflikt eller att man kan få bära kärnans vapen eller narkotika. Denna grupp är även ansvariga för att skydda området från andra gäng och hot i form av polis, socialtjänst med flera. Det innebär att de får agera väktare och upprätta ”checkpoints” när konfliktrisken ökar.

När ett gäng befinner sig i konflikt ökar deras behov av att rekrytera ungdomar över 15 år eftersom gänget behöver fler soldater. Det gör att trycket mot ungdomarna ökar vilket ofta går ut i antal som vill hoppa av eller som söker upp socialtjänst för att få hjälp att bli flyttad och att få skydd. Under senare år har det blivit mer och mer tydligt att även ungdomarnas familjer drabbas och blir legitima måltavlor vid en konflikt eller om de försöker få sina ungdomar att lämna kriminaliteten.

Vem rekryteras?

I samtalen med arbetsgrupperna framträder en bild av vilka som är de gemensamma riskfaktorerna för dem som rekryteras. Dessa faktorer listas här nedan, utan inbördes rangordning. Det är tydligt att de som rekryteras oftast har någon form av social utsatthet som gör dem lättåtkomliga för de kriminella.

- **Psykisk ohälsa**

Samtliga arbetsgrupper ser en hög andel psykisk ohälsa bland de som rekryteras. Ibland kan den psykiska ohälsan ta sig i uttryck i form av olika neuropsykiatriska diagnoser. Det kan röra sig om bipolära symptom, ångestdiagnoser, ADHD, PTSS och liknande.

- **Våld, konflikter eller försummelse i hemmet och andra trauman**

Det kan röra sig om våld i nära relationer men även ren försummelse från föräldrar där barnen inte får sina grundläggande behov täckta vad gäller exempelvis omsorg, skydd, gränssättning, social tillhörighet, mat och kläder. Det kan också vara så att barnen eller ungdomarna kommer från geografiska områden där de upplevt krig eller andra former av strukturellt våld och därmed bär på trauman från det våldet.

- **Trångboddhet och bostadsbrist**

I de familjer där trångboddhet är ett problem kan barn och ungdomar tvingas att vara ute på gårdar och på gatan, både för att göra läxor och för att umgås med sina vänner. Ute i området blir de utelämnade till att klara sig själva efter bästa förmåga om inte det finns tillräckligt med positiva vuxna i utemiljön. I områden med närvaro från de territoriella kriminella nätverken är det lätt att barnen och ungdomarna dras in i och används i den lokala kriminella verksamheten. Bostadsbristen och brister i boendestödet kan göra det mycket svårt för fältarbetare och övrig socialtjänst att fullfölja och motivera handlingsplaner. Bostadsbristen leder till att det finns en marknad för andrahandsuthyrning. I samtal med skolpersonal framkommer det att barn och unga som har osäkra boendeförhållanden där familjen inte har ett förstahandskontrakt påverkas negativt av boendeförhållandena. Detta gäller både den psykiska hälsan och skolprestationer.

- **Misslyckad skolgång**

Att många ungdomar inte har klarat skolan är ett vanligt problem och utgör en stor risk för att bli rekryterade.

- **Kriminella syskon och andra anhöriga med egen kriminalitet**
Släktskap med andra kriminella är en stark riskfaktor. Både personal inom polis och staden ser tydliga samband där äldre bröder ofta drar med yngre syskon in i kriminaliteten. Det kan dels röra sig om att en normalisering av kriminella normer förs över in i familjen, det kan dels vara så att äldre syskon, kusiner eller föräldrar använder sig av de yngre och deras kamrater som springpojkar eller väktare.
- **Ekonomisk marginalisering**
En del ungdomar uppger själva i samtal med respondentgrupper att de begår brott av ekonomiska skäl.

Egen diskussion och slutsatser

Egen diskussion

Under processen med att skriva sammanställningen av intervjuerna har jag sett problembilden växa fram på pappret. Under arbetets gång blev det tydligare och tydligare hur omfattande och strukturerad det territoriella kriminella närverkens brottslighet de facto är. Vi är bara i början av att utveckla kunskap om de kriminellas påverkan av boendemiljön. Det gör att vi måste tillåta oss själva att göra misstag när det gäller att hitta verksamma metoder mot denna typ av organiserad brottslighet. Vi måste prova nya metoder som vi sedan kan utvärdera och revidera. Detta är en nödvändig process i arbetet mot de territoriella kriminella nätverken. Om vi bara skall arbeta utifrån evidensbaserade metoder kommer vi att misslyckas. Vi behöver arbeta utifrån erfarenhet och den verklighet som vi möter.

Retoriken som rör problemet med den territoriella organiserade kriminaliteten handlar ofta om hur man ska lösa problemen i de ”utsatta bostadsområdena”. Det finns en tydlig tendens att frågor som egentligen handlar om att kriminella system tagit över det offentliga rummet, diskuteras utifrån boendesociala perspektiv. Debatten går att tolka som att boendemiljön är den bidragande orsaken till ungdomskriminaliteten och väpnade konflikter, när det egentligen borde handla om att det är den organiserade kriminaliteten som är orsaken till den negativa boendemiljön. Denna omvända logik har bidragit till att fokus lagts på att ”[...] vända utvecklingen i de utsatta områdena[...]”, när fokus borde vara ett riktat och systematiskt arbete mot den grova organiserade kriminaliteten. Det råder ingen tvekan om att den organiserade kriminaliteten måste stoppas om det ska gå att vända utvecklingen i de bostadsområden som polisen klassat som utsatta. Det råder heller ingen tvekan om att det arbetet behöver starta snarast om vi inte vill se fler våldsamma händelser med ytterligare dödsfall.

De konflikter som idag pågår mellan de olika kriminella systemen har i många fall pågått utan uppehåll i flera år. Problemet vi nu ser är att konflikterna har intensifierats och att de riskeras att spridas till fler bostadsområden och kommuner. Detta i samma takt som de olika nätverken expanderar och flyttar ut sin verksamhet till nya områden och närliggande kommuner. Med den nya etablering ökar risken för väpnade konfrontationer på platser som tidigare varit fredade. Detta gör att ett av våra viktigaste

mål måste vara att ta fram en handlingsplan för att förhindra spridning och att fler områden tas över av de kriminella.

Rekryteringen av barn och unga till de kriminella strukturerna är ett av de mest akuta och största problemen. Vi har idag i Sverige tusentals barn och ungdomar som rekryterats av den grova organiserade brottsligheten för att bli utförare. De rekryteras till de kriminella systemen för att de vuxna i kärnan inte ska behöva hantera de kriminella godset själva och därmed utsätta sig för risker. Den organiserade brottsligheten omsätter miljarder³⁸ på att barn och unga säljer deras droger, ingår i organiserad stöld och annan kriminell verksamhet som den lokala organiserade brottsligheten är involverad i. Barn och ungdomar är även viktiga för att de kriminella systemen ska kunna expandera, upprätta och upprätthålla kontroll och makt i de områden som de ser som sina. Ungdomarna är också de som beväpnas och skickas ut för att mörda och mördas i de oändliga väpnade konflikter som pågår på gator, lekplatser, torg och andra offentliga miljöer.

Rekryteringen har gått ner i åldrarna. Idag rekryteras barn från 8 år och uppåt. Detta gör att föräldrarna är en nyckel till att stoppa rekryteringen. Föräldrarna kommer att behöva både kunskap och stöd för att skydda sina barn från den organiserade kriminaliteten. Föräldrarnas viktigaste roll är att de finns ute med sina barn i det offentliga rummet. Detta för att minska risken för att de kriminella ska kunna rekrytera dem. Det är en dödlig lek som idag pågår i våra områden och vi behöver arbeta för att öka närvaron av positiva vuxna i det offentliga rummet.

Problematiken med de territoriella kriminella nätverken är mycket komplex; den består av många delar och lager. Det gör att problemet kan tolkas på olika sätt. Detta har komplicerat arbetet med att motverka etablering och spridning av territoriella nätverk till nya områden. Ett av de största hindren i arbetet med att skapa förståelse i frågan är att många tolkar de territoriella kriminella systemen som ungdomsgång och ungdomskriminalitet. Det är förståeligt att denna form av kriminalitet kan uppfattas på det sättet eftersom den synligaste delen av systemet är de ungdomar och barn som används som utförare. Problemet är att de offentligas tolkning av problematiken, som kriminella ungdomsgång, leder till fel åtgärder. I intervjuerna blir det tydligt att de insatser som idag görs mot de territoriella kriminella nätverken inte påverkar vare sig deras kriminella verksamhet eller deras rekrytering. Det som kan påverkas under en period är konflikterna. Avhopparverksamhet, trygghetsskapande arbete och polisiära insatser har med andra ord ingen större långvarig effekt på systemnivån. Detta är ett viktigt konstaterande som skapar hopp om att kunskap och förändrade insatser kan leda till bättre resultat.

Komplexiteten och de många delarna i frågan har även bidragit till att skapa förvirring i arbetet och i den allmänna debatten om de territoriella kriminella nätverken. Olika perspektiv lyfts och ställs ofta mot varandra. Förslag om ändrade lagar, fler poliser och strängare straff ställs ofta mot tidiga sociala insatser så som fungerande skolor och ökade möjligheter till arbete. Ibland lyfts frågan ur ett rättspolitiskt perspektiv för att i

³⁸ Polisiär information

nästa stund handla om invandringspolitik och integration. Arbetet spretar och det drar åt många olika håll samtidigt. På detta sätt ställs de olika verksamheternas perspektiv mot varandra och bristen på helhetssyn riskerar att försvaga, splittra och underminera det offentliga arbetet. Detta är något som det kriminella systemet lärt sig att utnyttja. Det är därför viktigt att det kommande arbetet mot de territoriella kriminella nätverken präglas av kunskap och förståelse för att allt arbete mot organiserad brottslighet måste ske strukturerat, organiserat och mot samtliga delar samtidigt. Organiserad kriminalitet handlar inte bara om brottslighet i omfattande skala utan de utmanar även de grundläggande förutsättningarna i vårt samhälle. Detta då de använder våld för att skapa kontroll, social status och makt.

Fastighetsägare har sin del att bidra med när det gäller arbetet mot de territoriella kriminella systemen. De kriminella är ofta hyresgäster i de områden de kontrollerar. Deras kriminalitet, rekrytering, drogförsäljning och våldet sker ofta på gårdar, lekplatser och i andra delar av det offentliga rummet som tillhör någon fastighetsägare. Samtidigt råder inte fastighetsägare över de legala medlen, mandatet och verktygen att motverka den grova kriminaliteten - det är ett myndighetsuppdrag.

Bristen på struktur i arbetet mot den lokala grova kriminaliteten skapar ofta konflikter och förvirring i var gränserna går för vad som ligger inom fastighetsbolagens rådighet. Ibland tycks det även läggas ett oproportionerligt stort ansvar på fastighetsägarna. Speciellt om man tänker på de faktiska begränsningar som finns i form av regelverk, lagar och ekonomiska möjligheter. Trots detta tar många fastighetsbolag ett stort socialt ansvar för utvecklingen när det gäller kriminalitet och det brottförebyggande arbetet. För att detta arbete ska bli så framgångsrikt som möjligt behöver det ske strukturerat och i samverkan med andra offentliga och privata aktörer.

Samverkan och struktur är två av de viktigaste nycklarna i arbetet mot den territoriella organiserade kriminaliteten. Samtidigt uppger många av respondenterna att brister i samverkan och brist på ett strukturerat arbete är ett av de största problemen. Innan vi kan gå vidare med insatser behövs det därför byggas fungerande samverkansstrukturer med tydliga gränser för de olika aktörernas roller. Det behövs också en tydlig förståelse för de begränsningar som finns inom de olika organisationerna och för fastighetsförvaltare. Alla aktörer behöver göra sin del som motsvarar de är bäst på.

Slutsatser

- Under arbetets gång har det blivit tydligt att problematiken med de territoriella nätverken inte handlar om ”vanlig” ungdomskriminalitet eller ungdomsgång utan om grov organiserad brottslighet som använder sig av barn och unga för att utföra de kriminella handlingarna.
- Den generella okunskapen och oförmågan att ta till sig problematiken utgör ett av de allvarligaste hindren i arbetet mot de kriminella nätverken. Det leder bland annat till felaktiga eller uteblivna insatser. Det gör oss också till ofrivilliga möjliggörare där vi genom att förminska eller tysta problematiken bidrar till områdestystnaden och att de territoriella nätverken kan växa sig starka.
- Rekryteringen är viktigt för det territoriella nätverkens överlevnad och expansion.
- Föräldrarna bör ses som huvudaktörer när det gäller att stoppa rekryteringen.
- Arbetet mot denna form av brottslighet måste ske organiserat, strukturerat och i samverkan där varje part gör sin del. Det finns inga genvägar eller ”quick-fix”.
- De territoriella kriminella nätverken är multikriminella, anpassningsbara, expansiva och befinner sig i ett generellt högt konfliktläge. Situationen är både allvarlig och akut. Allvarlig då konflikterna riskerar att spridas till nya platser dit nätverken har expanderat och akut då människor dör.

Rekommendationer, handlingsplan och strategi

Rekommendationer

- Arbetet med att ta fram handlingsplaner för att förhindra ytterligare spridning av de territoriella kriminella nätverken bör inledas omedelbart och ha högsta prioritet. Detta som ett led i att stoppa den negativa samhällsutvecklingen gällande den organiserade brottsligheten och vapenvåldet som är ett resultat av deras expansion.
- Fastighetsägare med verksamhet i utsatta områden bör i samverkan med de offentliga aktörerna arbeta för att minska de kriminellas kontroll och närvaro i det offentliga rummet. Det bör vara ett första delmål.
- Fastighetsägare bör prioritera arbetet med de sociala strukturerna och grundläggande mellanmänniska relationer i respektive fastighetsbestånd. Detta i syfte att skapa social resistens och positiv social kontroll genom samhörighet och gemenskap utifrån grannskapet. I det arbetet kan trygghetsvärdar, bovärdar eller annan fastighetspersonal som arbetar med bosociala frågor användas.
- Det behöves omfattande utbildningsinsatser om de territoriella kriminella nätverken och hur de rekryterar. Detta för att öka möjligheten att upptäcka brottslighet och finna vägar för att motverka den.

Handlingsplan och strategi

I följande del beskrivs vad fastighetsägare behöver tänka på inför att gå in i samverkan med andra aktörer. Det finns också en modell för vad som behövs prioriteras och hur det går att tänka runt avgränsning av vad fastighetsägarna har rådighet över och rimligtvis kan påverka.

Problembilden och diskussionen ger fastighetsägare 3 nyckelområden att verka inom.

- Samverkan med externa aktörer
- Arbeta strukturerat och organiserat med att skapa god boendemiljö, gott grannskap och social resistens. I syfte att minska inflytandet från de kriminella strukturerna i den offentliga miljön.
- Öka föräldranärvaron i det offentliga rummet tillsammans med de egna barnen. (Det vill säga utöver vuxenvandrare och dylikt.)

Denna del är tänkt att användas som ett hjälpmedel för att skapa en stabil plattform för ett strukturerat arbete för att motverka negativ påverkan från territoriella/lokala organiserad kriminalitet.

Avsnittet inleds med en hjälpreda för att bygga upp fungerande och effektiva samverkansstrukturer med tydligt avgränsade ansvarsområden. Det följs sedan av ett förslag på ett upplägg för att skapa en strukturerad handlingsstrategi.

Samverkan

Samverkan är som tidigare nämnts en av de viktigaste nycklarna till att komma framåt i arbetet mot den territoriella organiserade kriminaliteten. För att samverkan ska göras så effektiv som möjligt krävs ett internt förarbete med att skapa tydliga interna problemformuleringar, mål och gränser utifrån den egna företagspolicyn. Det är viktigt att varje organisation som deltar i samverkansarbete har delegerat mandat till de egna representanterna och att företrädarna vet var gränserna går för det egna arbetet.

Allt samverkansarbete behöver inledas med att nedanstående frågor har besvarats i en intern arbetsgrupp. Det förberedande arbetet gör sedan möjlighet för de som ska medverka i olika samverkansgrupper att bidra med sin del.

- Vad behöver åtgärdas?
- Vad är det önskade resultatet/målet?
- Vilka delar av vårt uppdrag berörs?
- Hur ska vi gå till väga?

För att den interna arbetsgruppen ska kunna besvara ovanstående frågor behöver det förberedande arbetet delas upp i fyra delar. De frågor som ligger under varje punkt följer i princip den vanligaste samverkansstrukturen. Det är viktigt att alla aktörer som ska ingå i en samverkansgrupp bidrar till det gemensamma arbetet utifrån sina interna förutsättningar och problem.

De fyra olika arbetsområdena är enligt nedan stående

1. Problemformulering
2. Målformulering
3. Vem gör vad och vem tar ledartröjan?
4. Kommunikationsstrategi

1. Problemformulering

- Hur ser problemet ut? (Hur, vem, vad, var, när?)
- Hur ser vårt uppdrag ut? Omfattar det problematiken? Om ja, på vilket sätt? Vilka delar har vi i uppdrag att arbeta med?
- Formulera gemensam problembild. (Detta görs i samverkansgruppen genom att olika aktörer bidrar med sina interna problembilder)
- Formulera en intern problembild, där ni tittar på de faktorer som särskilt berör den egna organisationen och uppdraget.

Tips! Försök aldrig anpassa externa problemformuleringar till det egna uppdraget. Risken är stor att utgångsfaktorer fattas och analysen bara delvis kommer omfatta de egna perspektiven.

2. Målformulering

- Gemensamt övergripande mål. (Målet sätts både internt och i samverkan med externa aktörer.)
- Vilka faktorer har vi möjlighet och uppdrag att påverka?
- Vilka frågor äger vi inte och vem äger dem?
- Internt mål utifrån de interna uppdragen som kan bidra till att nå det gemensamma målet.

Tips! De interna målen ska visa på vilket sätt den egna organisationen ska bidra till det gemensamma målet. Använd därför inte den gemensamma problemformuleringen rakt av. Utgå istället från de faktorer som används i den interna problemformuleringen.

3. Vem gör vad i samverkan och vem tar ledartröjan?

- Vem gör vad och vem har uppdrag att arbeta med vad?
- Skapa gemensamma och egna insatser utifrån interna o gemensamma målbilder.
- Vad gör vi tillsammans o vad gör vi var för sig?

Tips! Vad gör vi inte tillsammans och var går gränserna för de olika uppdragen? Bestäm detta gemensamt så inte alla arbetar med samma faktor fristående från varandra.

4. Kommunikationsstrategi

- Ta fram en intern kommunikationsstrategi för hur vi kommunicerar samverkansarbetet till medarbetare och en för de boende.
- Ta fram en intern strategi för hur vi kommunicerar vårt uppdrag och våra begränsningar i samverkan i form av regelverk och liknande till externa samverkansparter.
- Ta fram en gemensam kommunikationsstrategi för hur samverkansgruppen ska kommunicera det gemensamma arbetet ut till samhället.

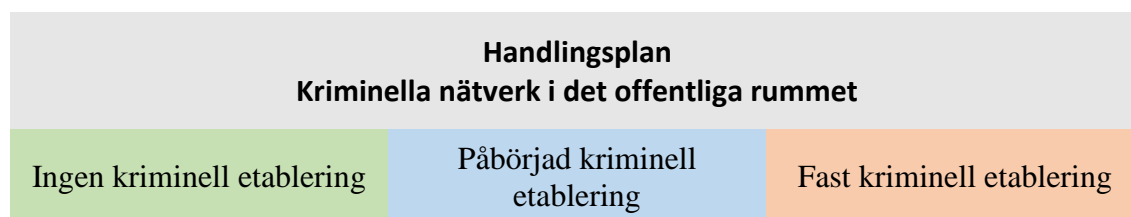
Handlingsplan och förslag på struktur för arbetet mot organiserad kriminalitet

För att skapa bästa möjliga förutsättningar i arbetet mot de territoriella/lokala kriminella nätverken behöver vi skapa en struktur. Strukturen ska hjälpa till att skapa en översikt över insatser/åtgärder, göra det möjligt att utvärdera och vara ett verktyg för att se om valda insatser riktas mot rätt problem.

Nedan stående modeller utgår från faktorn kriminellt inflytande i det offentliga rummet. Den kriminella närvaron kan handla om öppen narkotikaförsäljning eller närvaron av spanare och väktare på gårdar och andra offentliga utrymmen i bostadsområdet.

Modell 3 är uppdelad i 3 delar och utgår från att de flesta bostadsområden i Sverige är utan kriminell etablering och påverkan från den organiserade kriminaliteten.

1. I ruta nr 1 i modellen befinner sig bostadsområden utan kriminell inflytande.
2. Ruta nr 2 är bostadsområden där de kriminella har påbörjat sin etablering.
3. Rutan nr 3 är bostadsområden med fast kriminell struktur. Det som vi kallar utsatta områden.

Modell 3

Det är viktigt att skapa olika handlingsplaner för alla tre nivåer. Det behöver finnas en färdig plan för vad vi ska göra när de kriminella börjar närma sig ett bostadsområde. Detta för att stoppa expansionen och att nya bostadsområden hamnar under kriminell inflytande.

Det är även viktigt att se att det inte går att arbeta på samma sätt i alla områden. Detta då det behövs specifika och riktade insatser som är beroende av hur långt den lokala organiserade kriminaliteten har kommit när det gäller övertagandet av det offentliga rummet i ett bostadsområde.

Modell 3 utgår från att normen i Sverige är att det inte finns kriminellt inflytande i det offentliga rummet och att de flesta bostadsområden befinner sig i ruta 1. Dessa områden behöver skyddas och det är viktigt att se till att inte fler områden går mot nivån utsatt område. Ur ett ekonomiskt perspektiv är det lönsamt att om det går att stoppa etablering direkt. Det gör att vi slipper det resurskrävande arbetet i ruta 2 och 3. Utvecklingen från ruta 1 till ruta 2 och sedan 3 kan gå mycket fort. I vissa fall kan det handla om månader och i andra fall ett år. Hur snabbt det går beror på hur nära det nya området ligger de kriminella aktörernas ursprungliga territorium. Områden som ligger nära går ofta snabbare att ta över eftersom det är lättare att bygga upp en hög närvaro i närliggande områden. Närheten spelar större roll än den socio-ekonomiska strukturen. Det gör att även villaområden är lätt att ta över om de gränsar till ett gängterritorium. Detta gäller i

synnerhet om befolkningen i området inte har någon tidigare kunskap om strukturerna och därmed inte kan identifiera problematiken.

När de kriminella närmar sig ett bostadsområde brukar det ske genom att de placerar ut en narkotikasäljare dit de vill expandera. I det skedet behöver man agera direkt för att säljaren ska känna sig obekvämt. Detta kan göras genom att öka vuxennärvaron på den plats där säljaren står. De boende kan till exempel gå ihop och sätta sig och fika på den plats som de kriminella valt ut. De kan även gå fram till säljaren och hälsa och prata med honom och fråga om han söker någon och på andra sätt rikta uppmärksamhet direkt mot säljaren. Detta kan leda till att säljaren väljer att flytta sig till ett område där de blir mindre uppmärksammade. Som fastighetsägare bör man vidta åtgärder som försvårar för säljare att förvara narkotika i till exempel cykelrum eller i rabatter på gårdarna. Fastighetsägare kan även kontakta polis och se över möjligheten att låta polishundar träna i fastigheten eller på gårdarna och eventuella omkringliggande skogsområden. Trygghetsvårdar och boendevårdar skulle kunna användas i arbetet att tillsammans med boende bygga upp ett motstånd i området.

När nyetablering sker behöver åtgärder sättas in direkt innan den som säljer har hunnit etablera sig och börja se området som sitt. Tidsfaktorn är viktig. Säljarna är väldigt känsliga för uppmärksamhet, i synnerhet i områden som de inte känner till. Därför behöver det finnas färdiga planer för hur man ska agera vid nyetablering av öppen narkotikaförsäljning.

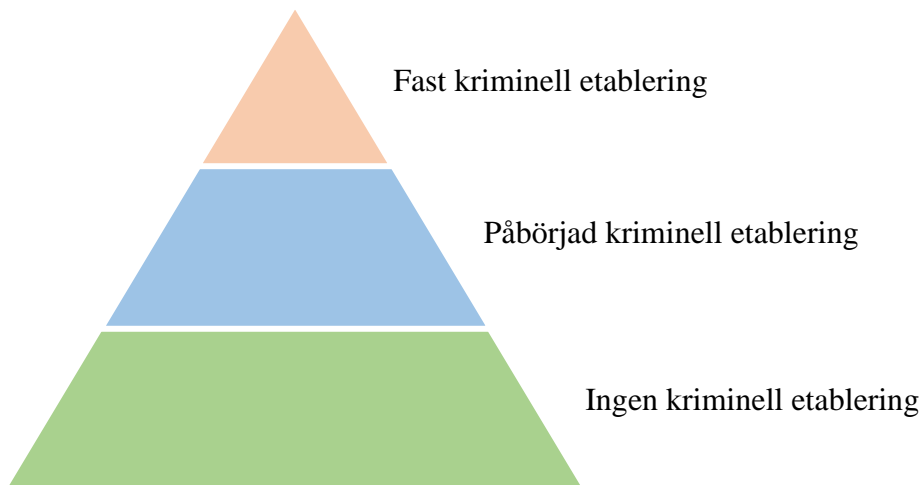
I ruta 2 är det mer tveksamt om de boende själva kan och bör agera. Det beror på hur långt den kriminella utvecklingen har gått. Om de kriminella har börjat etablera ett våldskapital i ett bostadsområde kan det vara förknippat med risker om de agerar ensamma. I det fallet behöver fastighetsaktörer ta fram gemensamma insatser tillsammans med externa aktörer som har uppdrag och verktyg för att arbeta mot organiserad kriminalitet. De kan även stödja boende som vill engagera sig i frågan genom trygghetsvårdar eller annan boendepersonal som kan arbeta med de friska faktorerna i området och med grundläggande värderingar. Tanken är att vi inte frivilligt ska släppa in de lokala kriminella aktörerna, de ska möta motstånd i sin spridning. För att kunna bygga upp ett motstånd på områdesnivå behöver de boende kunskap om hur de kriminella fungerar och rekryterar.

I ruta 3 återfinns det riktade arbetet mot de territoriella kriminella nätverken på deras hemmaplan. Där går det inte att låta boende utmana dem. Vad vi kan göra för att stärka de boende och minska risker för rekrytering är att arbeta med den grundläggande sociala strukturerna, såsom grannsämja, sociala relationer och arbeta för att föräldrar är aktiva med sina barn (även när de kommer upp i åldrarna). I ruta 3 återfinns vi riktat myndighetsarbete. Det fastighetsägare kan göra är att försöka stödja polis och socialtjänst i den mån det går.

Olika strategier och insatser utifrån olika nivåer av kriminellt inflytande är ett sätt att säkerställa ett framgångsrikt arbete mot de kriminellas expansion. Det går inte att jobba på samma sätt i ett område som har tagits över av grovt organiserad kriminalitet som man gör i ett område utan kriminell närvaro i det offentliga rummet.

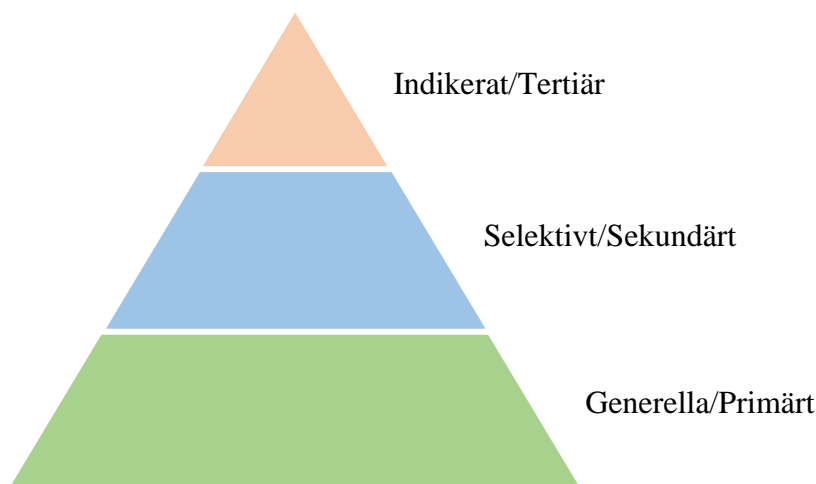
Modell 3 går att förvandla till en pyramid. Där basen utgörs av områden utan kriminellt inflytande. Mellandelen av pyramiden är områden med påbörjad kriminell etablering och toppen av pyramiden är de utsatta områdena.

Poängen med att förvandla modell 3 till en pyramid är att den då kan läggas ihop med den brottsförebyggande pyramiden (se modell 4–6). På det sättet kan vi lägga in insatser och åtgärder på rätt nivå och lättare förstå på vilket sätt de åtgärder vi gör påverkar brottsligheten.

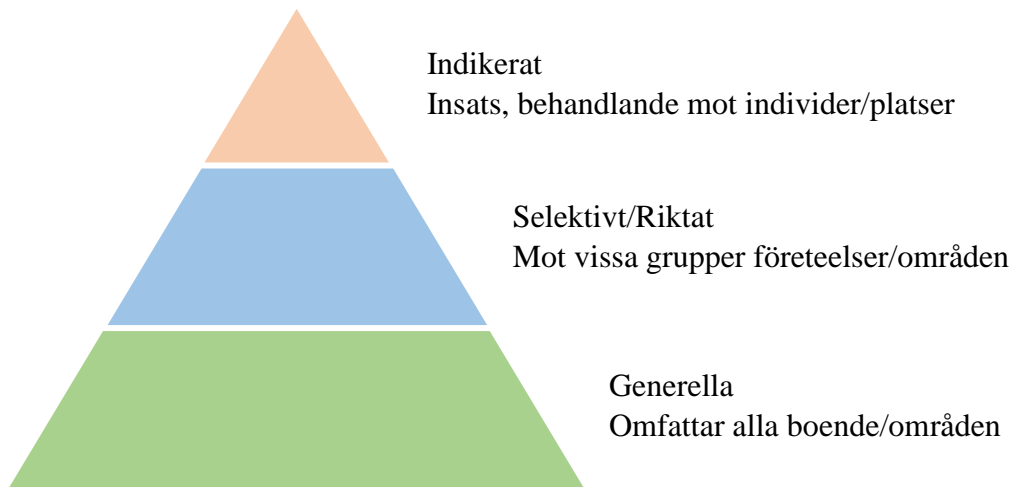
Modell 4

Modell 5 är den brottsförebyggande pyramiden. Botten utgörs av generella insatser som omfattar alla i ett område eller samhälle. Den selektiva nivån motsvarar de områden med påbörjad kriminell etablering. På den selektiva nivån görs insatser mot specifika grupper och områden. Toppen är den tertiära nivån som motsvarar bostadsområden med negativ utveckling i boendemiljön till följd av territoriellt organiserad kriminalitet. På den tertiära nivån sker insatser riktade mot enstaka individer, platser eller andra kriminella objekt.

Modell 5

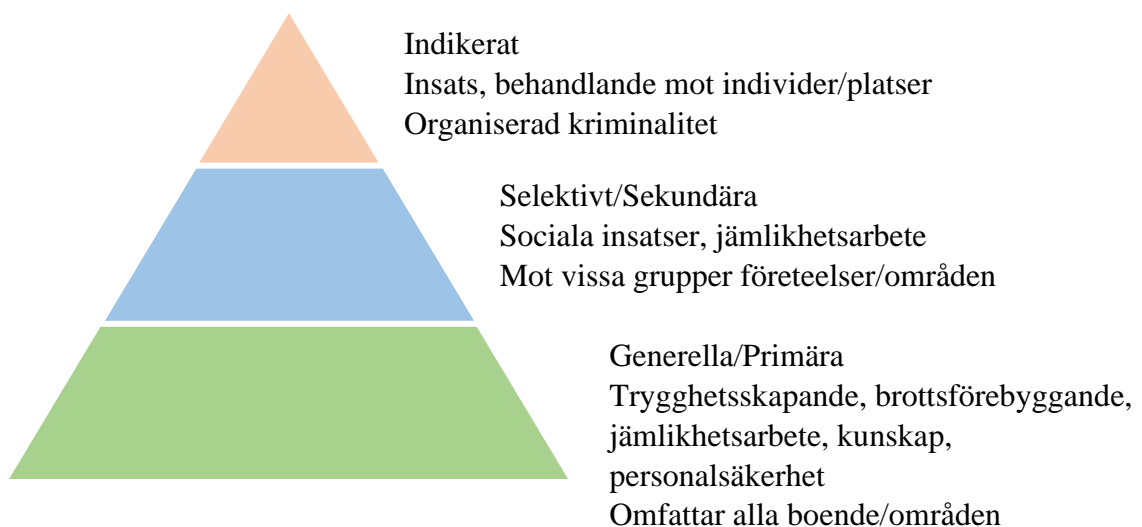
I modell 6 ser vi de olika insatsnivåerna.

Modell 6

I den sista modellen nr 7 har de olika pyramiderna slagits ihop och exempel på insatser som görs idag har lagts in för att visa några exempel på var de olika insatserna hör hemma och vilken typ av problematik de kan förväntas hjälpa mot.

I denna modell blir det tydligt att förebyggande arbete inte hjälper mot toppen av pyramiden. När det gäller problematiken med de kriminella nätverken är det riktade insatser från socialtjänst och polis som är verksamma. Det fastighetsägare kan göra är att vara stödjande och underlättande för myndighetsarbetet.

Modell 7

Modell 7 visar en naturlig avgränsning för fastighetsägare till att omfatta arbete i den blå nivån med generella trygghetsskapande och brottsförebyggande insatser som omfattar alla boende i området. Till viss del även arbete med mellannivån riktat om mot vissa grupper eller mot vissa platser, till exempel arbete med fysisk säkerhet, byggnader, nyckelbrickor, kamerabevakning på vissa platser och liknande.

För fastighetsägare faller det sig mest naturligt och arbeta med de boende och med deras boendemiljö. Det handlar mycket om att bygga upp ett samhälle gård för gård och att bygga relationer för att skapa en naturlig social kontroll och en social resistens som ger möjlighet för de boende och för barn och unga i området att stå emot när dom kriminella närmar sig. Det handlar om att arbeta med mellanmänskliga relationer, tillit och förtroende.

Våldet som de organiserade kriminella står för i de utsatta områdena skapar misstro mellan de boende. Vilket kan leda till att det är svårt för dem att lita på sina grannar. Litar man på fel person kan konsekvenserna bli stora.

Fastighetsägare behöver också fundera på vad det går att fylla ordet ”grannskap” med. Detta då grannskapet är den naturliga arenan och det som fastighetsägare kan påverka mest.

Nedan är förslag på vad fastighetsägare kan arbeta med:

- Bygga ett samhälle gård för gård
- Relationsbyggande
- Skapa en social kontext runt boendet
- Skapa social resistens
- Bygga in mellanmänsklig hjälp
- Vad vill vi fylla ordet ”grannskap” med?

Ett återkommande problem som fastighetsaktörer tar upp är svårigheter med att nå ut till hyresgäster. Man behöver skapa en gedigen relation. Utifrån den relationen kan sedan vägar skapas för ömsesidig kommunikation. Även om det behövs ett omfattande och tidskrävande arbete för att bygga upp en grundläggande relation kommer det löna sig i längden. Kommunikation är grunden för att kunna identifiera gemensamma behov och skapa gemensamma aktiviteter. Utifrån detta går det sedan att jobba med att skapa gemensamma värderingar och förhållningssätt, på områdesnivå.

- Bygga gemenskap och relationer på basnivå
- Skapa vägar för ömsesidig kommunikation
- Identifiera gemensamma behov
- Skapa aktiviteter utifrån behoven
- Skapa gemensamma värderingar och förhållningssätt

Utifrån denna strategi går det att fylla på med aktiviteter och insatser mot de olika nivåerna i modell 7.

Arbetet med att bygga gemenskap och relationer behöver ske i alla bostadsområden oavsett om de är klassade som utsatta eller inte. Det är viktigt att alla vet vad man ska göra när man ser att de kriminella börjar närma sig ett bostadsområde eller om man ser öppen narkotikaförsäljning. Det är också viktigt att som fastighetsägare tydligt förmedla företagets förhållningssätt och värderingar. Detta gäller även hur hyresgäster förväntas bete sig mot varandra.

Idag finns många förväntningar som kommer från olika håll när det gäller fastighetsägares ansvar för den sociala utvecklingen i de olika bostadsområdena. En del av förväntningarna kan tyckas orimliga i förhållande till vad fastighetsägare har rådighet över och de facto kan påverka. Detta gör det viktigare än någonsin att ha tydliga handlingsplaner för de bosociala frågorna.

DEL 2

En handledning för fastighetsägare att hantera trygghetsproblematiken i utsatta områden

© Fastighetsägarna, Fastighetsakademin och Stiftelsen Tryggare Sverige
Göteborg, december 2021
Text: Arber Jasharaj, Stiftelsen Tryggare Sverige

Förord

Innehållet i denna rapport är framtaget av den oberoende och icke-vinstdrivande tankesmedjan Stiftelsen Tryggare Sverige. I rapporten beskrivs ett stort antal åtgärder som fastighetsägare kan vidta själva eller tillsammans med andra aktörer för att hantera trygghetsproblematiken i utsatta områden.

Åtgärderna bygger på både svenska och internationella erfarenheter och inkluderar exempel på insatser och arbetssätt vars metoder har visat sig ha en effekt på den typ av trygghetsproblem som fastighetsägare ofta ställs inför.Handledningen innehåller även åtgärder som fastighetsägare själva lyfter fram som effektiva, men som saknar tydligt stöd i forskningen eller som ännu inte är utvärderade.

De åsikter och förslag till åtgärder som framförs är rapportförfattarens egna. Rapporten ska inte betraktas som juridisk rådgivning. För det fall trygghetsskapandeåtgärder vidtas måste fastighetsägaren och eventuella andra aktörer alltid säkerställa att åtgärderna följer aktuell lagstiftning och även i övrigt kan anses proportionerliga givet omständigheterna i det enskilda fallet.

Christina Heikel
Näringspolitisk ansvarig
Fastighetsägarna GFR

Dennis Hultman
Kursansvarig
Fastighetsakademin

Innehållsförteckning

Inledning.....	63
Utsatta, risk- och särskilt utsatta områden.....	63
Syfte	65
Fastighetsägarnas roll och förmåga i arbetet i utsatta områden	65
Utmaning i att se och åtgärda brottsligheten	66
Utmaning i att implementera åtgärder	66
Utmaning i en bristande lagstiftning	67
Utmaning i lokal samverkan.....	67
Generella utgångspunkter för ett effektivt brottsförebyggande arbete.....	68
Betydelsen av en aktuell lokal lägesbild och orsaksanalys	68
Betydelsen av den fysiska miljöns utformning.....	68
Betydelsen av en god förvaltning	69
Betydelsen av en lokalt närvarande polis	69
Betydelsen av en strukturerad samverkan	70
Betydelsen av att bygga social resistens.....	71
Åtgärder för att hantera trygghetsproblematiken i utsatta områden.....	73
Gängkriminalitet.....	74
Åtgärd: Bakgrundskontroller av hyresgäster.....	74
Åtgärd: Vräkning av kriminella hyresgäster	74
Åtgärd: Platssamverkan.....	75
Åtgärd: Tipstelefon	76
Klaner/familj/släktbaserade nätverk	76
Åtgärd: Förbjuda ”riskverksamheter” i bostadsområdet.....	76
Åtgärd: Bakgrundskontroller på hyresgäster.....	77
Åtgärd: Informationsutbyte och nära samarbete med polisen.....	77
Åtgärd: Motverka uthyrning till oseriösa hyresgäster.....	78
Åtgärd: Involvera fastighetsägare i arbetet med regionala underrättelsescentra.....	78
Narkotikahandel.....	79
Åtgärd: Kamerabevakning	79
Åtgärd: Tillföra aktiviteter i det offentliga rummet	80
Åtgärd: Informationskampanj om satsningar mot narkotikabrott.	80
Åtgärd: Begränsa parkeringsmöjligheter och minska trafikflöden	81

Åtgärd: Motverka ”cuckooing”	81
Häng i gemensamma utrymmen.....	82
Åtgärd: Trygga Trappan	82
Åtgärd: Smarta aktiva sensorer	83
Åtgärd: Hörfrekvenslarm	84
Åtgärd: Klassisk musik.....	84
Åtgärd: Sektionering av gemensamma utrymmen.....	85
Åtgärd: Elektroniskt passersystem.....	85
Inbrott/olaga intrång.....	86
Åtgärd: Kamerabevakning	86
Åtgärd: Belysning	87
Åtgärd: Grannsamverkan	88
Åtgärd: Förstärkt skalskydd.....	88
Häng i det offentliga rummet	89
Åtgärd: Områdes- eller trygghetsvårdar etc.....	89
Åtgärd: Placemaking.....	90
Åtgärd: Kamerabevakning	90
Brister i kommunikation	91
Åtgärd: Flerspråkig personal	91
Åtgärd: Piktogram.....	92
Åtgärd: Boendedialoger	92
Skadegörelse	93
Åtgärd: Arbeta enligt teorin om Broken Windows.....	93
Åtgärd: Sociala insatser	93
Åtgärd: Resistent material	94
Nedskräpning	94
Åtgärd: Nudging	95
Åtgärd: Fastighetskötare med fokus på de sociala aspekterna av arbetet	95
Åtgärd: Anställa arbetslösa i området för den yttre skötseln.....	96
Åtgärd: Arbeta enligt teorin om Broken Windows.....	96
Olovlig andrahandsuthyrning.....	97
Åtgärd: Systematiskt arbete mot oriktiga hyresförhållanden	97
Åtgärd: Krav på folkbokföring vid parkeringsavtal	97
Åtgärd: Visselblåsarsystem.....	98

Åtgärd: Fastighetsrondering	98
Åtgärd: Kontroll på internetsajter	99
Åtgärd: ID-kontroller	99
Referenser.....	100

Inledning

Under de senaste åren har det svenska samhället genomgått stora förändringar som medfört utmaningar i form bland annat av en grövre och mer organiserad brottslighet, omfattande gängkriminalitet och våldsbejakande extremism. Enligt polisens senaste bedömning finns det i Sverige 61 utsatta områden³⁹ som tillsammans består av uppskattningsvis mellan 10 000 och 15 000 grovt kriminella individer⁴⁰. I dess spår följer en påtaglig brottslighet och otrygghet, något som framgår av både den officiella kriminalstatistiken och en rad nationella och regionala offer- och trygghetsundersökningar^{41 42}. Till det kommer en allvarlig situation i många kommuner och bostadsområden med en ökad anonymitet, bristande social kontroll och skadegörelse samt andra typer av livskvalitetsbrott som påverkar människors trygghet i vardagen.

Sammantaget har säkerhet och trygghet kommit att bli några av de viktigaste samhällsfrågorna. Det handlar om allt från var människor väljer att bosätta sig, var företag beslutar att etablera sin verksamhet och hur olika investeringsbeslut fattas till hur personer lever sina liv och rör sig i bostadsområden.

En konsekvens av brottslighetens utveckling är att många människor i dag är otrygga. Det gäller inte minst de som faktiskt har utsatts för brott samt de som bor, vistas eller verkar i områden med öppen drogförsäljning, kriminella gäng och påtaglig brottslighet.

En annan konsekvens är att fastighetsägare, kommuner, kommundelar och bostadsområden med en hög problemnivå riskerar att få dåligt rykte, vilket i sin tur kan leda till en stor omsättning av boende och affärsidkare med minskade fastighetsvärden till följd. Det kan med andra ord uppstå en negativ spiral som ytterligare riskerar att försämra situationen med brott och otrygghet.

Behovet av socialt hållbara bostadsområden är stort och att hantera brottsligheten är grundläggande för att förväntningar på säkerhet och trygghet ska kunna uppfyllas. Ett säkert och tryggt bostadsområde skapar förutsättningar för en lokal mötesplats där olika användargrupper både vill och kan vistas, vilket ökar den sociala kontrollen och påverkar livskvalitén positivt för såväl boende som för näringsidkare och besökare.

Utsatta, risk- och särskilt utsatta områden

Sedan 2015 gör polisen varje år en klassificering av områden utifrån socioekonomisk status och kriminalitet. Klassificeringen omfattar tre kategorier; utsatta områden, riskområden och särskilt utsatta områden.

³⁹ Polismyndigheten (2021).

⁴⁰ Rostami m.fl. (2018).

⁴¹ Polismyndigheten (2020).

⁴² Brottsförebyggande rådet (2020:8).

Utsatt område

Med begreppet utsatt område avses områden med:

- låg socioekonomisk status
- kriminellas inverkan på lokalsamhället genom
 - direkta påtryckningar såsom hot och utpressning,
 - offentligt våld som riskerar att skada tredje man,
 - öppen narkotikahandel och
 - utåtagerande missnöje mot samhället.

Riskområde

Ett riskområde är ett område som uppfyller kriterierna för utsatta områden och som dessutom ligger i riskzonen för att bli särskilt utsatt.

Särskilt utsatt område

Begreppet särskilt utsatt område används för att beskriva ett område

- där polisen har svårt eller nästan omöjligt att fullfölja sina uppdrag
- där det finns parallella samhällsstrukturer
- där invånarna är obenägna att delta i rättsprocessen
- där övergrepp i rättssak är vanliga, såsom systematiska hot mot vittnen och målsäganden
- med våldsbejakande religiös extremism där personer reser för att delta i strid i konfliktområden och fundamentalister begränsar människors friheter såsom religionsfrihet.
- med etnisk segregation
- med hög koncentration av kriminella

År 2021 fanns det enligt polisens definition sammanlagt 61 utsatta områden med drygt en halv miljon boende, vilket motsvarar över fem procent av den svenska befolkningen.

Syfte

Syftet med denna handledning är att beskriva hur fastighetsägare kan förebygga och förhindra brott och otrygghet i utsatta områden. Handledningen är inriktad mot de tio vanligaste trygghetsproblem som fastighetsägare ställs inför i utsatta områden, och som identifierats i nyckelpersonsintervjuer med representanter för fastighetsägare i Sverige under våren 2021. Det handlar, i rangordning, om:

1. Narkotikahandel
2. Gängkriminalitet
3. Häng i gemensamma utrymmen
4. Inbrott/olaga intrång
5. Häng i det offentliga rummet
6. Brister i kommunikation
7. Skadegörelse
8. Klaner/familjer/släktbaserade nätverk
9. Nedskräpning
10. Olovlig andrahandsuthyrning

Handledningen innehåller konkreta åtgärder mot de trygghetsproblem som fastighetsägare i utsatta områden har att hantera. Åtgärderna bygger på både svenska och internationella erfarenheter och inkluderar exempel på insatser och arbetssätt som har effekt på den typ av trygghetsproblem som fastighetsägarna ställs inför.

Fastighetsägarnas roll och förmåga i arbetet i utsatta områden

Fastighetsägare är en av de aktörer som lever närmast de problem som förekommer i utsatta områden och har således en viktig roll i det brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetet. Redan i dag genomför fastighetsägare en rad åtgärder för att förebygga och hantera trygghetsproblematiken. Det handlar om allt från enkla och relativt billiga förvaltningsåtgärder till komplexa och dyra ombyggnationer, och allt däremellan.

Samtidigt står det klart att det saknas ändamålsenliga system och processer för att utvärdera genomförda insatser och följa upp det brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetet. Detta innebär att fastighetsägare inte alltid vet vad som egentligen fungerat, och vad som inte fungerat. För mer hållbara resultat behöver därför det brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetet i större utsträckning bygga på evidens i form av aktuell forskning och beprövade erfarenheter.

Inom ramen för den kartläggning som ligger till grund för denna handledning har fyra utmaningar utkristalliserats som särskilt viktiga i fastighetsägarnas arbete för att minska brottsligheten och öka tryggheten.

Utmaning i att se och åtgärda brottsligheten

Redan i slutet av 1990-talet kunde forskare se hur gängbildningar skapades med bostadsområdet som gemensam identitetsbas⁴³. År 2004 kom den första större rapporten från dåvarande Polismyndigheten i Västra Götaland som genom nätverksanalys kunde knyta majoriteten av misstänkta gärningspersoner under 18 år till vissa bestämda bostadsområden i Göteborg⁴⁴. Några år senare publicerades den första rapporten om släktbaserad kriminalitet och de parallella systemen.

Efter dessa inledande analyser har det kommit ett stort antal rapporter som pekar på en snabb negativ utveckling när det gäller de territoriella kriminella nätverken och dess negativa påverkan på boendemiljön och samhällsutvecklingen. Detta till trots har det på många håll funnits en omfattande oförmåga att ta till sig problematiken och se djupet och omfattningen av brottsligheten.

Det är av största vikt att vi som samhälle klarar av att ta till oss nya problembilder och aktivt arbeta mot eventuell faktaresistens för att kunna lösa problem som uppstår. Särskilt beträffande organiserad kriminalitet då internationell erfarenhet visar att kriminaliseringen av själva gruppen är ett viktigt verktyg i bekämpandet av kriminella system⁴⁵.

En faktor som försvårar möjligheten att se problematiken är den tystnad som de territoriella kriminella nätverken lägger på "sina" bostadsområden. Rädslan för repressalier från de kriminella gängen gör att det kan vara svårt att få boende och näringsidkare att själva berätta om vad som händer i deras område. Denna mellanmänniska tillitsbrist gör att lägesbilder kan se väldigt olika ut och det gör att analyser av områdena oftast bara snuddar vid ytan av problematiken. Detta är något som försvårar argumentationen varför åtgärder behövs, men framför allt får konsekvenser när det gäller val av insatser.

Utmaning i att implementera åtgärder

Behovet av mer kunskap om och implementering av evidensbaserade åtgärder är påtagliga. Många fastighetsägare beskriver att de genomförda åtgärderna inte alltid ger önskat resultat. I vissa fall kan de till och med resultera i motsatt effekt eller bara flytta på problemen till en annan plats.

Ett sådant exempel är vid insatser som kamerabevakning mot öppen droghandel i det offentliga rummet, där problemen många gånger upplevs flytta till gemensamma utrymmen i fastigheterna eller till angränsande områden och fastighetsägare.

En annan utmaning som lyfts fram är de problem som fastighetsägare stöter på vid implementering av fysiska åtgärder för att öka säkerheten. Många fastighetsägare genomför åtgärder för att modernisera och effektivisera skalskydd på fastigheter, som exempelvis passersystem med nyckelbrickor. Åtgärderna har dock inte alltid fått

⁴³ Sernhede (2007).

⁴⁴ Polismyndigheten Västra Götaland (2004).

⁴⁵ Polismyndigheten Västra Götaland (2008).

önskvärd effekt då vissa av de som ställer till problem i fastigheterna själva är boende där och således har tillgång till nyckelbrickorna och kan även släppa in obehöriga.

Fastighetsägarna upplever också att de har svårt att få till en bra mix av människor som visats ute i bostadsområdena. Satsningar på utemiljön, exempelvis med nya lekplatser eller grillplatser, i syfte att få till en bättre mix av människor och öka den sociala kontrollen, blir i stället ofta övertagna av ungdomsgängen och används inte på det sätt de är avsedda för.

Utmaning i en bristande lagstiftning

En annan viktig aspekt som försvårar fastighetsägarnas brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete i utsatta områden är en bristande lagstiftning som gör det svårt att vidta åtgärder som avhysning eller vräkning av en hyresgäst. Även om personen i fråga är kriminell eller på annat sätt skapar otrygghet i området är det svårt att vräka en hyresgäst så länge hyran betalas i tid. Detta kan ställas i kontrast mot lagstiftningen i andra länder, exempelvis Danmark, där hyresvärden har rätt att säga upp ett hyreskontrakt om den boende skapar otrygghet i området inom en radie av en kilometer från sin bostad⁴⁶.

Utmaning i lokal samverkan

En grundförutsättning för att lyckas i det lokala brottsförebyggande- och trygghetsskapande arbetet är att etablera en god samverkan med andra lokala aktörer. Många fastighetsägare uppger emellertid att den samverkan som sker inte är tillräckligt systematisk och strukturerad.

Samverkan i sig förebygger inga brott - samverkan tillför mervärde först när var och en av aktörerna på ett professionellt sätt fullgör sin del av det samlade arbete som kan behövas. Detta bygger i sin tur på att frågor som rör roller, mandat och befogenheter är tydliga. Först då kan en förbättrad samverkan, tillsammans med bra samordning och bra samarbete, skapa förutsättningar för att effektivisera olika aktörers samlade brottsförebyggande åtgärder.

⁴⁶ Jarnvall (2021).

Generella utgångspunkter för ett effektivt brottsförebyggande arbete

I arbetet med att minska brottsligheten och öka tryggheten finns några generella utgångspunkter för ett framgångsrikt arbete. Det handlar om betydelsen av att ta fram en aktuell lokal lägesbild och göra en orsaksanalys samt om att beakta den fysiska miljöns betydelse för uppkomsten av brott och otrygghet. Vidare handlar det om vikten av att upprätthålla en god förvaltning samt om att det finns en strukturerad samverkan mellan olika aktörer med en hög närvaro i området och med en lokalt närvarande polis. En annan viktig utgångspunkt är arbetet med att bygga social resistens.

Betydelsen av en aktuell lokal lägesbild och orsaksanalys

Tillsammans med Polisen och Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) har Brottsförebyggande rådet (Brå) utarbetat en modell för samverkan i lokalt brottsförebyggande arbete för att stödja och uppmuntra samverkan mellan polis och kommun⁴⁷.

I modellen beskrivs olika delar som krävs för att få till stånd ett effektivt brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete. I arbetet ingår att kartlägga och analysera problem, planera och implementera åtgärder samt utvärdera hur åtgärderna påverkat grundproblemen.

En grund i ett strukturerat arbete handlar om att berörda aktörer, polis, kommun, fastighetsägare m.fl., var för sig samlar information som beskriver de aktuella förhållandena i en kommundel, ett bostadsområde eller ett kvarter. De förhållanden som undersöks handlar om att identifiera brottsproblem samt utsatta områden eller grupper för att visa vilka problem som är vanligast, hur stor risken är för utsatthet eller hur utvecklingen sett ut över tid. När alla aktörer tagit fram sina egna lägesbilder läggs dessa samman till en aktuell sammansatt lägesbild för området, som underlag för åtgärder och prioriteringar.

En viktig del innan åtgärder sätts in är att det görs en orsaksanalys där tänkbara faktorer som kan förklara att brott sker vid en viss tid och en viss plats utforskas. För att minska eller ta bort problem utformas sedan ett riktat förebyggande arbete som påverkar just dessa orsaker.

Vid sidan av lägesbilden och orsaksanalysen är det viktigt att de åtgärder som genomförs följs upp och utvärderas. På så sätt kan det förebyggande och trygghetsskapande arbetet utvecklas och få större genomslag i praktiken.

Betydelsen av den fysiska miljöns utformning

Utformningen av en plats har en stor inverkan på brott och otrygghet. Detta innebär att det finns förutsättningar att utforma fysiska miljöer för att förebygga brott och öka

⁴⁷ Brå (2020).

tryggheten i samhället. Fastighetsägare kan och bör därmed arbeta med brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder i den fysiska miljön redan i planeringsprocessen men även i befintlig bebyggelse.

Ett sätt att säkerställa att beställare och utförare gör medvetna val kopplat till säkerhet och trygghet redan i planeringsskedet är att utgå från kunskapen om situationell brottsprevention. Stiftelsen Tryggare Sverige har tillsammans med flera fastighetsägare, en rad branschorganisationer, företag och kommuner tagit fram en handledning för planering av säkra och trygga livsmiljöer vid namn BoTryggt2030 som är en de facto standard inom området i Sverige⁴⁸.

En inriktning inom det situationella brottsförebyggande arbetet är Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED)⁴⁹. Den utgår från att en specifik plats eller situation kan påverka en person att begå brott och handlar bland annat om olika arkitekturstilar och utformningen av bostadsområden, men också om andra aspekter som till exempel skötsel av buskage och kring anpassad belysning.

Betydelsen av en god förvaltning

Enligt teorin om Broken Windows⁵⁰ är otrygghet i samhället ofta kopplat till kriminalitet. Det klassiska exemplet är det trasiga fönster som inte snabbt åtgärdas, vilket sänder signaler till omgivningen om att ingen bryr sig om området, att det etablerade samhället abdikerat.

I ett område där invånarna upplever att ingen bryr sig minskar den sociala kontrollen och otryggheten ökar. Detta gäller alla områden, oavsett socioekonomisk status. Konsekvensen av detta blir i sin tur att invånarna alltmer undviker varandra och drar sig för att vistas i det offentliga rummet.

När den sociala kontrollen minskar riskerar fler fönster att krossas i området. Något som i förlängningen riskerar att leda till områden som präglas av skadegörelse och signalen om ett samhälle som inte bryr sig, vilket ökar risken för parallella samhällsstrukturer och att även grövre kriminalitet kan få fäste.

Därför bör en fastighetsägare alltid förvalta sitt fastighetsbestånd med teorin om Broken Windows i beaktning. Det handlar om snabb och systematisk reparation, sanering och städning av skadegörelse, klotter och nedskräpning, något som i längden kommer öka förutsättningar för en social kontroll och ansvarstagande i området.

Betydelsen av en lokalt närvarande polis

Community policing är ett engelskt begrepp för en polis som är närvarande i lokalsamhället med fokus på att förebygga brott, snarare än att endast reagera på brott som skett. Syftet är förutom att förebygga och upptäcka brott, också att öka förtroendet

⁴⁸ BoTryggt2030 – Handboken för planering av säkra och trygga livsmiljöer (2020).

⁴⁹ The International CPTED Association (2021).

⁵⁰ Wilson & Kelling (1982).

för polisen och tryggheten bland invånarna⁵¹. Detta uppnås genom att poliserna är närvarande i den lokala kontexten och har en god kännedom om invånarna och området, vilket också gör att invånarna lär känna och känner igen de lokala poliserna. Arbetet innebär att polisen jobbar uppsökande och för dialoger med de som bor, vistas och verkar i området för att skapa relationer och därmed förtroende och tillit.

En genomgång av 178 studier⁵² visar att en lokalt närvarande polis är en viktig framgångsfaktor i det brottsförebyggande- och trygghetsskapande arbetet i bostadsområden. Ett av de element som studierna markerar som effektivt för ett lyckat arbete är en kombination av fotpatrullerande poliser, engagemang från invånarna och att problemlösningen sker på en lokal nivå.

För fastighetsägare i utsatta områden handlar det om att skapa förutsättningar för en lokalt närvarande polis samt uppmuntra till och möjliggöra positiva möten mellan boende och lokal polis. Fastighetsägare kan exempelvis upplåta lokaler för möten där de lokala poliserna och boende kan träffas för att identifiera och diskutera problem, utmaningar och lösningar. Fastighetsägaren kan tillsammans med polisen även identifiera och hjälpa till med att bryta de barriärer som de boende ofta har inför att samarbeta med polisen. Ofta kan anledningen till att de boende inte vill ställa upp på diskussioner med polisen vara språkhinder eller en långvarig misstro. I det arbetet kan fastighetsägaren bistå med att få ut information på flera olika språk och fungera som en länk mellan invånarna och polisen⁵³. Vidare kan fastighetsägaren vara med vid vissa aktiviteter som polisen eller andra aktörer genomför, som till exempel vid trygghetsvandringar. Internationella erfarenheter visar även att i de områden där invånarna är nöjda med polisens arbete och har goda relationer med polisen, så tar invånarna större ansvar för att upprätthålla ordningen, vilket ökar den informella sociala kontrollen⁵⁴.

Betydelsen av en strukturerad samverkan

En systematisk och strukturerad samverkan mellan olika aktörer i ett avgränsat område är en förutsättning för att det brottsförebyggande- och trygghetsskapande arbetet ska ge en god och långvarig effekt. I många fall saknas emellertid en sådan systematik och struktur i samverkan, dels mellan fastighetsägare, dels mellan fastighetsägare, kommun, polis, närings- och föreningsliv. Denna brist blir tydlig i de utmaningar som fastighetsägarna ställs inför i utsatta områden, exempelvis när en åtgärd mot en viss typ av problematik endast resulterar i en lokal, begränsad effekt.

Ett effektivt och beprövat sätt att arbeta systematiskt, strukturerat och målinriktat för att skapa säkra, trygga och attraktiva offentliga miljöer där människor bor och verkar är platssamverkan. Det innebär att ett flertal aktörer går samman för att hantera situationen

⁵¹ Sallander (u.å.)

⁵² Colover & Quinton (2018).

⁵³ Colover & Quinton (2018).

⁵⁴ Silver & Miller (2004).

och utmaningarna i ett avgränsat geografiskt område, och tillsammans jobbar med exempelvis med förvaltning samt brottsförebyggande- och trygghetsskapande åtgärder.

Från länder där platssamverkan har bedrivits en längre tid finns studier och utvärderingar som visar på minskad brottslighet, ökade fastighetsvärden, ökade ekonomiska resurser till säkerhet och med fler människor som besöker de offentliga platserna. I Sverige visar utvärderingar från Stiftelsen Tryggare Sveriges arbete med platssamverkan i bland annat Hagalund på både fler och en ökad mix av människor i det offentliga rummet, utökade resurser till platsutveckling och ett bättre samarbete mellan olika aktörer. En studie från Malmö universitet visar på minskad utsatthet för brott och ökad trygghet i BID Sofielund i Malmö⁵⁵.

Stiftelsen Tryggare Sverige har tillsammans med Svenska Stadskärnor samt länsstyrelserna i Dalarna och Västmanland, och med stöd av Vinova, tagit fram en modell i fyra steg för att starta och driva platssamverkan.

Betydelsen av att bygga social resistens

De territoriella kriminella nätverkens våldskapital och kriminella aktivitet i det offentliga rummet i bostadsområdena, bidrar till att skapa en miljö där det är svårt att förutsäga vad som kommer att hända i utemiljön. Det bidrar till att skapa rädsla och bygger misstänksamhet mellan boende i områdena⁵⁶. Det gör att den naturliga positiva sociala kontrollen och gemenskapen slås sönder och behöver byggas upp med olika former av insatser.

De kriminella nätverkens ständiga närvaro på barnens lekplatser, fotbollsplaner och i andra miljöer där barn och ungdomar vistas gör att en utökad positiv vuxenkontroll och närvaro av positiva och trygga vuxna är en nödvändig förutsättning för att stoppa rekryteringen till nätverken.

I områden där det finns en stark gemenskap, finns det bättre förutsättningar att bygga en social resistens som innebär att den sociala gemenskapen skapar en trygghet och stabilitet som är en av många förutsättningar att stå emot de kriminella normerna och påtryckningarna.

Exempel på denna typ av positivt samhällsbyggande finns både på lokal, nationell och internationell nivå. De tydligaste exemplen hittar vi i Syditalien och på Sicilien där antimaffia-rörelsen och vissa kommuner arbetar aktivt med att stärka de mellanmännsliga relationerna. Genom att större grupper driver frågorna om motstånd mot den organiserade kriminaliteten minskar riskerna för enskild utsatthet. Detta har visat sig vara en av få framkomliga vägar när det gäller att skapa förutsättningar för att stoppa de kriminella strukturernas expansion och lokala kontroll.

Därför är det viktigt att arbeta med grannskapet och känslan av gemensamma skyddsvärda intressen och värden, även i områden där det idag inte finns någon närvaro

⁵⁵ Nationellt Kunskapscentrum för Platssamverkan (2021).

⁵⁶ Svenska Stadskärnor (2021).

av kriminella element. Detta för att i tid kunna sätta stopp för eventuell kriminell etablering även i dessa områden.

Frågan om de kriminella gängen omfattar många olika faktorer på flera nivåer. Många av faktorerna handlar om socioekonomiska förutsättningar och förutsättningar på individnivå. Det handlar om frågor om utbildning, de offentliga systemens förmåga och tillgänglighet, befolkningens sammansättning, psykisk ohälsa, normer och värderingar, manlighetsideal, frågor kopplade till barn och ungdomars identitetsuppbyggnad och framtidstro, fysisk mobilitet, ekonomisk och politisk marginalisering, familjeförhållande, invånarnas förmåga att orientera sig och förstå samhället m.m.

Åtgärder för att hantera trygghetsproblematiken i utsatta områden

I det följande avsnittet beskrivs ett stort antal åtgärder som fastighetsägare kan vidta själva eller tillsammans med andra aktörer för att hantera trygghetsproblematiken i utsatta områden. Åtgärderna bygger på både svenska och internationella erfarenheter och inkluderar exempel på insatser och arbetssätt vars metoder har visat sig ha en effekt på den typ av trygghetsproblem som fastighetsägare ställs inför. Handledningen innehåller även åtgärder som fastighetsägare själva lyfter fram som effektiva, men som saknar tydligt stöd i forskningen eller som ännu inte är utvärderade.

För att ge en indikation om åtgärdens effekt anges för varje åtgärd vilken styrka den har; låg, medel eller hög. För att en åtgärd ska bedömas ha hög styrka krävs att den är utvärderad och påvisar en stark positiv effekt. En åtgärd med medelstyrka är utvärderad och visar en god, men svagare effekt. Åtgärder som bedöms ha låg styrka är sådana som saknar tydligt stöd i forskningen eller som ännu inte är utvärderade.

Förutom att ange styrkan på åtgärderna beskrivs även på vilken preventionsnivå åtgärderna befinner sig; primär, sekundär eller tertiär⁵⁷. Primär brottsprevention innebär generella åtgärder som riktar sig mot hela befolkningen genom att påverka individer och platser med målsättningen att minska möjliga kriminogena situationer. Sekundär brottsprevention är anpassade åtgärder som riktar sig mot en särskild riskgrupp, individ eller plats som bedöms ha en hög sannolikhet för kriminell och otrygghetsskapande aktivitet. Tertiär brottsprevention är åtgärder som riktar sig mot redan synliga problem och mot individer eller platser som redan har orsakat problem. Observera att en åtgärd delas in i vilken preventionsnivå den i första hand tillhör, även om vissa åtgärder kan ligga på gränsen mellan två olika preventionsnivåer.

Många av de åtgärder som presenteras i denna handledning har störst effekt i samband med andra brottsförebyggande insatser. Det innebär att de ”primära åtgärderna” ofta behöver vara tillgodosedda innan övriga åtgärder blir aktuella. Ett konkret exempel på detta är att innan åtgärder i form av nattvandring, grannsamverkan och kameror sätts in i ett område ska det säkerställas att det är helt och rent, ordning på uthyrning, säkra lås och dörrar etc. Risker är annars att övriga åtgärder endast har en begränsad eller ingen effekt.

I sammanhanget ska också noteras att vilka åtgärder som sätts in är beroende av problembilden i det aktuella bostadsområdet. Det innebär att det som regel krävs helt andra åtgärder i ett särskilt utsatt område jämfört med andra typer av områden.

⁵⁷ Ibland benämns dessa tre preventionsnivåer istället i termer av universell (primär), selektiv (sekundär) och indikerad (tertiär) nivå (Ferrer-Wreder m.fl., 2012). Den universella syftar till att påverka såväl låg- som högriskgrupper. På selektiv nivå identifieras riskgrupper och då riktas preventionen mot gruppen. Slutligen finns indikerad prevention som riktar sig mot individen och problembeteendet.

Gängkriminalitet

Kännetecknande för många av de 61 områden som polisen kategoriserar som utsatta områden, riskområden eller särskilt utsatta områden är låg socioekonomisk status och öppen narkotikahandel, där kriminella har stor inverkan på lokalsamhället genom påtryckningar som hot och utpressning och utåtagerande missnöje mot samhället. I vissa områden har polisen svårt eller nästan omöjligt att fullfölja sina uppdrag på grund av en hög koncentration av kriminella och parallella samhällsstrukturer. Platser där gängkriminaliteten upplevs ha stor påverkan i vardagen, är framför allt ytor i det offentliga rummet som torg, centrumområden och ”rummen mellan husen”. Otryggheten spås på ytterligare av att det i vissa av områdena pågår konflikter, ibland med dödlig utgång, mellan de olika kriminella grupperingarna som finns i dessa områden.

Åtgärd: Bakgrundskontroller av hyresgäster

Fokus: Syftet med åtgärden är att upptäcka potentiella gängmedlemmar innan ett hyreskontrakt för bostad eller lokal skrivs på.

Hur fungerar det: Fastighetsägaren gör en grundlig bakgrundskontroll av en potentiell hyresgäst för att se om personen har skulder eller tidigare varit dömd för brott och varit eller är inblandad i gängkriminalitet. Åtgärden fungerar förebyggande genom att upptäcka den potentiella hyresgästens inblandning i gängkriminalitet innan hyreskontraktet skrivs på.

Effektivitet: Åtgärden möjliggör för fastighetsägaren att upptäcka en potentiell hyresgäst med känd kriminell historik innan kontraktet skrivs på och leder till färre nya kriminella i fastighetsbeståndet⁵⁸.

Aktör: Fastighetsägare och polis.

Preventionsnivå: Primär.

Styrka på åtgärd: Låg.

Åtgärd: Vräkning av kriminella hyresgäster

Fokus: Syftet med åtgärden är att skapa trygghet genom att få bort tungt kriminellt belastade hyresgäster från bostadsområdet och fungera gränssättande vid kriminell aktivitet samt vid hot mot personal eller andra hyresgäster.

Hur fungerar det: Fastighetsägaren sätter tydliga gränser där kriminell aktivitet, störningar och hot mot andra hyresgäster eller personal leder till att hyreskontraktet sägs upp. Det är viktigt att fastighetsägaren har en nolltolerans mot störningar och kriminell aktivitet i fastighetsbeståndet, och driver ett ihärdigt arbete kring detta.

⁵⁸ Stiftelsen Tryggare Sverige (2021).

Effektivitet: Att vråka kriminella hyresgäster kan vara en effektiv åtgärd för att öka tryggheten i ett område, inte minst eftersom många gängkriminella verkar i sitt eget bostadsområde. Den svenska hyreslagen medför svårigheter i att vråka kriminella hyresgäster, om inte lägenheten används till brottslig verksamhet eller om hyresgästen utsätter andra hyresgäster för störningar. Det är därför viktigt att hyresvärden tillämpar nolltolerans och går vidare med samt prövar varje enskilt fall. Det finns flera goda exempel på fastighetsägare som lyckats vråka familjer som kan kopplas till tung kriminell verksamhet, och som utsatt andra boenden för hot och våld⁵⁹, men även använt de gemensamma ytorna i fastighetsbeståndet för kriminell verksamhet⁶⁰. I vissa andra länder, exempelvis Danmark finns möjligheten att vråka hyresgäster som skapat otrygghet inom en radie på en kilometer från sin bostad⁶¹.

Aktör: Fastighetsägare.

Preventionsnivå: Tertiär.

Styrka på åtgärd: Medel.

Åtgärd: Platssamverkan

Fokus: Syftet med platssamverkan är att skapa säkra, trygga och attraktiva platser där människor bor och verkar. Även om åtgärden är en generell insats för att lyfta och förbättra ett område, så kan ett stort fokus ligga på att motverka gängkriminaliteten.

Hur fungerar det: Tillsammans med kommun, näringsidkare, polis m.fl. går fastighetsägare samman i en fristående, icke-vinstdrivande, organisation och tar gemensamt ansvar för ett lokalt avgränsat område. Genom att ta ansvar för renhållning, säkerhet, planteringar, evenemang, design, belysning, förtäring etc. kan säkerheten, tryggheten och attraktiviteten öka. Det är alltså inte en enskild insats som kommer minska gängkriminaliteten utan framgångsfaktorn är den systematiska samverkan som sker mellan lokala aktörer över en längre period.

Effektivitet: BID Sofielund i Malmö, har visat sig ha en positiv effekt på gängkriminaliteten i det lokalt avgränsade området med minskad gängrelaterad brottslighet. Enligt lokalpoliserna i området syns en ljusning i situationen med inte minst gängkriminalitet⁶².

Aktör: Fastighetsägare, polis, kommun, närings- och föreningsliv.

Preventionsnivå: Primär.

Styrka på åtgärd: Medel.

⁵⁹ Bergh, L & Börjesson, C.

⁶⁰ Sydsvik, P (2020).

⁶¹ Billing, S (2021).

⁶² BID Malmö (2019).

Åtgärd: Tipstelefon

Fokus: I många av de utsatta områdena kan det vara svårt att få reda på vad som händer och vad de boende blir utsatta för. Det finns ofta en omfattande rädsla och oro för att någon i det kriminella nätverket ska få reda på att någon berättat om vad som händer i området. Detta gör att viktig information kan utebli. Syftet med en tipstelefon är att hyresgäster anonymt ska kunna ringa in tips om händelser utan rädsla för att bli bestraffade av de kriminella. Tipsen kan sedan vara till hjälp för att göra lägesbilder och ta fram handlingsplaner. De kan även utgöra underlag för gemensamma insatser i berört område

Hur fungerar det: Fastighetsägaren bör ge de boende möjligheten att anonymt kunna tipsa om misstänkta oriktiga hyresförhållanden på ett enkelt sätt, exempelvis genom en tipstelefon. Information om hur man går till väga bör finnas synligt i trapphuset vilket också kan fungera avskräckande för de som hyr, och hyr ut, lägenheter olovligt eller på andra sätt begår brott i bostadsområdet.

Effektivitet: Genom erfarenhet från polisiär informationshantering och andra tipstelefoner går det att anta att möjligheten att lämna anonyma tips till fastighetsägare skulle öka de boendes vilja att lämna information om händelser i bostadsområdet. Det finns dock en risk att telefonen kan komma och användas som ett verktyg i motsättningar mellan olika grannar.

Preventionsnivå: Primär.

Styrka på åtgärd: Låg.

Klaner/familj/släktbaserade nätverk

Många fastighetsägarrepresentanter beskriver att det finns en problematik med familje- och släktbaserade nätverk, eller klaner, som har ett stort kriminellt inflytande i områden, med konsekvensen att boende och näringsidkare skräms till tystnad eller till och med tvingas utföra brottsliga handlingar. De släktbaserade nätverken kan fungera som andra territoriella kriminella nätverk, med den skillnaden att kärnan utgörs av en släkt.

Åtgärd: Förbjuda "riskverksamheter" i bostadsområdet

Fokus: Internationella erfarenheter visar att familje- och släktbaserade nätverk ofta är aktiva i vissa typer av verksamheter, exempelvis vattenpipskaféer, vadslagningsbyråer och nattklubbar. Det bör därför ske tydliga begränsningar kring vilka verksamheter som tillåts i bostadsområden.

Hur fungerar det: Fastighetsägaren kan genom att förbjuda dessa typer av verksamheter i sitt fastighetsbestånd, motverka att kriminella familje- och släktnätverk och klaner får fäste i den kommersiella verksamheten i området.

Effektivitet: Internationella erfarenheter visar att polisen, med goda resultat, gör tillslag i vissa typer av verksamheter där kriminella klaner är aktiva⁶³. Fastighetsägaren bör med denna vetskap arbeta proaktivt och förbjuda sådana verksamheter i området så att de kriminella klanerna inte får fäste i de kommersiella verksamheterna.

Aktör: Fastighetsägare.

Preventionsnivå: Sekundär.

Styrka på åtgärd: Låg/medel.

Åtgärd: Bakgrundskontroller på hyresgäster

Fokus: Syftet med bakgrundskontroller är att säkerställa att kriminella klanmedlemmar inte får fäste i bostadsområdet, antingen som boende eller som näringsidkare i fastighetsägarens kommersiella lokaler.

Hur fungerar det: Fastighetsägaren bör göra en grundlig bakgrundskontroll av potentiella hyresgäster eller vid ansökan om hyrning av lokaler för att säkerställa att personen inte har en tidigare känd kriminell historik som kan kopplas till familje- eller släktbaserade nätverk. Här kan professionell hjälp tas in för att öka chanserna att filtrera bort olämpliga personer.

Effektivitet: Fastighetsägarrepresentanter i utsatta områden i Sverige uppger att bakgrundskontroller är en nödvändig åtgärd för att upptäcka olämpliga näringsidkare och på så sätt förhindra att verksamheten präglas av kriminalitet kopplat till familje- och släktbaserade nätverk. Åtgärden är således endast effektiv när det gäller att förebygga att personer med känd kriminell historik upplåtes att bedriva verksamhet i fastighetsägarens kommersiella lokaler⁶⁴.

Aktör: Fastighetsägare.

Preventionsnivå: Primär.

Styrka på åtgärd: Låg.

Åtgärd: Informationsutbyte och nära samarbete med polisen

Fokus: Syftet med åtgärden är informationsutbyte och samarbete med polisen för att öka kunskapen och effektivisera insatserna mot kriminella klaner.

Hur fungerar det: Kriminella klaner är ofta verksamma i bostadsområden vilket gör att fastighetsägaren lever närmast problemen och har god kännedom om problematiken och utmaningarna. På detta sätt kan fastighetsägaren bistå med viktig information till

⁶³ Salzinger (2020).

⁶⁴ Stiftelsen Tryggare Sverige (2021).

polisen, som i sin tur kan genomföra riktade insatser mot kriminell klanverksamhet till följd av det nära samarbetet mellan aktörerna.

Effektivitet: Internationella erfarenheter visar att polisen samarbetar med flera aktörer mot de kriminella klanerna, vilket har gett goda resultat⁶⁵. Fastighetsägaren spelar därför en nyckelroll i dessa insatser, med den höga kännedomen om problematiken i sitt eget område och kan förse polisen med intelligens kring verksamheter och personer.

Aktör: Fastighetsägare.

Preventionsnivå: Sekundär.

Styrka på åtgärd: Låg.

Åtgärd: Motverka uthyrning till oseriösa hyresgäster

Fokus: Syftet med åtgärden är att motverka att fastighetsägare hyr ut lokaler till oseriösa hyresgäster och minskar risken för att kriminella etablerar sig i lokalerna.

Hur fungerar det: Tillsammans har Fastighetsägarna och Allmännyttan tagit fram en vägledning och en checklista för tryggare lokaluthyrning. Checklistan innehåller nio tydliga steg⁶⁶ som underlättar kontroll och kontraktsskrivande vid uthyrning av kommersiella lokaler.

Effektivitet: Åtgärden säkerställer att samtliga väsentliga steg följs vid uthyrning av lokal och minskar därmed risken för oseriösa hyresgäster.

Aktör: Fastighetsägare.

Preventionsnivå: Primär/sekundär.

Styrka på åtgärd: Låg.

Åtgärd: Involvera fastighetsägare i arbetet med regionala underrättelsescentra

Fokus: Erfarenheterna visar att kriminella familje- och släktbaserade nätverk ofta är involverade i många olika typer av verksamheter, exempelvis fotbollsklubbar, föreningar, olika samhällsinsatser där stöd ges, restauranger, lokala butiker, barbershoppar, bilhandel, bilverkstäder m.m.

Hur fungerar det: I Sverige finns olika former av samverkansforum som arbetar med att hitta och utreda den legala verksamheten hos olika former av kriminella organisationer, exempelvis så kallade regionala underrättelsescentra (Ruc). Här skulle fastighetsägarna kunna vara en viktig samverkanspart, dels som uppgiftslämnare, dels som ägare av lokaler som dessa grupper behöver för sina verksamheter. Ett gemensamt

⁶⁵ Salzinger (2020).

⁶⁶ Fastighetsägarna (2020).

samarbete skulle också kunna motverka att de kriminella strukturerna får fäste i den kommersiella verksamheten i området.

Effektivitet: Internationella erfarenheter visar att polisen, med goda resultat, gör tillslag i vissa typer av verksamheter där kriminella familje- och släktbaserade är aktiva⁶⁷. Fastighetsägaren bör med denna vetskap arbeta proaktivt och förbjuda sådana verksamheter i området så att de kriminella nätverken inte får fäste i de kommersiella verksamheterna.

Aktör: Fastighetsägare.

Preventionsnivå: Sekundär.

Styrka på åtgärd: Låg.

Narkotikahandel

I Sverige finns idag ett stort antal drogsener med öppen narkotikahandel i både det offentliga rummet och i trapphus och andra gemensamma utrymmen i fastigheter. Detta medför en stor otrygghet för de som bor, vistas och verkar i dessa områden. Otryggheten begränsar också människor i deras vardag och i de beslut som de väljer att fatta, eller inte fatta.

Åtgärd: Kamerabevakning

Fokus: Syftet med kamerabevakningen är att öka risken för upptäckt och därmed förebygga öppen narkotikahandel.

Hur fungerar det: Kamerabevakningen har en potentiellt avskräckande effekt då den ökar risken för upptäckt och identifiering samt tillför bevismaterial som kan användas vid en eventuell rättsprocess. Den stärkta formella sociala kontrollen som kamerabevakning innebär kan således ha en positiv effekt mot narkotikahandeln i bostadsområden. Det ska noteras att kamerabevakningen kan flytta den öppna narkotikahandeln till mer stängda scener som t.ex. trapphus eller källarlokalerna. Kamerabevakning ska därför ses som ett komplement till andra åtgärder som fastighetsägare och polisen kan göra i ett område för att minska brottsligheten och öka tryggheten.

Effektivitet: Kamerabevakning har i internationella studier visat sig ha en signifikant effekt på brottslighet när den implementerats i bostadsområden och störst effekt återfinns i relation till narkotikabrott. Studierna konstaterar också att kamerabevakning har störst effekt när den genomförs tillsammans med andra brottsförebyggande- och trygghetsskapande åtgärder. Det finns även svenska studier som visar på positiva effekter av kameraövervakning mot den öppna droghandeln⁶⁸.

⁶⁷ Salzinger (2020).

⁶⁸ Kronkvist, K., Nordqvist S. & Ivert A-K. (2019).

I intervjuer med fastighetsägarrepresentanter i särskilt utsatta områden i Sverige framgår att den generella bilden av kamerabevakning som en åtgärd mot narkotikahandel är positiv, där intervjupersonerna menar att kamerorna har haft en effekt på narkotikahandeln och fungerat förebyggande⁶⁹.

Aktör: Fastighetsägare och polis.

Preventionsnivå: Primär/sekundär.

Styrka på åtgärd: Hög.

Åtgärd: Tillföra aktiviteter i det offentliga rummet

Fokus: Åtgärden syftar till att säkerställa en bra mix av människor i det offentliga rummet för att på så sätt motverka att platsen präglas av och tas över av enskilda individer eller grupper som ägnar sig åt öppen narkotikahandel.

Hur fungerar det: Genom att programmera det offentliga rummet och tillföra funktioner och aktiviteter skapas förutsättningar för att olika människor ska vilja och kunna vistas på platsen. En ökad närvaro av olika grupper, yngre och äldre samt kvinnor och män, stärker den informella sociala kontrollen vilket motverkar användningen av det offentliga rummet som en plats för öppen narkotikahandel.

Effektivitet: Det finns god evidens att tillförandet av funktioner och aktiviteter i det offentliga rummet i syfte att skapa en bra mix av människor har en god effekt på kriminalitet och narkotikahandel och även bidrar till en ökad trygghet. Här finns många exempel runt om i världen som visar på både affärsnytta och samhällsnytta med att arbeta med platssamverkan och placemaking för att på så sätt tillföra funktioner och aktiviteter i det offentliga rummet⁷⁰.

Aktör: Fastighetsägare, kommun, näringsliv och föreningar.

Preventionsnivå: Primär.

Styrka på åtgärd: Hög.

Åtgärd: Informationskampanj om satsningar mot narkotikabrott.

Fokus: Informationskampanjen tydliggör förbudet mot narkotikahandel och påtalar riskerna för polisingripande vid försäljning och köp.

Hur fungerar det: Informationen ökar medvetenheten om riskerna för polisingripande bland både köpare och säljare, samt innebär en större ansträngning för potentiella köpare då de måste söka sig till mer riskfyllda platser och marknader.

⁶⁹ Stiftelsen Tryggare Sverige (2021).

⁷⁰ Project for Public Spaces (2021).

Effektivitet: Åtgärden har använts i internationella satsningar med fokus på att motverka den öppna droghandeln i bostadsområden. Åtgärden är emellertid ofta en del av en större insats tillsammans med andra åtgärder varför det är svårt att mäta effektiviteten för denna metod. Den bör därför ses som ett komplement till andra åtgärder i ett större sammanhang⁷¹.

Aktör: Fastighetsägare, kommun och polis.

Preventionsnivå: Primär.

Styrka på åtgärd: Låg.

Åtgärd: Begränsa parkeringsmöjligheter och minska trafikflöden

Fokus: Syftet med att begränsa parkeringsmöjligheter och minska trafikflöden med fordon för utomstående till fastighetsbeståndet är att försvåra för köpare som tar sig till drogmarknaden. Bakgrunden är att en stor del av droghandeln i bostadsområden sker vid vägar och parkeringar från bilar.

Hur fungerar det: Genom att begränsa framkomligheten tvingas köpare parkera sina fordon längre bort från fastighetsbeståndet, vilket innebär en ökad risk för upptäckt eftersom de har längre väg att gå och fler människor att passera. Åtgärden kan dock påverka och irritera legitima besökare i bostadsområdet samt begränsa framkomligheten för blåljuspersonal. Åtgärden kan också ge intrycket av ett instängt område med få flyktvägar vilket kan få de boende att känna sig otrygga. Det kan också leda till en minskad social kontroll i området eftersom långsamt körande bilar både är trygghetsskapande och utövar social kontroll. Innan åtgärden införs bör därför en övervägning göras utifrån områdets behov, utformning och övriga lokala förutsättningar.

Effektivitet: Det finns internationell evidens att införandet av boendeparkering, som en ensam åtgärd, eller i kombination med avstängda gator som leder in till platsen där öppen droghandel förekommer, har en positiv brottsförebyggande effekt på narkotikahandeln i bostadsområden⁷².

Aktör: Fastighetsägare och kommun.

Preventionsnivå: Primär.

Styrka på åtgärd: Medel.

Åtgärd: Motverka "cuckooing"

Fokus: "Cuckooing" är en engelsk benämning på ett brott där gängkriminella och /eller narkotikahandlare tar över utsatta personers bostäder för att kunna använda det som en

⁷¹ ASU Center for Problem-Oriented Policing (2021).

⁷² ASU Center for Problem-Oriented Policing (2021).

bas för narkotikahandel. Att vara vaksam på eventuella tecken på att detta förekommer i bostadsområdet syftar till att upptäcka dessa brott. I Sverige förekommer det att kriminella tar över och använder exempelvis källarförråd eller andra lokaler som en bas för sin narkotikahandling. Att motverka ”cuckooing” kan därmed innebära att även sådana fall upptäcks.

Hur fungerar det: Genom att vara uppmärksam på följande tecken i bostadsområdet, kan ”cuckooing” upptäckas och misstänkta fall utredas vidare.

- En ökning av människor som ansluter till och lämnar en lägenhet eller lokal.
- Människor som kommer och går vid udda tider i anslutning till en lägenhet eller lokal.
- Okända personer som ringer på dörrklockan för att komma in i en fastighet.
- En ökning av bilar eller cyklar utanför fastigheten.
- Tecken på droganvändning i anslutning till fastigheten eller lägenheten eller lokalen.
- Ökad nedskräpning utanför lägenheten eller lokalen.
- Andrahandsuthyrning.

Effektivitet: Att vara vaksam på eventuella tecken på att cuckooing förekommer i området kommer att öka chansen att upptäcka sådana fall.

Aktör: Fastighetsägare och polis.

Preventionsnivå: Primär.

Styrka på åtgärd: Låg.

Häng i gemensamma utrymmen

Ett återkommande problem som många fastighetsägare beskriver är att personer uppehåller sig i gemensamma utrymmen som trapphus, källare och garage. Hänget är inte nödvändigtvis kopplat till kriminell verksamhet men bidrar till otrygghet för personer som bor, vistas och verkar i området. I de flesta fall är det unga män som tar över platserna och är högljudda och utåtagerande med konsekvensen att andra användargrupper, exempelvis äldre och kvinnor, drar sig för att vistas på dessa platser. Detta leder lätt till en negativ spiral där den sociala kontrollen minskar, vilket skapar anonymitet och en ökad risk för brott och ordningsstörningar.

Åtgärd: Trygga Trappan

Fokus: Trygga Trappan är en arbetsmetod som utformats i syfte att motverka ”trapphäng” bland ungdomar.

Hur fungerar det: Metoden går ut på att begränsa tillträdet till fastigheternas olika utrymmen med hjälp av sektionering och lås, ofta i form av elektroniska nyckelbrickor. Vidare ska det också finnas tydliga skyltar i trapphusen med information om att det

råder förbud för obehöriga att vistas i fastigheten och att olaga intrång polisanmäls. En annan del i arbetet är att polisen prioriterar en hög närvaro i området och genomför regelbundna kontroller i trapphus där datum och namn på obehöriga personer registreras. Vid upprepad överträdelse upprättar polisen en anmälan om olaga intrång.

Effektivitet: Arbetsmetoden visar på en god effekt beträffande de boendes trygghet kopplat till ungdomsgång i trapphus. I en enkätundersökning som Polismyndigheten genomförde år 2018 svarade 89,5% av de boende att hänget minskat i trappuppgångar där metoden implementerats. Undersökningen visade även att otryggheten minskat från 84% till 48% efter att arbetsmetoden börjat användas⁷³.

Aktör: Fastighetsägare, polis och hyresgäster.

Preventionsnivå: Sekundär.

Styrka på åtgärd: Medel.

Åtgärd: Smarta aktiva sensorer

Fokus: Övervakning och åtgärd med smarta uppkopplade sensorer och boende som rapporterar in avvikelser.

Hur fungerar det: Metoden går ut på att övervaka platser i realtid med hjälp av smarta uppkopplade sensorer som detekterar när händelser utöver det normala inträffar. Åtgärden görs helt utan att hantera personuppgifter. Metoden omfattar även information från boende och personal som digitalt och strukturerat rapporterar in när de upplever otrygghet eller ser avvikelser i fastigheten. Informationen används för att i realtid styra trygghetsfaktorer (väktare, fältassistenter, nattvandrare, osv.) och riktade insatser till de platser som behöver mest åtgärder just nu. Informationen används även för att i realtid visualisera och skapa insikter om varför, var och när det är otryggt i området samt för att mäta om det blivit tryggare i området.

Effektivitet: Metoden används på flera håll i landet och den generella bedömningen från fastighetsägarrepresentanter är att den ger en mycket god effekt. Särskilt i den meningen att häng i grupp minskar och att även skadegörelser reduceras på de platser där övervakningen sker, vilket även medför att övriga hyresgäster känner sig tryggare.

Aktör: Fastighetsägare.

Preventionsnivå: Sekundär.

Styrka på åtgärd: Låg.

⁷³ Nezirevic & Nilsson (2018).

Åtgärd: Högfrekvenslarm

Fokus: Högfrekvenslarm ("Mosquito buzzers") kan användas som en åtgärd i syfte att motverka ungdomshäng i gemensamma utrymmen i fastigheter, något som ofta leder till otrygghet och andra störningar.

Hur fungerar det: Högfrekvenslarmet sänder ut ett obehagligt ljud som påverkar och motverkar långvarig vistelse i ett utrymme. Ljudet är i en frekvens som normalt sett inte uppfattas av personer över 25 år vilket gör att det främst påverkar ungdomar. Det är viktigt att tänka på att högfrekvenssignalen inte bör aktiveras omedelbart när sensorn detekterar mänsklig aktivitet i utrymmet, utan att den aktiveras först efter några minuter för att säkerställa att åtgärden påverkar de som stannar kvar en längre tid och inte de hyresgäster som har legitima skäl att befinna sig på platsen.

Effektivitet: Metoden används på flera håll i landet och den generella bedömningen från fastighetsägarrepresentanter är att högfrekvenslarm ger en mycket god effekt, i den meningen att häng i grupp minskar på den plats där larmet är uppsatt, och att övriga hyresgäster därmed känner sig tryggare⁷⁴. En svensk studie⁷⁵ visar emellertid att den här typen av åtgärder ofta genomförs i kombination med andra brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder, vilket gör det svårt att bedöma åtgärdens effektivitet.

Aktör: Fastighetsägare.

Preventionsnivå: Sekundär.

Styrka på åtgärd: Låg.

Åtgärd: Klassisk musik

Fokus: Utöver högfrekvenslarm är klassisk musik en åtgärd som kan tillämpas i syfte att motverka häng i gemensamma utrymmen i fastigheter.

Hur fungerar det: Högtalare som spelar upp klassisk musik installeras på de platser som tagits över eller domineras av ungdomar eller unga män. Musiken skapar en miljö som stör ut dessa grupperingar och minskar häng och ordningsstörningar.

Effektivitet: Enligt en svensk studie används metoden på flera håll i landet och är vanligast i parkeringshus och garage där det finns problematik med ungdomshäng. Den generella bedömningen från fastighetsägarrepresentanter är att metoden ger en god effekt i den meningen att häng i grupp minskar på den plats där musiken spelas, och att övriga hyresgäster därmed känner sig tryggare. En annan positiv effekt är att äldre besökare uppskattar den klassiska musiken och tycker att det är ett trevligt inslag i rummet⁷⁶. Studien visar emellertid att den här typen av åtgärd, precis som högfrekvenslarm, ofta genomförs i kombination med andra brottsförebyggande och

⁷⁴ Stiftelsen Tryggare Sverige (2021).

⁷⁵ Nilsson & Karström (2020).

⁷⁶ Stiftelsen Tryggare Sverige (2021).

trygghetsskapande åtgärder, vilket gör det svårt att mäta den enskilda åtgärdens effektivitet, men de som intervjuats i studien menar att åtgärden har haft önskad effekt.

Internationella erfarenheter visar att metoden har en lovande effekt. I London har införandet av klassisk musik i väntsalar och biljetthallar i tunnelbanan haft en god effekt för att komma till rätta med ungdomar som hänger och bidrar till otrygghet. Även olika typer av brott har minskat sedan införandet av klassisk musik, som emellertid infördes i samband med andra typer av brottsförebyggande åtgärder, detta gör det svårt att avgöra vilken effekt metoden har haft på brottsligheten⁷⁷.

Aktör: Fastighetsägare.

Preventionsnivå: Sekundär.

Styrka på åtgärd: Medel.

Åtgärd: Sektionering av gemensamma utrymmen

Fokus: Sektionering av gemensamma utrymmen syftar till att motverka att obehöriga tar sig in eller uppehåller sig i trapphus, källare, garage etc.

Hur fungerar det: Fastighetens gemensamma utrymmen sektioneras för att begränsa tillgången och behörigheten till källar- och förrådsutrymme etc., så att endast de som bor i det aktuella trapphuset har tillträde till dessa utrymmen. Det innebär att en hyresgäst inte ska ha tillgång till andra trapphus eller källar- och förrådsutrymmen än det som är kopplat till det egna trapphuset. Tanken bakom åtgärden är att det ska motverka att okända personer uppehåller sig i ett fastighetsbestånd. Åtgärden gör också att hyresgästerna lättare kan identifiera obehöriga i de gemensamma utrymmena och rapportera detta till fastighetsägaren.

Effektivitet: Fastighetsägarrepresentanter i utsatta områden i Sverige uppger att åtgärden har en bra effekt om den kombineras med andra brottsförebyggande- och trygghetsskapande åtgärder⁷⁸.

Aktör: Fastighetsägare.

Preventionsnivå: Primär.

Styrka på åtgärd: Låg.

Åtgärd: Elektroniskt passersystem

Fokus: Att införa ett elektroniskt passersystem i fastigheten syftar till att begränsa att obehöriga uppehåller sig i fastigheterna. Systemet ger också fastighetsägarna bättre kontroll över när och vilka hyresgäster som använder de gemensamma utrymmena.

⁷⁷ Leonardz (2005).

⁷⁸ Stiftelsen Tryggare Sverige (2021).

Hur fungerar det: Ett elektroniskt passersystem, eller taggsystem, används i stället för mekaniska nycklar och ställs in så att endast den hyresgäst som är kopplad till taggen har tillgång till trapphuset och de gemensamma utrymmena som är kopplade till trapphuset. Med ett elektroniskt passersystem finns också möjligheten att stänga av åtkomsten till vissa utrymmen, exempelvis förråd eller tvättstuga, efter ett visst klockslag. Det går också att ha olika behörighetsnivåer där exempelvis ungdomar endast kan komma in i porten, men inte har tillgång till övriga gemensamma utrymmen. Eftersom insatsen även kan identifiera personer som använder passagen minskar anonymitet och känslan av social kontroll ökar.

Effektivitet: Fastighetsägarrepresentanter i utsatta områden i Sverige uppger att åtgärden kan ge en bra effekt. Däremot finns risken att taggarna lånas ut av hyresgästerna till obehöriga, eller att de kopieras. Därför bör det säkerställas att taggarna är kopieringsskyddade och att åtgärden implementeras tillsammans med andra relevanta åtgärder för att ge en önskvärd effekt⁷⁹.

Aktör: Fastighetsägare.

Preventionsnivå: Primär.

Styrka på åtgärd: Låg.

Inbrott/olaga intrång

Inbrott, men framför allt olaga intrång, beskrivs ofta som en ”bieffekt” av problematiken med häng bland unga män och sker när grupperingarna söker sig till källare, förråd, tvättstugor och andra platser de kan uppehålla sig på. I vissa fall är brotten kopplade till gängkriminaliteten och förvaring av vapen eller narkotika.

Åtgärd: Kamerabevakning

Fokus: Kamerabevakning är en teknisk åtgärd avsedd att öka den formella sociala kontrollen och används i det brottsförebyggande arbetet genom att öka risken för upptäckt av gärningspersoner och därmed fungera avskräckande.

Hur fungerar det: Kamerabevakning kan minska brottsligheten genom att fungera avskräckande för potentiella gärningspersoner eftersom de medvetandegörs om risken för upptäckt. Samtidigt kan kamerabevakning indirekt uppmana allmänheten till att vidta försiktighetsåtgärder på den plats där kameror är uppsatta. Detta kan skapa en mer vaksam allmänhet vilket i sin tur kan bidra till att avvikande beteenden synliggörs i större utsträckning. Åtgärden kan även fungera som en signal om att någon bryr sig om området och aktivt verkar för att åtgärda de problem som finns. Detta kan uppmuntra till mer engagemang bland invånarna och således öka gemenskapen och den informella

⁷⁹ Stiftelsen Tryggare Sverige (2021).

sociala kontrollen. En följd av detta kan också vara att benägenheten att anmäla brott eller rapportera in ordningsstörningar ökar.

Effektivitet: Forskningen visar att kamerabevakning kan minska brottsligheten, i synnerhet brott kopplat till fastigheter. Forskningen visar också att åtgärden blir mer effektiv om den kombineras med bra/förbättrad belysning⁸⁰. Det är samtidigt viktigt att potentiella gärningspersoner görs medvetna om kamerabevakningen genom exempelvis skyltning och synlighet för att åtgärden ska ha en förebyggande effekt.

Aktör: Fastighetsägare, polis.

Preventionsnivå: Primär/sekundär.

Styrka på åtgärd: Hög.

Åtgärd: Belysning

Fokus: Förbättrad belysning fungerar både som en brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärd. När det gäller inbrott/olaga intrång bidrar bra belysning till ökad upptäcktsrisk vilket minskar möjligheter och viljan till att begå brott. Bra belysning kan dessutom öka förutsättningarna för omgivningen att identifiera gärningspersoner som begår brott samt skapa förutsättningar för att gärningspersoner syns på eventuell inspelning från kameror.

Hur fungerar det: Förbättrad belysning kan reducera inbrott och olaga intrång genom att gärningspersonerna känner sig iakttagna och därmed upplever att riskerna att bli upptäckta är större, detta kan medföra att de avstår från att begå det planerade brottet. Bra belysning gör det möjligt att se vilka personer som uppehåller sig i fastigheter och i det offentliga rummet. Detta kan leda till en förbättrad naturlig övervakning (social kontroll) vilket kan fungera avskräckande för potentiella gärningspersoner. Att installera bra belysning kan även skicka en signal till de boende om att satsningar görs i bostadsområdet, vilket leder till att de boende bryr sig mer om sitt grannskap och följaktligen är mer benägna att vidta åtgärder som kan leda till att brottsligheten minskar.

Effektivitet: Studier visar att förbättrad belysning reducerar brottslighet kopplat till fastigheter, inklusive inbrott, med i genomsnitt 21%, i jämförelse med områden utan förbättrad belysning. Effekten är alltså störst om satsningar på belysning görs på platser där belysningen initialt är dålig⁸¹.

Aktör: Fastighetsägare, kommun.

Preventionsnivå: Primär.

Styrka på åtgärd: Medel.

⁸⁰ College of policing. (2015).

⁸¹ College of policing. (2015).

Åtgärd: Grannsamverkan

Fokus: Grannsamverkan syftar till att minska brottsligheten genom att involvera boende i aktiviteter som främjar säkerhet och trygghet och hjälper till att upptäcka brott.

Hur fungerar det: Grannsamverkan syftar till att avskräcka från inbrott eller olaga intrång genom att öka gärningspersonernas medvetenhet om den stora andelen engagerade boende som håller koll på området och rapporterar om misstänkt aktivitet. Samtidigt ökar i många fall grannsamverkan de boendes sammanhållning och därmed även effektiviteten av den informella sociala kontrollen. Grannsamverkan underlättar för upptäckt genom att öka uppmärksamheten hos grannarna och genom en mer effektiv kommunikation mellan allmänheten och polisen.

Effektivitet: Det finns forskning som visar att grannsamverkan är en metod som minskar inbrott och olaga intrång⁸².

Aktör: Fastighetsägare, polis.

Preventionsnivå: Primär.

Styrka på åtgärd: Medel.

Åtgärd: Förstärkt skalskydd

Fokus: Syftet med förstärkt skalskydd i form av exempelvis säkerhetsdörrar, lås och fönstergaller är att försvåra för inbrott och olaga intrång genom att ge ett bra skydd mot angrepp.

Hur fungerar det: Förstärkt skalskydd innebär att en fastighets omslutningsyta i form av exempelvis väggar, dörrar och fönster förstärks med lämpligt mekaniskt inbrottskydd mot yttre försök till inbrott och olaga intrång. Det finns certifierade skalskyddsprodukter vars motståndskraft är testat mot yttre angreppsförsök. Stöldskyddsföreningens regler för mekaniskt inbrottskydd (SSF 200) innehåller krav som inbrottskyddande produkter bör uppfylla. För att ett skalskydd ska fungera både brottsförebyggande och trygghetsskapande bör skalskyddet vara väl integrerat. Galler för fönster eller utanpåliggande jalousier är ofta brottsförebyggande men skapar i vissa fall otrygghet då signalvärdet blir att platsen måste skyddas till varje pris och således att det sker många brott i området.

Effektivitet: Internationella erfarenheter visar att de fastigheter som bland annat installerat förstärkt skalskydd ser en minskning av inbrott med upp till 90% för nyproducerade fastigheter och 60% i befintliga fastigheter⁸³.

Aktör: Fastighetsägare.

⁸² College of policing. (2015).

⁸³ Grönlund, B. (2016).

Preventionsnivå: Primär.

Styrka på åtgärd: Hög.

Häng i det offentliga rummet

Precis som häng i gemensamma utrymmen, är hänget bland framför allt unga män i det offentliga rummet oftast säsongbundet och sker under de varmare månaderna på året, exempelvis vid grillplatser, lekplatser, eller där det i övrigt är bekvämt att sitta.

Hänget är inte nödvändigtvis kopplat till kriminell verksamhet. Otryggheten som skapas på grund av hänget beror snarare på den bristande mixen av människor på platserna där det förekommer. I de flesta fall är det unga män som tar över platserna och är högljudda och utåtagerande. Konsekvensen blir emellertid att andra användargrupper, exempelvis äldre och kvinnor, drar sig för att vistas på dessa platser. Detta leder lätt till en negativ spiral där den sociala kontrollen minskar, vilket skapar förutsättningar för anonymitet och en ökad risk för brott och ordningsstörningar.

Åtgärd: Områdes- eller trygghetsvärdar etc.

Fokus: Syftet med områdes- eller trygghetsvärdar är att verka trygghetsskapande i området genom öka den sociala kontrollen i form av ökad lokal närvaro och synlighet i området samt jobba uppsökande och relationsskapande med de boende.

Hur fungerar det: Genom den lokala närvaron och ökad social kontroll kan avvikande beteende som störande och otrygghetsskapande häng bland yngre män och/eller ungdomar motverkas. Vårdarna kan genom sin närvaro öka tryggheten för övriga boende vilket kan uppmuntra till större användning av det offentliga rummet och därmed en bättre mix av människor vilket ytterligare ökar den sociala kontrollen och motverkar avvikande beteende.

Effektivitet: En svensk studie visar att områdes- eller trygghetsvärdar i kombination med strukturerad samverkan kring ett område ger en positiv effekt mot otrygghetsskapande häng i det offentliga rummet. Studien visar att när dokumenterade insatstimmar ökar i ett område så minskar också antalet rapporter om otrygghetsskapande samling av personer⁸⁴. En internationell studie visar att en form av trygghetsvärdar som använts i ett bostadsområde i Nederländerna haft en positiv effekt på störande häng i det offentliga rummet⁸⁵.

Att döma av fastighetsägarrepresentanterna är denna åtgärd effektiv mot häng och ordningsstörningar i det offentliga rummet. Nyckeln är att områdes- eller trygghetsvärdarna är aktiva och jobbar efter ordinarie arbetstider, dvs. kvällar när den sociala kontrollen i regel minskar⁸⁶.

⁸⁴ Fahlgren, Hellfeldt & Andershed (2018).

⁸⁵ Dutch Ministry of Justice (1992).

⁸⁶ Stiftelsen Tryggare Sverige (2021).

Aktör: Fastighetsägare, bevakningsbolag.

Preventionsnivå: Primär.

Styrka på åtgärd: Hög.

Åtgärd: Placemaking

Fokus: Åtgärden syftar till att få en mix av människor i användandet av det offentliga rummet genom att tillföra aktiviteter, och på så sätt motverka att platsen präglas och tas över av individer eller grupper som skapar otrygghet för övriga i ett bostadsområde.

Hur fungerar det: Genom att tillföra platser, ytor och funktioner i den offentliga miljön där en mix av användare, med unga och äldre, kvinnor och barn, boende och besökare, kan vistas och ägna sig åt olika (lagliga) aktiviteter, kan det motverka att det offentliga rummet tas över av unga män i grupp och sprider otrygghet för de andra boende i området. För att åtgärden ska nå målgruppen och ha en positiv effekt, är det viktigt att de boende är involverade i valet av aktiviteter och utformningen av platsen för att känna delaktighet och att de framför allt är villiga att delta i de olika aktiviteterna.

Effektivitet: Det finns god evidens att tillförandet av funktioner och aktiviteter i det offentliga rummet i syfte att skapa en mix av människor har en god effekt på tryggheten i ett område och bidrar till att platsen används av en mix av människor och på så sätt trycker undan de störande hängen bland unga män i grupp. Ett klassiskt exempel är Bryant Park i centrala New York, som präglades av hög kriminalitet och narkomaner som tagit över området, men som idag är en blomstrande, trygg plats som lockar många turister⁸⁷.

Aktör: Fastighetsägare, kommun.

Preventionsnivå: Primär.

Styrka på åtgärd: Hög.

Åtgärd: Kamerabevakning

Fokus: Syftet med kamerabevakning är att öka tryggheten på de platser där det förekommer otrygghetsskapande häng i grupp bland yngre män.

Hur fungerar det: Kamerabevakningen stärker den formella sociala kontrollen och kan öka tryggheten för de boende i området genom att ge de känslan av att de är under uppsikt om något skulle hända och uppmuntra till ett större och mer frekvent nyttjande av området. På samma sätt kan trygghetskamerorna ha en effekt på grupphänget och förebygga ordningsstörande beteende med vetskapen om att platsen övervakas. På sikt kan detta leda till en större trygghet vid användningen av det offentliga rummet.

⁸⁷ Future Place Leadership, LINK arkitektur & Stiftelsen Tryggare Sverige (2020).

Effektivitet: Flertalet fastighetsägarrepresentanter uppger att trygghetskameror kan ge en bra effekt mot otryggheten i det offentliga rummet men att det oftast inte används som ett förstahandsalternativ, utan sätts endast upp ifall andra åtgärder inte har hjälpt⁸⁸.

Aktör: Fastighetsägare.

Preventionsnivå: Primär/sekundär.

Styrka på åtgärd: Låg.

Brister i kommunikation

Många fastighetsägare beskriver att det kan vara svårt att få till en god kommunikation med de boende. Språkbarriärerna i de utsatta områdena gör att fastighetsägarna har svårt att nå de boende med viktig information. Detta försvårar möjligheten att skapa goda relationer, vilket är en viktig del för att de boende ska känna sig trygga. Ofta råder det också många gånger en tystnadskultur i utsatta områdena som gör att fastighetsägare inte får information om kriminell verksamhet eller egen utsatthet från de boende. Flera avstår också från att anmäla brottslighet eller skadegörelse eftersom de känner sig utsatta och upplever en större risk för hämnd eller hot.

Åtgärd: Flerspråkig personal

Fokus: Syftet med flerspråkig personal är att nå ut med muntlig information till de boende som inte behärskar det svenska språket.

Hur fungerar det: I många av de utsatta områdena finns det boende som inte behärskar det svenska språket och därmed bildas en språkbarriär mellan fastighetsägare och boende. Att som fastighetsägare anställa flerspråkig personal gör att det blir lättare att nå ut med information till fler. Det innebär även en närmare, positiv kontakt med de boende vilket skapar både förtroende och tillit.

Effektivitet: Fastighetsägarrepresentanter i utsatta områden i Sverige uppger att en flerspråkig personal är en stor tillgång i deras arbete och underlättar spridning av information och skapar bättre relationer till de boende⁸⁹.

Aktör: Fastighetsägare.

Preventionsnivå: Primär.

Styrka på åtgärd: Låg.

⁸⁸ Stiftelsen Tryggare Sverige (2021).

⁸⁹ Stiftelsen Tryggare Sverige (2021).

Åtgärd: Piktogram

Fokus: Piktogram kan användas i informationsgivande syfte och riktar sig till de som inte behärskar det svenska språket eller har svårigheter med läsning och därmed inte kan ta till sig skriftlig information.

Hur fungerar det: Ett piktogram är en symbol eller ett skrivtecken som representerar ett objekt eller begrepp genom en förenklad illustration. Piktogram används för att förmedla information på ett tydligt, snabbt och direkt sätt, allt för att överbrygga eventuella språkbarriärer.

Effektivitet: Användningen av piktogram är ingen åtgärd som ensamt kommer ha en effekt på utmaningarna med kommunikation, men kan med fördel implementeras tillsammans med andra åtgärden för att stärka effekten. Flertalet fastighetsägare uppger att de använder sig av piktogram i exempelvis miljöhus, trapphus och källare och att det uppskattas av hyresgästerna⁹⁰.

Aktör: Fastighetsägare.

Preventionsnivå: Primär.

Styrka på åtgärd: Låg.

Åtgärd: Boendedialoger

Fokus: Syftet är att genom informationsdelning och positiva dialoger skapa en god relation till de boende samt öka delaktigheten i området och öka intresset och förståelsen för det arbete som bedrivs av fastighetsägaren. Detta är något som på sikt kan stärka tilliten och därmed minska tystnadskulturen och öka anmälningsbenägenheten.

Hur fungerar det: Fastighetsägarrepresentanter ska ha en lokal närvaro i bostadsområdet olika tider av dygnet och arbeta med att ha positiva dialoger med de boende. Stor vikt läggs på personalens sociala förmåga för att kunna bygga förtroende och tillit. En förutsättning för insatsen är att de boende känner igen värdarna och att värdarna känner igen de boende. Genom att tala om för de boende om vad de gör och vad syftet är, och få de delaktiga i det trygghetsskapande arbetet, kan det leda till att anmälningsbenägenheten ökar.

Effektivitet: Arbetssättet har enligt fastighetsägarrepresentanter visat sig ha en god effekt på samarbetsviljan och anmälningsbenägenheten i utsatta områden i Sverige⁹¹.

Aktör: Fastighetsägare.

Preventionsnivå: Primär.

Styrka på åtgärd: Låg.

⁹⁰ Stiftelsen Tryggare Sverige (2021).

⁹¹ Stiftelsen Tryggare Sverige (2021).

Skadegörelse

Skadegörelse beskrivs ofta som en ”biffekt” av problematiken med häng bland unga män. Skadegörelse sker i störst utsträckning inne i fastigheterna, där spår av hängen framgår i form av brytmärken på dörrar och sönderslagna fönsterrutor för att få åtkomst till utrymmen i exempelvis källare. Skadegörelse kan också förekomma på objekt i det offentliga rummet, ofta på platser där ungdomar uppehåller sig, exempelvis vid en parklek eller grillplats.

Åtgärd: Arbeta enligt teorin om Broken Windows

Fokus: Syftet med arbetssättet är förebygga brott och ordningsstörningar som skadegörelse innan det trappas upp. En plats som inte har en god förvaltning sänder signaler om att ingen bryr sig om området och riskerar att förvärra situationen.

Hur fungerar det: Att snabbt och systematiskt åtgärda och sanera skadegörelse sänder signaler om ägandeskap och ansvar. Det visar att någon aktivt förvaltar och bryr sig om platsen, vilket gör att risken för antisocialt beteende minskar. Inom ramen för detta arbetssätt kan fastighetsägaren underlätta snabb upptäckt genom att exempelvis ha tydlig information om rutiner, inklusive telefonnummer, för felanmälan av skadegörelse. Ett tekniskt hjälpmedel kan vara att utveckla en felanmälanfunktion i form av exempelvis en mobil applikation eller hemsida för en snabbare och enklare inrapportering av skadegörelse.

Effektivitet: Att arbeta systematiskt med att sköta renhållning och reparation av skadegörelse har visat sig ha goda resultat på omfattningen av problematiken. Ett klassiskt exempel är New York som i början på 1990-talet präglades av hög kriminalitet, oordning och otrygghet, men efter ett antal reformer, där bland annat detta arbetssätt infördes, lyckades de minska problematiken med bland annat skadegörelse⁹².

Aktör: Fastighetsägare.

Preventionsnivå: Primär.

Styrka på åtgärd: Hög.

Åtgärd: Sociala insatser

Fokus: Syftet med insatsen är att minska skadegörelse genom att fastighetsägare har en lokalt närvarande personal som aktivt arbetar med att bygga relationer och förtroende med boende och näringsidkare i området.

Hur fungerar det: Denna typ av insats innebär att fastighetsskötare, vid sidan av sina traditionella arbetsuppgifter, också fokuserar på att vara mer synliga i den offentliga

⁹² Kelling & Coles (1997).

miljön och ha dialoger med boende och näringsidkare. Rollen kan alltså mer liknas vid en områdes- eller trygghetsvärd och syftar till att skapa förtroende mellan fastighetsägare och de boende vilket kan leda till ökad trygghet och mindre benägenhet för att begå brott.

Effektivitet: En utländsk studie visar på en minskning på cirka 20% hos de boende som klagade på skadegörelse i området efter införandet av fastighetsskötare vars arbetsuppgifter präglas av synlighet i utemiljön och dialoger med de boende⁹³.

Aktör: Fastighetsägare.

Preventionsnivå: Primär.

Styrka på åtgärd: Medel.

Åtgärd: Resistent material

Fokus: Syftet med att ha resistent material mot klotter och skadegörelse är att öka motståndskraften mot dessa typer av angrepp genom att försvåra utförandet för gärningspersonerna samt underlätta sanering.

Hur fungerar det: Genom att använda resistent material vid de platser som är i risk att utsättas för skadegörelse, innebär det en ökad ansträngning för gärningspersonerna att exempelvis krossa ett okrossbart glas, klottra på ett material som gör det svårt för färgen att få fäste, eller bränna upp material som är flamskyddat. Det resistenta materialet kan även göra så att skadegörelsen eller klottret syns mindre och ger färre skador när det väl sker, vilket gör att det blir enklare och billigare att reparera eller sanera.

Effektivitet: Det resistenta materialet innebär en ökad ansträngning för gärningspersonerna vilket på sikt kan minska mängden skadegörelse. Fastighetsägarrepresentanter uppger att det resistenta materialet kan underlätta deras förvaltning, men att det är svårt att avgöra om det har en positiv effekt på antalet skadegörelser i området⁹⁴.

Aktör: Fastighetsägare.

Preventionsnivå: Sekundär.

Styrka på åtgärd: Låg.

Nedskräpning

Nedskräpning och problem vid sophantering i de utsatta områdena är andra problem som leder till otrygghet i bostadsområdena. Ett område som präglas av nedskräpning och oordning, signalerar bristande förvaltning och en avsaknad av någon som bryr sig om området, vilket kan skapa otrygghet, i enlighet med den klassiska kriminologiska

⁹³ Dutch Ministry of Justice (1992).

⁹⁴ Stiftelsen Tryggare Sverige (2021).

teoribildningen ”Broken Windows”. Problematiken innebär också stora ökade förvaltningskostnader för fastighetsägarna, där det krävs ett större åtagande för att hålla efter och upprätthålla signalvärdet av kontroll och engagemang.

Åtgärd: Nudging

Fokus: Nudging handlar om att påverka människors beteende och på så sätt få fler att kasta skräp och sopor på angivna platser i stället för på marken.

Hur fungerar det: Genom att exempelvis utforma papperskorgar eller fimpstationer på ett visst sätt genom dekalering, klistermärken och annat informationsmaterial, kan man ändra de boendes beteende och få de att kasta skräpet eller fimpa cigaretterna på de angivna platserna.

Effektivitet: I ett pilotprojekt som genomförts i Sverige visade det sig att nudging minskade antalet fimpar på marken till hälften⁹⁵. Metoden kan även användas för att minska annan nedskräpning.

Aktör: Fastighetsägare.

Preventionsnivå: Primär.

Styrka på åtgärd: Medel.

Åtgärd: Fastighetsskötare med fokus på de sociala aspekterna av arbetet

Fokus: Syftet med insatsen är att minska nedskräpning genom att fastighetsägare har en lokalt närvarande personal vars arbetsuppgifter går ut på att bland annat bilda positiva relationer med de boende.

Hur fungerar det: Denna typ av insats innebär att fastighetsskötarna har mindre fokus på sina traditionella arbetsuppgifter, och i stället fokuserar på att vara synliga i den offentliga miljön, patrullera i området och ha en dialog med de boende. Denna arbetsroll kan alltså mer liknas vid en områdes- eller trygghetsvärd och syftar till att skapa förtroende mellan fastighetsägare och de boende vilket kan leda till ökad trygghet och mindre benägenhet för att utföra ett brott eller avvikande beteende.

Effektivitet: En utländsk studie visar en minskning på cirka 8% av de boende som klagar på nedskräpning i området vid införandet av fastighetsskötare vars arbetsuppgifter präglas främst av synlighet i utemiljön och dialoger med de boende⁹⁶.

Aktör: Fastighetsägare.

Preventionsnivå: Primär.

Styrka på åtgärd: Medel.

⁹⁵ Håll Sverige rent (2021).

⁹⁶ Dutch Ministry of Justice (1992).

Åtgärd: Anställa arbetslösa i området för den yttre skötseln

Fokus: Åtgärden syftar till att ge arbetslösa i området en anställning och förstärka resurserna i den yttre skötseln och på så sätt på sikt minska nedskräpningen. Här är det viktigt att hitta förebilder och erbjuda de som är lämpliga en vidareutbildning sig inom fastighetsbranschen.

Hur fungerar det: Genom att de boende i området arbetar med den yttre skötseln, exempelvis plock av skräp, kan det ha en positiv inverkan på nedskräpningen i området genom att de boende ser att det är någon de känner som plockar upp skräpet och därför blir mer skötsamma.

Effektivitet: Fastighetsägarrepresentanter uppger att de ser en svagt positiv effekt på nedskräpningen och att metoden är lovande då tryggheten har ökat, enligt intervjupersonerna⁹⁷.

Aktör: Fastighetsägare.

Preventionsnivå: Primär.

Styrka på åtgärd: Låg.

Åtgärd: Arbeta enligt teorin om Broken Windows

Fokus: Syftet med arbetssättet är förebygga och hantera oordning som nedskräpning innan det trappas upp. En plats som inte har en god förvaltning sänder signaler om att ingen bryr sig om området och riskerar att förvärra situationen.

Hur fungerar det: Genom att arbeta systematiskt med snabb renhållning sänds signaler om att platsen är omhändertagen och väl förvaltd. Det gör att antisocialt beteende kan förebyggas. Inom ramen för detta arbetssätt, kan fastighetsägaren underlätta genom att exempelvis ha rikligt med information om hur man felanmäler nedskräpning. Denna information kan placeras på strategiska platser, exempelvis vid papperskorgar, sopstationer, miljöhus etcetera. Ett tekniskt hjälpmedel kan vara att utveckla en felanmälsapp för inrapportering av skadegörelse och nedskräpning, för att upptäcka denna problematik snabbt.

Effektivitet: Denna systematiska arbetsmetod vad gäller renhållning av en plats har visat sig ha goda resultat på problematiken. Ett klassiskt exempel är New York, som i början på 1990-talet präglades av hög kriminalitet, oordning och otrygghet, men efter ett antal reformer, där bland annat detta arbetssätt infördes, lyckades man minska problematiken med bland annat nedskräpning⁹⁸.

Aktör: Fastighetsägare.

Preventionsnivå: Primär.

⁹⁷ Stiftelsen Tryggare Sverige (2021).

⁹⁸ Kelling & Coles (1997).

Styrka på åtgärd: Hög.

Olovlig andrahandsuthyrning

Olovlig andrahandsuthyrning är ett stort problem i utsatta områden, vilket lätt skapar otrygghet bland övriga hyresgäster när det rör sig okända personer i trappuppgångarna. Erfarenhetsmässigt så bor många av dem som ställer till problem i bostadsområden i andra, tredje eller fjärde hand. Ett tillkommande problem är att det inte sällan bedrivs olaglig verksamhet i lägenheter som hyrts ut olovligt. Tydliga och riktade insatser mot andrahandsuthyrning är därför en viktig åtgärd för att minska brottsligheten och öka tryggheten.

Åtgärd: Systematiskt arbete mot oriktiga hyresförhållanden

Fokus: Syftet med insatsen är att arbeta långsiktigt och systematiskt för att upptäcka oriktiga hyresförhållanden.

Hur fungerar det: En särskild och dedikerad grupp som jobbar med målsättningen att avslöja illegal andrahandsuthyrning och andra oriktiga hyresförhållanden.

Fastighetsägaren bör möjliggöra tips från personal och från hyresgäster om misstankar om olovlig andrahandsuthyrning. När sådana tips kommer in bör då den dedikerade gruppen undersöka ärendet närmare och ta kontakt med hyresgästen vid misstankar.

Effektivitet: Att arbeta systematiskt och dedikerat mot olovlig andrahandsuthyrning är enligt fastighetsägarrepresentanter ett effektivt sätt att upptäcka oriktiga hyresförhållanden. På sikt kan det ihärdiga arbetet leda till att färre hyresgäster vågar hyra ut sin lägenhet utan värdens kännedom⁹⁹.

Aktör: Fastighetsägare och Skatteverket.

Preventionsnivå: Primär/sekundär.

Styrka på åtgärd: Låg.

Åtgärd: Krav på folkbokföring vid parkeringsavtal

Fokus: Syftet med åtgärden är att försvåra och upptäcka olovliga andrahandsuthyrningar.

Hur fungerar det: För att få en parkeringsplats måste bilägaren vara folkbokförd på en adress i området och bilen måste vara skriven på en person i hushållet. Genom denna metod kan olovlig andrahandsuthyrning försvåras och upptäckas då personer som inte är folkbokförda i området inte kan eller får parkera sin bil i området.

⁹⁹ Stiftelsen Tryggare Sverige (2021).

Effektivitet: Metoden har använts av ett av Sveriges största kommunala fastighetsbolag där resultatet av trygghetsarbetet visar en ökad trygghet för hyresgästerna, en bättre grannkontakt samt fler som tycker att det är bra att bo hos nuvarande hyresvärd. Metoden är en del av det trygghetsskapande arbetet där fler åtgärder har genomförts, varför det är svårt att avgöra den enskilda åtgärdens effektivitet¹⁰⁰.

Aktör: Fastighetsägare och Skatteverket.

Preventionsnivå: Primär.

Styrka på åtgärd: Låg.

Åtgärd: Visselblåsarsystem

Fokus: Åtgärden syftar till att skapa ett enkelt sätt för hyresgäster att tipsa hyresvärderna om oegentligheter och misstänkta oriktiga hyresförhållanden utan att känna rädsla för att bli påkomna.

Hur fungerar det: Fastighetsägaren bör ge de boende möjligheten att anonymt kunna tipsa om misstänkta oriktiga hyresförhållanden på ett enkelt sätt, exempelvis via en app eller mejl. Information om hur man går till väga bör finnas synligt i trapphuset vilket också kan fungera avskräckande för de som hyr, och hyr ut, lägenheter olovligt.

Effektivitet: Fastighetsägarrepresentanter uppger att införandet av ett visselblåsarsystem medfört att fler tips om misstänkta oriktiga hyresförhållanden kommit in till fastighetsägaren¹⁰¹.

Aktör: Fastighetsägare.

Preventionsnivå: Primär.

Effekt på åtgärd: Låg.

Åtgärd: Fastighetsrondering

Fokus: Syftet med åtgärden är upptäcka och dokumentera eventuell olovlig andrahandsuthyrning.

Hur fungerar det: Personal noterar namnskyltar på dörrar och kontrollerar var hyresgästen är folkbokförd och vem som är skriven på lägenheten. Hyresgäster som är folkbokförda på en annan adress ska kontaktas och avkrävas en förklaring. Vid felaktig folkbokföring eller en uteblivande förklaring, ska fallet anmälas till Skatteverket och rättsliga åtgärder vidtas.

Effektivitet: Åtgärden ökar möjligheterna att upptäcka rättsliga missförhållanden, samt bidrar, vid regelbundet och långsiktigt arbete, till att fastighetsägaren får en bättre

¹⁰⁰ Svenska Bostäder (2010).

¹⁰¹ Stiftelsen Tryggare Sverige (2021).

kunskap om vilka hyresgäster som är folkbokförda i fastighetsbeståndet.

Aktör: Fastighetsägare och Skatteverket.

Preventionsnivå: Sekundär.

Styrka på åtgärd: Låg.

Åtgärd: Kontroll på internetsajter

Fokus: Syftet med åtgärden är att upptäcka och säkerställa att lägenheter i det egna fastighetsbeståndet inte hyrs ut olovligt via internetsajter.

Hur fungerar det: Personal genomför regelbundna kontroller på vanliga internetsajter där bostäder hyrs ut i andrahand.

Effektivitet: Åtgärdens effektivitet är inte utvärderad men används redan idag av många fastighetsägare¹⁰². Åtgärden kommer att öka möjligheten att upptäcka de fall där lägenheterna marknadsförs och hyrs ut olovligt på internet, varför åtgärden bör vara en del av fastighetsägarens arsenal i det förebyggande arbetet mot olovlig andrahandsuthyrning.

Aktör: Fastighetsägare.

Preventionsnivå: Sekundär.

Styrka på åtgärd: Låg.

Åtgärd: ID-kontroller

Fokus: Syftet med åtgärden är att upptäcka och bekräfta olovlig andrahandsuthyrning. Åtgärden kan ses som kontroversiell och kommer troligtvis möta på motstånd och kritik i media och bland de boende. Därför bör en noggrann övervägning göras innan åtgärden tas i bruk och kanske begränsas till särskilt svåra fall.

Hur fungerar det: Vid misstänkta fall om olovlig andrahandsuthyrning, ska personal tillfråga hyresgästen om att få se personens ID-handling, för att kontrollera om personen är folkbokförd på adressen.

Effektivitet: Metoden är inte utvärderad men används av ett antal fastighetsägare i landet¹⁰³.

Aktör: Fastighetsägare.

Preventionsnivå: Sekundär.

Styrka på åtgärd: Låg.

¹⁰² SGS Studentbostäder (u.å.).

¹⁰³ Hem&Hyra (2019).

Referenser

ASU Center for Problem-Oriented Policing. (u.å.). Summary of responses to drug dealing in open-air markets. Arizona State University. Hämtad 29 september, 2021, från <https://popcenter.asu.edu/content/drug-dealing-open-air-markets-summary>

ASU Center for Problem-Oriented Policing. (u.å.). Summary of responses to drug dealing in open-air markets. Arizona State University. Hämtad 29 september, 2021, <https://popcenter.asu.edu/content/drug-dealing-open-air-markets-page-3#r18>

BID Malmö. (2019). Polisen: Vi ser en ljusning. <https://bidmalmo.se/ser-en-ljusning/>

BoTryggt2030 – Handboken för planering av säkra och trygga livsmiljöer (2020). www.botryggt.se

Brå. (2020). Samverkan i lokalt brottsförebyggande arbete. Brottsförebyggande rådet, Stockholm.

College of policing. (2015). CCTV. <https://whatworks.college.police.uk/toolkit/Pages/Intervention.aspx?InterventionID=1>

College of policing. (2015). Neighbourhood watch. <https://whatworks.college.police.uk/toolkit/Pages/Intervention.aspx?InterventionID=8>

College of policing. (2015). Street Lightning. <https://whatworks.college.police.uk/toolkit/Pages/Intervention.aspx?InterventionID=3>

Colover, S. & Quinton, P. 2018. Neighbourhood policing: impact and implementation. College of policing. https://whatworks.college.police.uk/research/documents/NP_REA_summary.pdf

Dutch Ministry of Justice (1992). Social caretakers and preventing crime on public housing estates. https://repository.wodc.nl/bitstream/handle/20.500.12832/261/dplp06-full-text_tcm28-75238.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Fahlgren, A., Hellfeldt, K., & Andershed, H. (2018). Effektiv samordning för trygghet (EST) - En utvärdering. Örebro universitet. <https://www.embrace-safety.se/wp-content/uploads/2018/09/EST-En-utvardering-2018.pdf>

Fastighetsägarna (2020). Tryggare lokaluthyrning. <https://www.fastighetsagarna.se/globalassets/broschyrer-och-faktablad/ovrigt/vagledning-checklista-for-tryggare-lokaluthyrning-2020.pdf?bustCache=1635890191383>

Ferrer-Wreder, L., Stattin, H., Lorente, C., Tubman, J. & Adamson, L. (2012). Framgångsrika preventionsprogram för barn och unga: en forskningsöversikt. 2. uppl. Gothia, Stockholm.

Future Place Leadership, LINK arkitektur & Stiftelsen Tryggare Sverige. (2020). Placemaking in the Nordics - a guide to co-creating safe and attractive public spaces in the Nordic Region. <https://futureplaceleadership.com/toolboxes/placemaking-in-the-nordics/>

Grönlund, B. (2016). Holland - Trygge boliger. <https://tryggebyer.dk/onewebmedia/Indbrudscertificering%20af%20boliger%20i%20Holland.pdf>

Hem & Hyra (2019). Säkerhetskonsult hjälper MKB att spana efter svartuthyrare. <https://www.hemhyra.se/nyheter/sakerhetskonsult-hjalper-mkb-att-spana-efter-svartuthyrare/>

Håll Sverige rent. (u.å.). Nya metoder halverade antalet fimpar i Skärholmen. Hämtad 29 september, 2021, från, <https://hsr.se/nyheter/nya-metoder-halverade-antalet-fimpar-i-skarholmen>

Jarnvall, C. (2021). Danmark: Kriminellas familjer vräks efter deltagande i upplopp. NB Nyhetsbyrån. 2021. <https://nyhetsbyran.org/2021/08/08/danmark-kriminellas-familjer-vraks-efter-deltagande-i-upplopp/>

Kelling, G. & Coles, C. (1997). Fixing Broken Windows. Touchstone, New York.

Kronkvist, K., Nordqvist S. & Ivert A-K. (2019). Kamerabevakning i ett särskilt utsatt bostadsområde. Malmö universitet. https://bra.se/download/18.62c6cfa2166eca5d70e338c/1549556583809/2018_0211_Kamerabevakning%20i%20ett%20s%C3%A4rskilt%20utsatt%20bostadsomr%C3%A5de.pdf

Leonardz, J. (2005). Klassisk musik i T-banan effektiv brottsbekämpning. Svenska Dagbladet. <https://www.svd.se/klassisk-musik-i-t-banan-effektiv-brottsbekampning-4vrt>

Nationellt Kunskapscentrum för Platssamverkan. (u.å.). Kunskapsbank. Hämtad 29 september, 2021, från <https://platssamverkan.org/kunskapsbank/>

Nezirevic, A. & Nilsson, E. (2018). ”Trygga Trappan” - En brottspreventiv arbetsmodell mot olaga intrång. Malmö Universitet. <https://muep.mau.se/bitstream/handle/2043/25328/Kandidatuppsats%20-AzeminaochEmma.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Nilsson, D. & Karström, T. (2020). Kan akustisk design och musik förebygga brottslighet och öka trygghet? Urban Utveckling. https://www.bra.se/download/18.7d27ebd916ea64de530326e1/1582553722208/2020_0219_Kan_akustisk_design_och_musik_forebygga_brott.pdf

Polismyndigheten Västra Götaland. (2004). Underrättelserapport 2004. Göteborg.

Polismyndigheten Västra Götaland. (2008). Underrättelserapport 2008. Göteborg.

Polismyndigheten. (2020). Polisregion Stockholms trygghetsundersökning. Stockholm, Polisregion Stockholm.

Polismyndigheten. (2021). Kriminell påverkan i lokalsamhället – En lägesbild för utvecklingen i utsatta områden. Hämtat från <https://polisen.se/aktuellt/nyheter/2021/oktober/farre-sarskilt-utsatta-omraden-enligt-polisens-bedomning/>

Rostami, A., Mondani, H., Carlsson, C., Sturup, J. & Sarnecki, J. (2018). Våldsbejakande extremism och organiserad brottslighet i Sverige. Stockholm, Institutet för Framtidsstudier.

Project for Public Spaces. (u.å.). Bryant Park. Hämtad 29 september, 2021, från <https://www.pps.org/projects/bryant-park>

Sallander, E. (u.å.). En polis närmare medborgaren. Brottsförebyggande rådet. https://polisen.se/contentassets/ecfa204dfdd54f108db2cf5be7892783/en_polis_narmare_medborgaren.pdf

Salzinger, C. (2020). Essens kamp mot kriminella klaner. Sveriges Radio. <https://sverigesradio.se/artikel/7563168>

Sernhede, O. (2007). Alienation is my nation: hiphop och unga mäns utanförskap i Det nya Sverige. Ordfront Förlag.

SGS Studentbostäder (u.å.). Det är ok att hyra ut i andrahand om du har tillstånd från oss och följer lagstiftningen. https://www.sgs.se/hyresg%C3%A4stinfo/hyra-ut-i-andrahand?sc_lang=sv-se

Stiftelsen The Global Village. (2019). Fakta för förändring - Sveriges 61 utsatta områden. <https://theglobalvillage.se/wp-content/uploads/2021/03/Fakta-f%C3%B6r-f%C3%B6r%C3%A4ndring-Final-version.pdf>

Stiftelsen Tryggare Sverige. (2021). Nyckelpersonsintervjuer som Stiftelsen Tryggare Sverige genomfört med fastighetsägarrepresentanter i utsatta områden under våren 2021.

Svenska Bostäder. (2010). Svenska Bostäders trygghetsarbete: Kartläggningar, åtgärder och resultat 2006-2009. Med fokus på Järva.

Svenska Stads kärnor. (u.å.). Platssamverkan för säkra, trygga och attraktiva offentliga miljöer. Hämtad 29 september, 2021, från <https://www.svenskastadskarnor.se/platssamverkan-for-sakra-trygga-och-attraktiva-offentliga-miljoer/>

Sveriges allmännyttan. (2020). Krafttag mot utanförskap i Göteborg. <https://www.sverigesallmannytta.se/krafttag-mot-utanforskap-i-goteborg/>

The International CPTED Association. (u.å.). Primer in CPTED - What is CPTED? Hämtad 29 september, 2021, från <https://www.cpted.net/Primer-in-CPTED>

Wilson, J. & Kelling, G. (1982). The police and Neighborhood Safety: Broken Windows. *Atlantic*, vol 127.

BILAGA 1

Trygghetsproblematiken i utsatta områden ur ett västsvenskt perspektiv

- en kartläggning av situationen, utmaningarna och
arbetssätten för fastighetsägare

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	3
2. Tillvägagångssätt.....	4
2.1 Uppdraget	4
2.2 Arbetets bedrivande	4
2.3 Definitioner.....	5
2.4 Avgränsningar	5
3. Resultat.....	5
3.1 Gängkriminaliteten och narkotikahandeln.....	5
3.2 Häng i grupp bland unga män.....	6
3.3 Övriga identifierade problem.....	7
3.4 Flera utmaningar för fastighetsägare i utsatta områden.....	7
3.5 Insatserna för ökad trygghet är många	8
3.6 Fastighetsägarnas förmåga att arbeta mot trygghetsproblematiken	10
3.7 Trygghetsproblematiken i övriga utsatta områden	11
4. Diskussion	11
5. Referenser.....	12

Inledning

Under de senaste åren har det svenska samhället genomgått stora förändringar som medfört utmaningar i form av en grövre och mer organiserad brottslighet, omfattande gängkriminalitet och våldsbejakande extremism. Till det kommer en allvarlig situation i många kommuner med anonymitet, bristande social kontroll, skadegörelse och andra typer av livskvalitetsbrott som påverkar människors trygghet i vardagen.

Sammantaget har det inneburit att frågor som rör säkerhet och trygghet har kommit att bli några av de viktigaste politiska frågorna. Det handlar om var människor väljer att bosätta sig, var företag etablerar sin verksamhet, hur olika investeringsbeslut fattas. Det påverkar också människors rörelsemönster i staden.

En bidragande orsak till den negativa utvecklingen är den fysiska utformningen av både den offentliga miljön och fastigheter som, i vissa fall, har skapat förutsättningarna för att brott och otrygghet ska trivas. Det gäller allt från bostadsområden och torg till skolor och stationsmiljöer.

Bakgrunden är att det under 1960-talet på kort tid producerades många nya bostadsområden efter tidens tankar och ideologier. I samband med detta försvann mycket av den kunskap som hade byggts upp under århundraden. En mix av funktioner, småskalighet och naturliga mötesplatser kom att ersättas av ABC-städer med uppdelade och utspridda arbets-, bostads- och centrumområden.

Samtidigt började gränserna mellan vad som var offentligt respektive privat luckras upp. Istället för öppna framsidor och stängda baksidor vändes kvarteren vilket skapade helt nya förutsättningar för livet i staden.

Dessutom skapade trafiksepareringen isolerade stadsenkla, ödsliga gång- och cykelvägar, samt en oklar rumslig orientering i ett fördubblat rörelsenät med många återvändsgator och små gränder. Likaså har utformningen av bostadsområden många gånger utformats med inåtvända ytor, låg social kontroll och gömsleplatser.

Det moderna sättet att planera och bygga har alltså inneburit en rad problem i form av anonymitet och bristande social kontroll som kan bidra till brott och otrygghet. Det har också medfört stora kostnader när sådant som planerats och byggts fel måste rättas till, det gäller inte minst i många av storstädernas miljonprogramområden och städernas centrumområden.

En konsekvens av detta är att många människor i dag är otrygga. Det gäller inte minst de som faktiskt har utsatts för brott samt de som bor, arbetar eller vistas i utsatta områden med mycket brott.

En annan konsekvens är att fastighetsägare, kommuner, kommundelar och bostadsområden med en hög problemlnivå riskerar att få dåligt rykte, vilket i sin tur kan leda till en stor omsättning av boende och affärsidkare med minskade fastighetsvärden till följd. Det kan med andra ord uppstå en negativ spiral som ytterligare riskerar att försämra situationen med brott och otrygghet.

Behoven av socialt hållbara bostadsområden är stort och trygghetsproblematiken är grundläggande för att de lokala behoven och förväntningar på säkerhet och trygghet kan uppfyllas. Ett säkert och tryggt bostadsområde skapar förutsättningar för en lokal mötesplats där olika användargrupper både vill och kan vistas, vilket påverkar livskvalitén för såväl boende som för näringsidkare och besökare.

Tillvägagångssätt

Uppdraget

Göteborgs stad har som ambition att ingen del av staden ska finnas på polisens lista över särskilt utsatta områden till 2025 (Framtidenkoncernen, 2020).

Med denna ambition som bakgrund har Stiftelsen Tryggare Sverige fått i uppdrag av Fastighetsägarna GFR och Fastighetsakademin att genomföra en kartläggning av trygghetsproblematiken i utsatta områden ur ett västsvenskt perspektiv samt ta fram en handledning för hur fastighetsägare kan förebygga och förhindra brott och otrygghet i dessa miljöer.

Denna rapport omfattar projektets första del, som avser genomförandet av en kvalitativ kartläggning av dels situationen och utmaningarna kopplat till brott och otrygghet, dels arbetsätt för att lösa trygghetsproblemen.

Arbetets bedrivande

Inledningsvis genomfördes nyckelpersonsintervjuer med representanter för fastighetsägare i utsatta områden i Västsverige i syfte att kartlägga situationen och utmaningarna kopplat till brott och otrygghet, samt arbetsätten för att lösa trygghetsproblemen.

Centrala frågor i intervjuerna har varit:

- Vilket är det enskilt största problemet ni har i era fastighetsbestånd i utsatta områden?
- Vilka övriga problem finns i områdena?
- Hur arbetar ni för att förebygga och hantera problematiken och vilka utmaningar ställs ni inför vid detta arbete samt vad fungerar och vad fungerar inte?

Intervjudeltagarna fick även skatta den samlade förmåga som de upplever finns hos fastighetsägaren när det gäller frågor som rör säkerhet och trygghet kopplat till brott och ordningsstörningar. Förmågan har diskuterats utifrån Stiftelsen Tryggare Sveriges förmågemodell, som innehåller nio olika aspekter som påverkar den egna organisationens förmåga att arbeta med säkerhet och trygghet.

Därefter genomfördes nyckelpersonsintervjuer med representanter för fastighetsägare i särskilt utsatta områden i övriga delar av landet, i syfte att göra en jämförelse med situationen och utmaningarna ur ett västsvenskt perspektiv, och för att fånga upp erfarenheter vad gäller lösningar på de problem som identifierats.

Sammanlagt genomfördes 23 intervjuer med representanter för fastighetsägare i Västsverige, och 10 intervjuer med representanter för fastighetsägare i övriga landet.

Definitioner

I denna rapport kommer begreppen säkerhet och trygghet att användas. Begreppen gäller dess koppling till brott och ordningsstörningar där säkerhet definieras som den faktiska risken att utsättas för brott och ordningsstörningar, medan trygghet definieras som varje individs egen upplevelse av sin säkerhet (Stiftelsen Tryggare Sverige, 2018). Av definitionen framgår att trygghet är en subjektiv känsla som bland annat påverkas av individens känsla av kontroll där den fysiska utformningen spelar en stor roll.

Avgränsningar

De frågor som ingår i den kvalitativa delen av denna kartläggning avser situationen, utmaningarna och arbetssätten kopplat till trygghet samt brott och ordningsstörningar för fastighetsägare i utsatta områden ur ett västsvenskt perspektiv.

Resultat

Gängkriminaliteten och narkotikahandeln

Som framgår av tabell 1 uppger cirka tre fjärdedelar av de tillfrågade representanterna för fastighetsägarna att narkotikahandeln är det största trygghetsproblemet i deras fastighetsbestånd i utsatta områden.

Narkotikahandeln sägs ofta ske öppet i det offentliga rummet i de utsatta områdena, men även i fastigheterna som källare, tvättstuga, miljörum, m.m. Detta medför som konsekvens att det skapas en stor otrygghet för de boende i områdena som drar sig för att vistas på ytor och i utrymmen där de vet att det förekommer försäljning eller konsumtion av narkotika.

”Öppen narkotikahandel utanför, runtom, och i vårt hus. Blir en otrygghet när man ska ta sig till och från sitt hem.”

Tabell 1. De tio största trygghetsproblemen ur ett västsvenskt perspektiv.

Trygghetsproblem	Procent
Narkotikahandel	74%
Gängkriminalitet	65%
Häng i gemensamma utrymmen	52%
Inbrott/olaga intrång	48%
Häng i det offentliga rummet	43%
Brister i kommunikation	28%
Skadegörelse	22%
Familjer/släktbaserade nätverk	21%
Nedskräpning	17%
Olovlig andrahandsuthyrning	17%

De öppna drogsceenerna präglar majoriteten av de utsatta områdena och är enligt de tillfrågade ofta kopplat till de kriminella gängerna som finns i dessa områden. Platser där gängkriminaliteten upplevs ha stor påverkan i vardagen, och bland annat medför att vissa väljer att inte vistas på dessa platser, är framför allt ytor i det offentliga rummet som torg, centrumområden och ”rummen mellan husen”. Av de intervjuade anser 65% att gängkriminaliteten är deras största trygghetsproblem.

Otryggheten späds på ytterligare av att det i vissa av områdena pågår konflikter, ibland med dödlig utgång, mellan de olika kriminella grupperingarna som finns i dessa områden.

Cirka en femtedel av de intervjuade anser att det även finns en problematik med familje- och släktbaserade nätverk i Västsverige, som styr områdena de bor i och har ett stort inflytande på övriga boende:

”Det finns en familj som försöker styra och ställa.”

Häng i grupp bland unga män

Ett annat stort trygghetsproblem som lyftes i intervjuerna är häng i grupp (se tabell 1). Här anser cirka hälften av de intervjuade att häng i gemensamma utrymmen i fastigheterna skapar en otrygghet i deras fastighetsbestånd. Dessutom anser 43% att det även förekommer häng i det offentliga rummet, vilket bidrar till otrygghet i bostadsområdet och dess offentliga rum.

Det är framför allt unga män som hänger i grupp som bidrar till otryggheten för övriga boende i området. Häng i grupp är i många fall säsongsberoende, då hänget under de varmare månaderna ofta förekommer i det offentliga rummet, exempelvis vid grillplatser, lekplatser eller där det i övrigt är bekvämt att sitta. Under de kallare och mörkare månaderna flyttas istället hänget till de gemensamma utrymmena i fastigheterna, som trapphus och källare.

”På kvällstid börjar problemungdomarna hänga i det offentliga rummet, men under vintertid är det mycket häng inne i fastigheterna.”

Hänget är inte nödvändigtvis kopplat till kriminell verksamhet. Otryggheten som skapas på grund av hänget beror snarare på den bristande mixen av människor på platserna där det förekommer. I de flesta fall är det unga män som tar över platserna och är högljudda och utåtagerande. Konsekvensen blir emellertid att andra användargrupper, exempelvis äldre och kvinnor, drar sig för att vistas på dessa platser. Detta leder lätt till en negativ spiral där den sociala kontrollen minskar, vilket skapar förutsättningar för anonymitet och en ökad risk för brott och ordningsstörningar.

Under intervjuerna nämndes även skadegörelse, inbrott/olaga intrång och nedskräpning som en av de största trygghetsproblemen (se tabell 1), och beskrivs ofta som en ”bieffekt” av just problematiken med häng bland unga män. Skadegörelse och inbrott/olaga intrång sker i störst utsträckning inne i fastigheterna. Konsekvenserna är

ofta brytmärken på dörrar och sönderslagna fönsterrutor för att få åtkomst till exempelvis källare, samt nedskräpning i utrymmena där gängen har uppehållit sig.

Övriga identifierade problem

Andra problem som lyfts fram är olovlig andrahandsuthyrning, vilket lätt skapar otrygghet bland övriga hyresgäster när det rör sig okända personer i trappuppgångarna etc. Ett tillkommande problem med detta är att det ibland samtidigt kan bedrivas olaglig verksamhet bland de olovliga andrahands-hyresgästerna.

Nedskräpning och problem vid sophantering i de utsatta områdena är andra problem som leder till otrygghet i bostadsområdena (se tabell 1). Ett område som präglas av nedskräpning och oordning, signalerar bristande förvaltning och en avsaknad av någon som bryr sig om området, vilket kan skapa otrygghet, i enlighet med den klassiska kriminologiska teoribildningen "Broken Windows" (Wilson & Kelling, 1982). Problematiken innebär också stora ökade förvaltningskostnader för fastighetsägarna, där det krävs ett större antagande för att hålla efter och upprätthålla signalvärdet av kontroll och engagemang.

"Nedskräpningsproblemet är en av våra utmaningar. Det slängs ut från entréer, fönster, byggs upp i vår källare."

En annan problematik som framgår av intervjuerna är att fastighetsägarna har svårigheter att få till en god kommunikation med de boende. Drygt en fjärdedel, eller 28%, av intervjupersonerna anser att brister i kommunikation är ett av deras största trygghetsproblem (se tabell 1). Språkbarriärerna i de utsatta områdena gör att fastighetsägarna har svårt att nå de boende med viktig information och försvarar skapandet av goda relationer, vilket är viktigt för de boendens trygghet. Samtidigt råder det ofta en tystnadskultur i de utsatta områdena som gör att fastighetsägare inte får information om kriminell verksamhet eller egen utsatthet från de boende. Flera avstår från att anmäla brottslighet eller skadegörelse eftersom en känner sig utsatt och upplever en större risk för hämnd eller hot.

Flera utmaningar för fastighetsägare i utsatta områden

Det finns flera utmaningar i att arbeta mot den trygghetsproblematiken som har beskrivits ovan. En utmaning i det brottsförebyggande- och trygghetsskapande arbetet som de intervjuade beskriver är att de ser begränsade effekter vid genomförande av lokala åtgärder. Det kan handla om att många upplever att problemet istället flyttar någon annanstans. Exempelvis vid insatser i det offentliga rummet, som kamerabevakning mot öppen droghandel, upplevs problemen förflytta sig inne i fastigheterna eller till angränsande fastighetsägare som har sitt fastighetsbestånd i samma område eller området intill.

"När det blir jobbigt så flyttas fokus till annat hus, de tar sig till ett annat hus".

En annan utmaning som lyfts fram är att fastighetsägarna stöter på problem vid tillämpningen av den fysiska säkerheten för att motverka brott och ordningsstörningar. Många fastighetsägare genomför åtgärder för att modernisera och effektivisera

skalskydd, exempelvis installeras passersystem med tagg, men det ger i många fall inte en tillräckligt önskvärd effekt då de som uppehåller sig i fastigheterna oftast själva är boende och har således tillgång till taggarna och kan även släppa in obehöriga.

”...Men folk har tillgång till taggar som bor i fastigheten som använder källare och cykelförråd och gömmer preparat”.

Bristande samverkan mellan lokala aktörer lyfts som en annan utmaning. De intervjuade upplever att det finns bra kommunikation och forum för samverkan, och önskemål om att inleda samverkan, men att det ofta dessvärre inte sker tillräckligt systematiskt eller på ett strukturerat sätt, vilket leder till att det inte ofta inte händer något. Samverkan upplevs som en utmaning både mellan lokala aktörer inom ett och samma bostadsområde, samt med aktörer på övergripande nivå, som kommun, och även internt inom varje aktörs egen organisation.

Fastighetsägarna upplever också att de har svårt att få till en bra mix av människor i deras bostadsområden. Satsningar på utemiljön, exempelvis nya lekplatser eller grillplatser, i syfte att få en bättre mix av människor och öka den sociala kontrollen, tas istället ofta över av ungdomsgängen och används inte på de sätt platsen är avsedd för.

En annan utmaning i de utsatta områdena som lyfts av de intervjuade är dysfunktionella skolor. Det ses som en av huvudorsakerna till att gäng-kriminaliteten i dessa områden frodas. De dysfunktionella skolorna leder dels till dåliga skolresultat för eleverna, dels till en bristande skolgång utan framtids-utsikter.

Det finns även rättsliga aspekter som de intervjuade upplever är en utmaning i arbetet mot brott och ordningsstörningar och ökad trygghet. En stor del av fastighetsägarna anser att lagstiftningen försvårar deras arbete. Exempelvis upplevs hyreslagen som försvårande när det gäller till exempel avhysning av en kriminell hyresgäst. Processerna är långa och gärningspersonen kan under tiden fortsätta sprida otrygghet bland övriga hyresgäster. Även sekretesslagen ses ibland som ett hinder för informationsutbyte med bl.a. polis och socialtjänst.

”Hyreslagen inte anpassat till problem. Enbart när hyran inte betalas kan åtgärder tas vid”.

Insatserna för ökad trygghet är många

När det gäller insatser för att förebygga och hantera de trygghetsproblem som beskrivs ovan genomför fastighetsägarna ett brett spektrum av sociala och situationella åtgärder. Det vanligaste arbetssättet för fastighetsägarna är samverkan med andra aktörer i lokalområdet (se tabell 2). Det handlar dels om deltagande i olika samverkansforum för utbyte av lägesbilder, dels om diverse satsningar som läxhjälp och idrottssatsningar, som genomförs tillsammans med skolorna. Majoriteten av de intervjuade framför också att de har direktkontakt med främst polis vid mer akuta händelser, och att det på det sättet sker ett utbyte av information mellan aktörerna.

En viktig del av fastighetsägarnas uppdrag är förvaltningen av sina fastighetsbestånd. Det genomförs därför satsningar för att hålla området rent och snyggt för att signalera

god förvaltning och ansvarstagande. Inom förvaltningsuppdraget satsas det ofta på skrapplockning, borttagande av klotter och även beskärning av buskage för att öka siktlinjer och minska potentiella gömställen. Många av de intervjuade berättar också att de har gjort särskilda inventeringar och satsningar på belysningen i området för att öka tryggheten.

Även den fysiska säkerheten, med fokus på skalskydd, är en aspekt som de intervjuade anger att de har försökt modernisera och effektivisera för att förhindra problematiken med häng och obehöriga i gemensamma ytor inne i fastigheterna. Det handlar om byte till tagg- och passersystem, nya och mer moderna dörrar och lås som ger ett bättre inbrottskydd, samt sektionering av källar- och förrådsutrymmen för att begränsa obehörigas åtkomst.

För att få bukt på problematiken med bland annat olovlig andrahandsuthyrning, arbetar ett flertal av fastighetsägarna med riktade insatser för att upptäcka dessa rättsliga missförhållanden och inleder processer för avhysningar och vräkningar.

För att öka närvaron och upptäcktsrisken vid platser där otryggheten är hög och där det förekommer brott och ordningsstörningar, har fastighetsägarna ett antal olika redskap som de arbetar med. Som framgår av tabell 2, uppger drygt hälften av de intervjuade att de använder sig av kamerabevakning i Hot Spots¹⁰⁴ i sina fastighetsbestånd. Men det handlar också om mer mjuka insatser, som egna trygghetsvårdar som verkar socialt förebyggande genom att föra dialoger med de boende, men också för att kunna befinna sig på de problematiska platserna och signalera närvaro vilket ökar den sociala kontrollen. Här ingår också en viktig aspekt att arbeta med som fastighetsägare, vilken handlar om en positiv, relationsskapande kommunikation med de boende i syfte att skapa tillit, och försöka öka anmälningsbenägenheten och på så sätt motverka tystnadskulturen.

En annan viktig aspekt av de sociala insatserna, som nästan hälften av de intervjuade fastighetsägarna uppger att de arbetar med, är att skapa aktiviteter och arrangemang för de boende. Det handlar om insatser för att skapa arbetstillfällen för ungdomar och långtidsarbetslösa, men även aktiviteter för att främja vuxennärvaron, exempelvis gemensamma grill- och spelkvällar och grannsamverkansgrupper.

Cirka 40% av de intervjuade uppger att de genomför ny- och ombyggnation samt renoveringar i deras fastighetsbestånd. Ett exempel på det är ombyggnation av torgytor, eller byggnation av nya bostadstyper eller funktioner, exempelvis lekplatser och utegym, så att det blir mer attraktivt och lockar till sig fler besökare och en bättre mix av människor för att motverka att de gemensamma ytorna tas över och domineras av unga män i grupp.

¹⁰⁴ Hot Spots är benämningen på ett specifikt brottsrelaterat område.

Tabell 2. De tio mest förekommande insatser/åtgärderna.

Trygghetsproblem	Procent
Samverkan	77%
Fysisk säkerhet	73%
Belysning	64%
Förvaltning	64%
Kamerabevakning	54%
Ny- och ombyggnation	41%
Aktiviteter för boende	45%
Skapa jobbtilfällen	32%
Trygghetsvårdar	32%
Rättsliga åtgärder	23%

Fastighetsägarnas förmåga att arbeta mot trygghetsproblematiken

En viktig del för att fastighetsägare ska kunna göra sin del av det som sammantaget behöver göras för att minska brottsligheten och öka tryggheten i utsatta områden är att de har den förmåga som krävs.

När fastighetsägarna själva fick skatta sin egen förmåga när det gäller arbetet med frågor som rör säkerhet och trygghet kopplat till brott och ordningsstörningar, visar det sig att flera upplever en bristande kunskap, lagstiftning och avsaknad av system/processer i den egna organisationen, se tabell 3.

De intervjuade uppger att det saknas tillräckligt med kunskap för att hantera den grova brottsligheten samt kriminella individer och gäng i deras fastighetsbestånd. En fråga som ställs är vad fastighetsägare kan göra när "universella åtgärder" som belysning och beskärning av buskage, eller skalskydd, inte ger tillräckligt med effekt.

Fastighetsägarna anser också att sekretesslagen och hyreslagen upplevs försvåra eller sakta ner det brottsförebyggande arbetet. Den bristande lagstiftningen är enligt de intervjuade, "till fördel för de som gör fel", då det är svårt att ta vid åtgärder som avhysning eller vräkning om en kriminell hyresgäst betalar hyran i tid, men samtidigt fortsätter begå kriminella handlingar.

Den tredje aspekten som hamnar under snittet, är system/processer, som de intervjuade anser att det finns en avsaknad av. Det lyfts fram att det görs i princip ingen uppföljning eller utvärdering av genomförda insatser och åtgärder, och att det därför blir svårt att mäta effekten av det man har gjort, vilket leder till att man ofta går på magkänsla. De intervjuade berättar även att det finns en avsaknad av system och processer i samverkan, då det i många fall inte sker tillräckligt systematiskt och strukturerat.

Tabell 3. Fastighetsägares självskattade förmåga att förebygga och hantera trygghetsproblematiken i utsatta områden utifrån Stiftelsen Tryggare Sveriges förmågemodell.

	KULTUR	LEDNING	RESURSER	SAMVERKAN	ORGANISATION
MEDELVÄRDE	7,9	7,8	7,7	7,6	7,5

	Kompetens	Kunskap	System/processer	Lagstiftning	Totalt
MEDELVÄRDE	7,4	6,8	6,7	5,3	7,2

Statistiken baseras på det som representanter för fastighetsägarna har lyft under personliga intervjuer under april-maj 2021 inom ramen för uppdraget.

Trygghetsproblematiken i övriga utsatta områden

I nyckelpersonsintervjuerna med representanter för fastighetsägare i utsatta områden i resten av landet bekräftas i allt väsentligt den problembild som finns i Västsverige. Gängkriminalitet, öppen narkotikahandel samt unga män som hänger i större grupper i den offentliga miljön, är den dominerande problembilden, med tillhörande brott och ordningsstörningar som inbrott, skadegörelse och nedskräpning.

Den enda skillnaden som framkommer är att de intervjuade inte pratar i termer av ”klaner” och släkt/familjebaserade nätverk” som förklaring av problematiken i samma utsträckning som ur ett västsvenskt perspektiv.

Även i övriga utsatta områden anser de intervjuade att lagstiftning och en avsaknad av system och processer är deras största hinder för framgång utifrån Stiftelsen Tryggare Sverige förmågemodell.

Diskussion

Resultaten från denna rapport visar att det finns en omfattande trygghetsproblematik som fastighetsägare ställs inför. De nyckelpersonsintervjuer med representanter för fastighetsägare som genomförts inom ramen för uppdraget visar överlag en samstämmig lägesbild över situationen och utmaningarna. Gängkriminaliteten och den ofta tillhöriga narkotikahandeln, tillsammans med, inte nödvändigtvis kriminella, unga män som hänger i större grupper i det offentliga rummet och i fastigheter, är de främsta orsakerna till att de som bor, vistas, och verkar i dessa bostadsområden känner en otrygghet.

Samtidigt lever fastighetsägarna närmast problemen och genomför många åtgärder för att förebygga och hantera med denna problematik. Det handlar om allt från förbättrat skalskydd, kameraövervakning och aktiv förvaltning till att skapa jobbtilfällen och genomföra aktiviteter för boende.

Dock saknas såväl lagstiftning som ändamålsenliga system och processer för att utvärdera genomförda insatser och följa upp det brottsförebyggande- och

trygghetsskapande arbetet, åtminstone att döma utifrån hur fastighetsägar-representanter själva skattar sin förmåga. Detta bidrar i sin tur till att fastighetsägare i många fall har en låg kunskap om vad som fungerar, och vad som inte fungerar, vilket också reflekteras i de utmaningar fastighetsägarna själva uppger att de ställs inför. Fastighetsägarnas arbetssätt, som inkluderar ett brett spektrum av både sociala och situationella åtgärder, visar på potentialen de besitter som en brottsförebyggande part i utsatta områden, där många erfarenheter och lärdomar går att hämta.

I och med detta resultat blir ett naturligt nästa steg att kartlägga vilka åtgärder och arbetssätt som fungerar, och inte fungerar, för att därigenom kunna uppnå målen om inga särskilt utsatta områden ska finnas i Göteborgs stad 2025.

Referenser

Framtidenkoncernen. (2020). Strategi för utveckling av Göteborgs särskilt utsatta områden. Tillgängligt:

http://mynewsdesk.com/se/forvaltnings_ab_framtiden/pressreleases/strategi-foer-utveckling-av-goeteborgs-saerskilt-utsatta-omraaden-3018961

Stiftelsen Tryggare Sverige (2018:1). Trygghet i samhället. Stockholm: Stiftelsen Tryggare Sverige och Jure Förlag AB

Wilson, J. & Kelling, G. (1982). The Police and Neighborhood Safety: Broken Windows. Atlantic, vol 127, s. 29-38

